

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Міщук Наталія Павлівна

УДК 343.15: 343. 235(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право
(081 Право)

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н.П. Міщук

Науковий керівник:
Філей Юрій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Міщук Н. П. Призначення покарання за сукупністю вироків за кримінальним правом України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Дніпропетровський університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні теоретичних положень кримінального права в частині призначення покарань за сукупності вироків та напрацювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення законодавства у цій сфері та практики його застосування.

Встановлено, що найчастішими причинами вчинення нового кримінального правопорушення, після постановлення вироку за попереднє, є відсутність у засуджених осіб засобів для існування, роботи, слабка мотивація до працевлаштування, низький рівень професійної підготовки, бідність, втрата родинних та інших зв'язків і психологічна неготовність до самостійного розв'язання своїх проблем, у тому числі через недостатній рівень соціальної та психологічної підготовки; ці обставини судами належним чином не враховуються та при призначенні таким особам покарання за сукупністю вироків широко застосовується судова дискреція, на підставі протилежних за своєю суттю висновків суду касаційної інстанції щодо характеристики засуджених, вчинених ними правопорушень та можливості застосування до таких засуджених ст.ст. 69, 75 КК України.

Запропоновано значне обмеження судової дискреції в частині неухильного застосування судом касаційної інстанції норм кримінального права та визначення мінімальної межі невідбутої частини покарання за попереднім вироком, яка підлягає обов'язковому складанню з покаранням за

новим вироком на рівні 10 %, із виключенням правової можливості пом'якшення таким засудженим покарання за ст.ст. 69 та 75 КК України.

Розроблено науково обґрунтовані авторські пропозиції і рекомендації з удосконалення законодавства у сфері призначення покарання за сукупністю вироків, основою яких є пропозиція щодо заборони застосування ст. 75 КК України відносно осіб, які мають не зняту або непогашену судимість.

Вивчення історико-правового розвитку кримінального законодавства стосовно призначення покарання за множинністю кримінальних правопорушень показало, що початок його відліку історичного розвитку на території сучасної України починається впровадженням християнства та прийняттям Руської Правди.

Нормами Судебника короля Польського та Великого князя Литовського Казимира 1468 р., і нормам Литовських Статутів, і усними нормами козацького звичаю, і Угорським кримінальним уложенням про злочини і проступки від 1879 р. передбачалось особі, яка вчинила множинність злочинів, максимально сурове покарання у вигляді смертної кари.

У ХХ столітті нормами ст. 37 КК УСРР 1922 р. та ст. 36 Основ кримінального законодавства 1958 р. передбачено випадки вчинення особою протягом іспитового строку нового тотожного чи однорідного злочину та встановлено правило виконання, кожного вироку самостійно та правило поглинання з 1958 року. Встановлено, що більше 40 років в Україні призначення покарання за сукупністю вироків регулювалось нормами ст. 43 КК УРСР 1960 р. поняття, зміст та основні вимоги якої частково увійшли до ст. 71 КК України 2001 р.

Встановлення стану наукової розробки питань призначення покарання за сукупністю вироків у вітчизняному кримінальному праві дало можливість вести мову про те, що не зважаючи на наявність в кримінально-правовій бібліографії наукових праць, які були присвячені дослідженню питань як, власне, множинності злочинів (кримінальних проступків), так і призначенню

покарання, кількість спеціалізованих сучасних досліджень порядку призначення покарання за кримінальні правопорушення, вчинені в сукупності, є явно недостатньою. Наявні комплексні наукові розвідки, в яких призначення покарання за сукупністю вироків було презентоване як самостійна спеціальна засада призначення покарання, в сучасній вітчизняній доктрині кримінального права не вирішили наявні проблеми.

Виявлено, що нормами проекту КК України видалено колізії відмежування сукупності вироків від сукупності злочинів часом набрання попереднім вирокіом законної сили, що безумовно є позитивним зрушенням та узгоджується із загальними принципами презумпції невинуватості. Водночас, встановлено потенційно негативні норми проекту КК України, оскільки внаслідок зміни ознак сукупності вироків відбудеться суттєве затягування в часі притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності через необхідність значного часу для набрання законної сили попереднього вироку.

Встановлено, що призначення покарання за сукупністю вироків є самостійною засадою призначення покарання, якою закріплено спеціальні правила та умови застосування карних приписів щодо засудженого, який після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення. Це особливий правовий інструмент боротьби із закоренілою злочинністю, направлений на виправлення винуватої особи, до якої вже застосовувалися державно-правові заходи покарання.

Аналіз судових рішень відносно осіб, засуджених за сукупністю вироків встановлено, що переважна більшість із них має низький соціальний статус, жоден із них офіційно ніколи не працювали, рівень отриманої ними освіти рідко сягає вище загальноосвітньої середньої освіти. Водночас вказані обставини судами належним чином не враховуються та при призначенні таким особам покарання за сукупністю вироків широко застосовується судова дискреція, у тому числі пом'якшується покарання із застосуванням положень ст.ст. 69, 75 КК України.

Досліджено правила складання покарань та правила зарахування строку попереднього ув'язнення визначені ст. 72 КК України, до вимог якої чотири рази вносилися зміни, що є найбільшою кількістю внесення змін за всю історію існування інституту призначення покарання за сукупністю вироків згідно з нормами КК України з 2001 року.

Вказане призвело до того, що найбільшу кількість помилок допускається судами саме з цього питання, в тому числі щодо зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання за ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону України від 26.11.2015 № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». Так, встановлено, що лише у 2020 році Верховним Судом винесено більше 10 постанов, якими скасовані рішення судів першої та апеляційної інстанцій внаслідок допущення останніми зазначених помилок.

На підставі прикладів призначення покарання за сукупністю вироків, встановлено ряд типових і досить розповсюджених судових помилок у вигляді прийняття судами, в тому числі вищих інстанцій рішень, якими фактично пом'якшується покарання засудженим із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України на підставі протилежних за своєю суттю висновків щодо характеристики засуджених, вчинених ними правопорушень та доцільності фактичного пом'якшення покарання за сукупністю вироків. З огляду на вказане запропоновано їх удосконалення шляхом внесення змін до ст.ст. 69, 75 КК України.

Ключові слова: сукупність вироків, множинність, злочинність, кримінальна відповідальність, множинність кримінальних правопорушень, покарання за сукупністю вироків, призначення покарання сукупністю вироків, проблеми призначення покарання сукупністю вироків, законність і обґрунтованість призначення покарання сукупністю вироків.

SUMMARY

Mishchuk N.P. Sentencing by a set of sentences under the criminal law of Ukraine. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Degree of Candidate of Law 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penal law. – Dnepropetrovsk University of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine, 2021.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem, which is to improve the theoretical provisions of criminal law in terms of sentencing for a set of sentences and the development of scientifically sound proposals and recommendations to improve legislation in this area and practice.

It was established that the most common reasons for committing a new criminal offense, after sentencing for the previous one, are the lack of means of subsistence, work, poor motivation to work, low level of training, poverty, loss of family and other ties and psychological unpreparedness for independent solution of their problems, including due to insufficient level of social and psychological training; these circumstances are not properly taken into account by the courts and judicial discretion is widely used in sentencing such persons, based on the essentially opposite conclusions of the court of cassation on the characteristics of convicts, their offenses and the possibility of applying to such convicts Art. 69, 75 of the Criminal Code of Ukraine.

It is proposed to significantly limit judicial discretion in terms of strict application by the court of cassation of criminal law and to determine the minimum limit of unserved part of the sentence under the previous sentence, which is subject to mandatory punishment with a new sentence of 10%, excluding the possibility of mitigating such convicted punishment under Art. 69 and 75 of the Criminal Code of Ukraine.

Scientifically substantiated author's proposals and recommendations for improving the legislation in the field of sentencing for a set of sentences, the basis

of which is a proposal to prohibit the application of Art. 75 of the Criminal Code of Ukraine in respect of persons who have not removed or outstanding criminal record.

A study of the historical and legal development of criminal law on sentencing for multiple criminal offenses showed that the beginning of its historical development in modern Ukraine begins with the introduction of Christianity and the adoption of the Russian Truth.

The norms of the Sudebnik of King Casimir of Poland and the Grand Duke of Lithuania in 1468, and the norms of the Lithuanian Statutes, and the oral norms of the Cossack custom, and the Hungarian Criminal Code of Crimes and Misdemeanors of 1879 provided for the most severe death penalty. carry.

In the twentieth century, the rules of Art. 37 of the Criminal Code of the USSR in 1922 and Art. 36 of the Fundamentals of Criminal Law of 1958 provides for cases of a person committing a new identical or homogeneous crime during the probationary period and establishes the rule of execution, each sentence independently and the rule of absorption from 1958. It is established that for more than 40 years in Ukraine the imposition of punishment on a set of sentences was regulated by the norms of Art. 43 of the Criminal Code of the USSR in 1960, the concept, content and basic requirements of which are partially included in Art. 71 of the Criminal Code of Ukraine 2001

Establishing the state of scientific development of sentencing for a set of sentences in domestic criminal law made it possible to talk about the fact that despite the presence in the criminal law bibliography of scientific papers devoted to the study of issues such as the multiplicity of crimes (criminal offenses), and sentencing, the number of specialized modern studies of the order of sentencing for criminal offenses committed in the aggregate is clearly insufficient. Existing complex scientific investigations, in which sentencing by a set of sentences was presented as an independent special principle of sentencing, in the modern domestic doctrine of criminal law did not solve the existing problems.

It was found that the draft norms of the Criminal Code of Ukraine removed the conflict between the set of sentences from the set of crimes at the time of entry into force of the previous sentence, which is certainly a positive development and consistent with the general principles of presumption of innocence. At the same time, potentially negative norms of the draft Criminal Code of Ukraine have been established, as due to the change in the characteristics of the set of sentences there will be a significant delay in bringing perpetrators to justice due to the need for significant time for the previous sentence to take effect.

It has been established that sentencing by a set of sentences is an independent principle of sentencing, which establishes special rules and conditions for the application of criminal regulations against a convict who committed a new criminal offense after sentencing but before serving his sentence. It is a special legal instrument for combating entrenched crime, aimed at correcting the guilty person, to whom state and legal measures of punishment have already been applied.

An analysis of court decisions against convicts shows that the vast majority of them have low social status, none of them have ever officially worked, and the level of education they receive is rarely higher than general secondary education. At the same time, these circumstances are not properly taken into account by the courts, and judicial discretion is widely used in sentencing such persons for a set of sentences, including mitigation of punishment by applying the provisions of Art. 69, 75 of the Criminal Code of Ukraine.

The rules of sentencing and the rules of crediting the term of pre-trial detention defined in Art. 72 of the Criminal Code of Ukraine, the requirements of which were amended four times, which is the largest number of amendments in the history of the institution of sentencing for a set of sentences in accordance with the norms of the Criminal Code of Ukraine since 2001.

This has led to the fact that the largest number of errors are made by the courts on this issue, including the crediting of the court of pre-trial detention in the sentence under Part 5 of Art. 72 of the Criminal Code of Ukraine as amended by

the Law of Ukraine of 26.11.2015 № 838-VIII "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to improve the procedure for enrollment by the court of pre-trial detention". Thus, it was established that in 2020 alone, the Supreme Court issued more than 10 rulings, which overturned the decisions of the courts of first and appellate instances due to the latter's mistakes.

On the basis of examples of sentencing by a set of sentences, a number of typical and quite common judicial errors in the form of court decisions, including higher instances of decisions, which actually mitigate the punishment of convicts under Art. 69, 75 of the Criminal Code of Ukraine on the basis of essentially opposite conclusions on the characteristics of convicts, their offenses and the appropriateness of the actual mitigation of punishment for a set of sentences. In view of the above, proposed to improve them by amending Art. 69, 75 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: set of sentences, plurality, criminality, criminal liability, plurality of criminal offenses, punishment by set of sentences, sentencing by set of sentences, problems of sentencing by set of sentences, legality and validity of sentencing by set of sentences.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міщук Н. П. Питання застосування принципів поглинання та складання за сукупністю злочинів згідно з чинним КК України. *Право і суспільство*. 2006. Вип. 13. С. 191–193.

2. Міщук Н. П. Щодо призначення покарання за сукупністю ст.ст. 307, 309 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 4 (30). С. 191–193.

3. Міщук Н. П. Технічні помилки, що допускаються на практиці при призначенні покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету*

внутрішніх справ. 2006. Вип. 2 (31). С. 191–193.

4. Міщук Н. П. Призначення покарання за часів Київської Русі. *Вісник прокуратури*. 2007. Вип. 1 (67). С. 191–193.

5. Міщук Н. П. Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків на українських землях, які перебували під владою Великого князівства Литовського та Польщі. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 177–181.

6. Міщук Н. П. Проблеми складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (25 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 145–148.

7. Міщук Н. П. Результати дослідження призначення покарання за сукупності вироків. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 травня 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 84–88.

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА МНОЖИННІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	19
1.1. Історико-правовий розвиток кримінального законодавства стосовно призначення покарання за множинністю кримінальних правопорушень.....	19
1.2. Стан наукової розробки питань призначення покарання за сукупністю злочинів у вітчизняному кримінальному праві	63
Висновки до розділу 1	83
 РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ	 85
2.1. Особливості визначення ознак сукупності вироків в КК України..	85
2.2. Правила призначення покарання за сукупністю вироків	118
2.3. Проблеми складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення	147
2.4. Пом'якшення покарання за сукупністю вироків із застосуванням ст.ст. 69 та 75 КК України	160
Висновки до розділу 2	176
 ВИСНОВКИ	 178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	198

ВСТУП

Актуальність теми. У 1996 році в Україні офіційно закріплена презумпція невинуватості – у ст. 62 Конституції України зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. У 2001 році, презумпцію невинуватості, а також нові положення у сфері покарання та його призначення, було закріплено у Кримінальному кодексі (далі – КК) України.

Суд, призначаючи покарання, уже дійшовши висновку про винуватість особи у вчиненні певного злочину чи злочинів, у резолютивній частині обвинувального вироку, призначає їй покарання по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними та визначає остаточну міру покарання, необхідну і достатню для виправлення підсудного та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами. Разом з тим, досить часто особи, які мають не зняту або непогашену судимість, вчиняють нові злочини, що створює для суду додаткові вимоги щодо призначення покарання за сукупністю вироків.

Призначаючи покарання за сукупністю вироків, суд має справу з особливим випадком, що засвідчує підвищену суспільну небезпечність винуватої особи. Тому в КК України це положення виділено в окремих статтях 70 та 71 розділу 11, де передбачено застосування більш суворих заходів впливу до особи, визнаною винуватою у вчиненні кримінального правопорушення (злочину) та дещо складніші вимоги до призначення їй покарання. Вивченням практики Верховного Суду України та Верховного Суду щодо стану здійснення судочинства встановлено, що при призначенні покарання судами загальної юрисдикції застосовувалися ст. ст. 70, 71 КК України до кожного п'ятого засудженого.

Питання призначення покарання завжди привертало увагу фахівців у галузі юриспруденції, зокрема вони вивчалися такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як М.О. Беляєв, Є.В. Благов, М.І. Бажанов, Р.Ш. Бабанли, Г.С. Гаверов, І.М. Гальперін, І.І. Горелік, Т.А. Денисова, В.К. Дуюнов, А.В. Іщенко, В.І. Зубкова, М.Т. Кафаров, Г.А. О.В. Коротюк, І.М. Копотун, Кригер, В.П. Малков, В.В. Мальцев, Ю.Б. Мельнікова, С.І. Мінченко, О.О. Мясніков, Т.В. Непомняща, А.О. Пінаєв, Ю.А. Пономаренко, Л.А. Прохоров, М.О. Стручков, М.А. Скрябін, М.Н. Становський, В.І. Тютюгін, М.Д. Шаргородський, Ю.С. Шемшученко, М.С. Таганцев, В.І. Ткаченко, О.Г. Фролова, Г.І. Чечель, А. М. Яковлєв та інші.

У 2013 році в м. Львів Г.М. Мартинишин захистила кандидатську дисертацію на тему: «Призначення покарання за сукупністю вироків: кримінально-правове дослідження», А.С. Попій в м. Харків у 2020 році – «Призначення покарання за сукупністю вироків в кримінальному праві України». Разом з тим, питання удосконалення кримінального права в частині призначенні покарань за множинності кримінальних правопорушень, враховуючи постійний пошук оптимальної діяльності органів кримінального судочинства, залишаються актуальними й невирішеними донині.

Не дивлячись на велику кількість наукових праць по вивченню проблеми призначення покарання, в тому числі призначення покарання при множинності кримінальних правопорушень, такі загальнотеоретичні та практичні питання, як визначення основних ознак сукупності вироків і відмежування їх від інших, подібних понять, розкриття основних судових помилок, які допускаються на практиці при призначенні покарання за сукупністю вироків, на даний час лише частково вирішені в науці кримінального права.

Ситуація, яка склалась у сфері вивчення теоретичних та практичних проблем призначення покарання за сукупністю вироків, негативно впливає на правозастосовчу діяльність прокуратури та судів, що виступає однією із

умов, які перешкоджають досягненню мети покарання та відбивається на загальному стані законності в державі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконання на кафедрі кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ відповідно до положень р. 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; р. 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015; Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2021 р., затверджених вченою радою цього ЗВО 24.12.2020 р. протокол № 4.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є удосконалення теоретичних положень кримінального права в частині призначення покарань за сукупності вироків та напрацювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення законодавства у цій сфері та практики його застосування.*

Поставлена мета обумовила вирішення таких *задач*:

- вивчити історико-правовий розвиток кримінального законодавства стосовно призначення покарання за множинністю кримінальних правопорушень;
- встановити стан наукової розробки питань призначення покарання за сукупністю вироків у вітчизняному кримінальному праві;
- охарактеризувати зарубіжний досвід призначення покарання за сукупністю вироків;
- встановити та проаналізувати основні принципи та зміст призначення покарання за сукупністю вироків в Україні;
- дослідити особливості призначення покарання за сукупністю вироків;
- описати проблеми складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення;

– розробити науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації з удосконалення законодавства у сфері призначення покарання за сукупністю вироків.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері застосування кримінально-правових заходів впливу до особи, яка порушила кримінально-правову заборону.

Предметом дослідження є призначення покарання за сукупністю вироків за кримінальним правом України.

Методи дослідження. Методи обрано відповідно до поставленої мети та завдань дослідження. Авторкою використовувався комплекс загальних і спеціальних методів пізнання. Застосування історико-правового методу дозволило проаналізувати розвиток інституту призначення покарання за сукупністю вироків в Україні (підрозділ 1.1). Діалектичний метод використовувався для дослідження правил та ознак призначення покарання за сукупністю вироків, шляхом вивчення більш загальних категорій, таких як сукупність кримінальних правопорушень та рецидив кримінальних правопорушень, загальних засад призначення покарання (у всій дисертації). Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння чинних норм кримінального законодавства України із законодавством, що діяло раніше, а також з законодавством інших держав (розділ 1). Використання статистичного методу дало змогу обґрунтувати теоретичні положення дисертаційного дослідження даними судової статистики та іншою статистичною інформацією (розділ 2). Соціологічний метод застосовувався для проведення анкетування серед працівників правоохоронних органів та обробки отриманих даних (підрозділ 2.3).

Науково-теоретичною базою дослідження послужили наукові праці, присвячені загальним проблемам призначення покарання та проблемам призначення покарання при множинності кримінальних правопорушень, а також праці дослідників загальної теорії держави і права, кримінального права, кримінології, історії держави і права, кримінально-виконавчого права

України та зарубіжних країн, законодавчі акти минулих часів, що були чинними в Україні, кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав.

Емпіричну базу становлять результати соціологічного дослідження, проведеного у формі анкетування серед працівників правоохоронних органів ряду центральних областей України (всього було опитано 305 осіб); статистичні звіти; матеріали 607 кримінальних проваджень (справ), в яких суди призначали покарання за сукупністю вироків; дані судової статистики та матеріали опублікованої судової практики, власний досвід прокурорської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота є одним з перших в Україні дисертаційних досліджень проблеми призначення покарання за сукупністю вироків, передбачених КК України, у якому сформульовано й обґрунтовано низку концептуальних наукових положень, висновків і рекомендацій, які є визначальними для подальшого розвитку теорії застосування кримінально-правових заходів впливу й полягають у такому:

у перше:

– встановлено, що найчастішими причинами вчинення нового кримінального правопорушення, після постановлення вироку за попереднє, є відсутність у засуджених осіб засобів для існування, роботи, слабка мотивація до працевлаштування, низький рівень професійної підготовки, бідність, втрата родинних та інших зв'язків і психологічна неготовність до самостійного розв'язання своїх проблем, у тому числі через недостатній рівень соціальної та психологічної підготовки; ці обставини судами належним чином не враховуються та при призначенні таким особам покарання за сукупністю вироків широко застосовується судова дискреція, на підставі протилежних за своєю суттю висновків суду касаційної інстанції щодо характеристики засуджених, вчинених ними правопорушень та можливості застосування до таких засуджених ст.ст. 69, 75 КК України;

– запропоновано значне обмеження судової дискреції в частині неухильного застосування судом касаційної інстанції норм кримінального

права та визначення мінімальної межі невідбутої частини покарання за попереднім вироком, яка підлягає обов'язковому складанню з покаранням за новим вироком на рівні 10 %, із виключенням правової можливості пом'якшення таким засудженим покарання за ст.ст. 69 та 75 КК України;

– розроблено науково обґрунтовані авторські пропозиції і рекомендації з удосконалення законодавства у сфері призначення покарання за сукупністю вироків, основою яких є пропозиція щодо заборони застосування ст. 75 КК України відносно осіб, які мають не зняту або непогашену судимість;

удосконалено:

– доктринальне положення з приводу того, що призначення покарання за сукупністю вироків є врегульованою нормами кримінального права діяльність суду, якими закріплено спеціальні правила та умови застосування заходів примусу до засудженого, який після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання, вчинив нове кримінальне правопорушення;

– визначення критеріїв відмежування сукупності вироків від сукупності кримінальних правопорушень, правил призначення покарання при сукупності кримінальних правопорушень;

набули подальшого розвитку:

– підходи до встановлення причин допущення «типових» помилок при призначенні покарання за сукупністю вироків – висока завантаженість судів, їх низький професійний рівень і досвід, найбільша кількість за всю історію існування інституту призначення покарання за сукупністю вироків згідно з нормами КК України 2001 року внесення змін та зміну правил зарахування строку попереднього ув'язнення, визначених ст. 72 КК України (в тому числі так званий «закон Савченко»);

– положення науки кримінального права щодо доцільності обмеження законодавця певними часовими рамками при внесення змін та

доповнень до КК України, особливо в частині визначення правил призначення покарання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження в:

- *практичній діяльності* судів всіх рівнів та правотворчості з метою вдосконалення законодавства та практики його застосування.
- *науково-дослідній роботі* – для подальшої наукової розробки нових напрямків системи покарань в Україні;
- *освітньому процесі* – для викладання навчальної дисципліни «Кримінальне право» та супутніх спецкурсів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на кафедрі кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Положення дисертації, що складають наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступів на наступних всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права (25 травня 2018 р., м. Дніпро); Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування (28 травня 2021 року, м. Дніпро).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 7 наукових праць, 4 з яких – статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, 1 – у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, 2 – тези доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків (до кожного розділу та загальних висновків до всієї роботи), списку використаних джерел (181 найменування), додатку. Загальний обсяг роботи становить 198 сторінок, обсяг основного тексту – 171 сторінка, обсяг використаних джерел – 16 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА МНОЖИННІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1.1. Історико-правовий розвиток кримінального законодавства стосовно призначення покарання за множинністю кримінальних правопорушень

М. Г. Чернишевський наголошував: «Без історії предмета – нема теорії предмета...» [6, с. 7].

Тому, в даному розділі, розкривається питання про те яким же чином наші пращури (від найдавніших часів до ХХ ст.) призначали покарання своїм сучасникам, винним у вчиненні множинності злочинів, які суспільно-правові норми ними при цьому застосовувалися.

Проведене, за допомогою порівняльно-історичного методу, дослідження дозволить якнайповніше зрозуміти суть інституту призначення покарання за множинністю злочинів в Україні. Оскільки будуть розглянуті наступні питання:

- коли виник інститут призначення покарання за множинністю злочинів в Україні;
- як розвивався даний кримінальний інститут: від примітивного – до сучасного, чи були перепони та повороти в його розвитку;
- чому на сьогоднішній день процедура призначення покарання за множинністю злочинів в Україні набагато складніша від загального призначення;
- та інші питання.

Призначення покарання за множинністю злочинів винній особі, яка має підвищений ступінь суспільної небезпеки, протягом усього свого історичного

розвитку привертало увагу людей. Воно і не дивно, адже покарання таких осіб в давні часи було жорстоким і негуманним. Навіть сьогодні, призначення покарання за множинністю злочинів носить більш суворий характер і складніші умови застосування порівняно із загальними умовами призначення покарання.

Історія дає велике різноманіття форм і видів покарань, призначуваних злочинцям за вчинені злочини. Об'єктами покарання виступали життя, тіло, майно, воля, честь і гідність людини. Засобами ж, якими досягалася мета покарання, були: смерть, каліцтво, заподіяння болю і фізичних страждань, ув'язнення, вигнання, позбавлення майна та інше. Але завжди покарання супроводжувалося осудом злочинця від імені держави й засудженням його зі сторони держави. Історично покарання пройшли визначену еволюцію у своєму розвитку в залежності від рівня розвитку суспільства, ідеології, моралі і моральності [7, с.4].

У давнину, винних осіб карали привселюдно, щоб «іншим не повадно було». Держава намагалася санкціонувати якомога болісніші та катуючі покарання, особливо стосовно тих осіб, які вчинили не один злочин, а декілька, та осіб до яких раніше застосовувалося покарання. На такі каривидовища збиралося чимало люду. Тому, для досягнення поставлених перед покаранням цілей, необхідно було призначати покарання, в тому числі і за множинністю злочинів, із дотриманням норм кримінального та звичаєвого права.

Відомо, що інститут покарання та його призначення відносяться до науки кримінального права.

З метою дослідження історичного розвитку призначення покарання за множинністю злочинів в Україні, необхідно визначити вихідну позицію такого розвитку – момент виникнення інституту призначення покарання за множинністю злочинів. У зв'язку з цим виникає логічне питання, а коли ж виникло кримінальне право України та його інститути.

Наука історії держави і права не дає однозначної відповіді на дане питання.

А.О. Пінаєв вважає, що у найдавніших людей не існувало права. Право виникло із виникненням перших держав. Саме силою держави, шляхом примусу, забезпечувалося виконання норм права. Право могло зародитися у період переходу від первіснообщинного до рабовласницького устрою. Первіснообщинний лад існував довготривалий період. І якщо в ранньому палеоліті виникли соціальні відносини між людьми у вигляді первісного колективізму, то на завершальному етапі первіснообщинного ладу почав виникати залишковий продукт та індивідуальна власність, існував примітивний обмін товарами, тому в цей період могли існувати примітивні норми права [8, с.132].

Загальновідомі філософи, в своїх працях, висловлюють протилежну думку, згідно якої право існувало уже в первіснообщинному суспільстві. Наприклад, Д. Локк та Б. Спиноза притримувалися договірної теорії виникнення держави. Згідно якої, держава створювалася в результаті договору між людьми, з метою забезпечення власної безпеки людей, а також для взаємної допомоги [9, с. 391, 399]. А тому, логічно, що правові норми виникли до створення держави.

Документальні джерела римських, грецьких, візантійських істориків, які дійшли до наших днів, підтверджують думку А.О.Пінаєва про відсутність у суспільних відносинах найдавніших жителів України норм кримінального права.

Зокрема, у V ст. до н.е., Гіппократ відвідав територію сучасної України, та написав трактат про життя і звичаї скіфів, згідно якого «Скіфи зветься кочівниками, бо в них немає хат, а живуть вони в кибитках... Жінки... б'ються з ворогами, поки вони дівчата, а заміж вони не йдуть, поки не заб'ють трьох ворогів, і оселяються жити з чоловіками не раніш, як принесуть звичайні жертви. На одному місці вони залишаються стільки часу, поки вистачає трави для стад, а коли її не вистачить, переходять в іншу місцевість... Такий

спосіб життя і звичаї скіфів» [10, с. 9].

Давньогрецький історик Маврикій, в трактаті Стратегікон, описуючи спосіб життя слов'ян і антів, зазначає: «вони підступні і не тримають свого слова відносно договорів, їх легше підпорядкувати страхом, ніж подарунками. Оскільки між ними нема одностунства, то вони не збираються разом, а якщо і зберуться, то вирішене ними тут же порушують інші, оскільки всі вони ворожі один одному і ніхто не хоче поступитися іншому» [10, с. 19].

Виходячи зі змісту вищезазначених документальних джерел, стає зрозуміло, що в період первіснообщинного ладу в Україні ще не існували інститути кримінального права, оскільки наші предки:

- вели кочовий спосіб життя, тобто не мали чітко визначеної своєї території;
- навіть жінки бились з ворогами, «а заміж не йдуть, поки не заб'ють трьох ворогів», тобто, особи, які носили соціально-сімейне призначення, неодноразово вчинювали злочини проти життя та здоров'я особи;
- «не збираються разом, а якщо і зберуться, то вирішене ними тут же порушують інші» – у зазначений період не існувало організації, домовленості та підпорядкування між членами суспільства. Тому воно обходилося без загальнообов'язкових суспільно-правових норм.

Таким чином, проаналізувавши праці сучасних і давніх науковців, необхідно вказати: можливо в завершальному періоді первіснообщинного ладу могли існувати примітивні норми права, в тому числі і кримінального.

Але цей період виникнення права ніяк не може слугувати відправною точкою виникнення інституту призначення покарання за множинністю злочинів.

На нашу думку, початок розвитку кримінального права України та його інститутів необхідно пов'язувати із прийняттям першого, єдиного, нормативного, кодифікованого акту України - «Руської Правди» та

введенням в Русі-Україні християнства (XX - XXI ст. ст.). Оскільки, саме в цей період Русь-Україна набуває усіх ознак держави та вводяться в дію перші письмові згадки про посилення відповідальності особи за вчинення нею декілька злочинів.

Більшість істориків доводять, що першою Українською державою виступала Русь-Україна, яка відіграла одну із найвизначніших ролей в історії розвитку держави і права не лише українського, а й усіх слов'янських народів.

З VII ст. по 30-і роки XIII ст. Русь-Україна пройшла складний шлях, багатий на різноманітні події та позначений жвавими політичними, соціальними, економічними, державно-правовими та культурними процесами. Це був час творення першої Української держави з центром у Києві [11, с. 69].

В 988 р. у Русі-Україні, князем Володимиром, у якості офіційної релігії держави, введено християнство. Даний крок значно посилив та централізував державну владу в одних руках. Це призвело до того, що в Русі-Україні почали діяти іще одні загальнообов'язкові суспільно-правові норми – заповіді Божі, які були закріплені в Біблії. Тобто в державі з'явилося нове джерело права, яке мало універсальний характер і врегульовувало майже всі життєві ситуації.

До 1072 р. у Русі-Україні не існувало єдиного, нормативного, кодифікованого акту. В державі діяло декілька рівнозначних по своїй юридичній силі документів, які іноді протирічили один одному, що негативно позначалося, в першу чергу, на безпеці централізованої державної влади. У зв'язку з чим, князі Русі-України неодноразово, безуспішно намагалися створити єдиний, державний, правовий акт. І, лише в 1072 р. на Вишгородському з'їзді князів було об'єднано Правду князя Ярослава і Правди Ярославичів та створено Коротку редакцію «Руської Правди». Цим самим діючі нормативні акти князів об'єднали в єдиний правовий акт, який містив у собі норми кримінального, цивільного і процесуального права.

Отже, станом на 1072 р., в Русі-Україні, основними джерелами кримінального права виступали:

- норми «Руської Правди»;
- статті церковних статутів;
- звичаї.

В порядку приведеному вище, пропонується коротко розглянути норми джерел кримінального права, які регулювали покарання та його призначення в Русі-Україні.

«Руська Правда» – це перший, на території сучасної України, кодифікований нормативний документ, який врегулював найрізноманітніші суспільні відносини, в тому числі кримінальні, цивільні, сімейні та процесуальні. «Разом з тим, вона є найважливішою пам'яткою права Русі-України, яка характеризує його еволюцію протягом кількох століть... «Правда» означає поняття «справедливість» і «закон». До наших днів дійшло більше ста списків «Руської Правди» XII-XVIII ст. За змістом і об'ємом вони поділяються на три групи (редакції): Коротку, Розширену (Просторову), Скорочену... Найдавнішою є Коротка редакція «Руської Правди». Більшість вчених XIX-XX ст. час її виникнення визначають хронологічними рамками від середини XI до 30-х р. XII ст. [12, с. 6].

«Руська Правда» не дає жодних понять і визначень. Законодавець намагався зафіксувати та впорядкувати юридичні приклади, які часто трапляються на практиці. Як і більшість архаїчних кодексів, Правда упорядковувалася за казуальною системою, законодавець прагнув передбачити всі можливі життєві ситуації [13, с. 68]. Тому, до цього часу серед науковців ведеться спір, щодо трактування норм «Руської Правди».

Покарання, згідно «Руської Правди» носили досить простий характер і мали просту систему:

- вищою мірою покарання виступав потік і пограбування - це вигнання злочинця та його сім'ї з общини і конфіскації його майна на користь общини [11, с. 69];

- наступною за тяжкістю мірою покарання виступала вира - являла собою карний штраф, що виплачувався тільки за вбивство і тільки за вільну людину [13, с. 73];

- за основну масу злочинів призначався так званий продаж – загальний кримінальний штраф;

- за злочини, віднесені до компетенції церковного суду, застосовувалися епітимії. Легкою епітимією вважалися 500 поклонів на день [13, с. 71].

В часи Русі-України, призначення покарання здійснювалося за простим принципом: за вчинення злочину - «образи» («злочин за Правдою визначався не як порушення закону або княжої волі, а як «образа», тобто спричинення морального або матеріального збитку особі чи групі осіб» [13, с. 66]), передбаченого відповідною статтею «Руської Правди» - призначалося покарання, передбачене тією ж статтею «Руської Правди».

Покарання відбивали прагнення законодавця до помсти і залякування. У період, зародження держави і права злочин був приватною справою і покарання за нього виходило відповідно від приватної особи, будучи формою не суспільної кари, а самоправності або самосуду [7, с. 5].

Аналіз норм «Руської Правди» показує, що ними вперше передбачено випадок вчинення особою множинності злочинів саме в Розширеній редакції (автором вивчалась Розширена Правда за Троїцьким першим списком). В Короткій та Скороченій редакціях «Руської Правди» подібних згадок іще не було.

Зокрема, в ст. 35 «Розширеної Правди», зазначено наступне:

«Якщо хтось, без оголошення торгу, відшукає що-небудь, що у нього зникло або вкрадене – коня, одяг або худобу, - то не можна сказати «це моє», а потрібно заявити відповідачеві – «Іди зі мною на звід, оголоси у кого взяв, і з тим стань очі в очі». Хто не зможе виправдатися, на того і ляже відповідальність за крадіжку; лише тоді позивач забере своє, а винний платить йому також і за те, що той [морально] потерпів унаслідок пропажі.

Якщо ж це буде [злісний] конокрад, то видати його князеві, який піддасть його потоку і розграбленню. За крадіжку ж чого – небудь з комори злодій заплатить 3 гривни продажу [14, с. 91].

Даною статтею «Розширеної Правди», вперше в Україні, на державному рівні, передбачений випадок вчинення особою множинності злочинів. Коли винна особа декілька раз вчинила конокрадіство. Наслідком чого є призначення їй вищої, в ті часи, міри покарання у виді потоку і пограбування. Для порівняння зазначимо, що згідно ст. 34 «Розширеної Правди», за вчинення конокрадіства вперше призначалося покарання у виді 3 гривень штрафу. Це порівняння підтверджує факт, що ст. 35 «Розширеної Правди» закріплювала підвищену суспільну небезпеку злісних злочинців, встановлюючи їм вищу міру покарання.

На нашу думку, ст. 35 «Розширеної Правди» можна вважати зародком інституту множинності злочинів, в тому числі сукупності злочинів та сукупності вироків. Саме ця стаття є точкою відліку у розвитку інституту призначення покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків.

Подібна, ситуація склалася в сфері релігії. Як уже зазначалось, одним із джерел кримінального права в Русі-Україні були церковні статuti, в основі яких лежали Біблійні заповіді.

Біблійні норми того часу передбачають найжахливіші наслідки для особи, яка вчинила декілька гріхів чи для особи, яка раніше піддавалася покаранню Божому, і не дивлячись на це вчинила новий гріх.

Так, у третій книзі Мойсеєвій Левит, у вірші 26, під назвою «Божа кара за непослух Йому», зазначено наступне:

«14 А коли ви не будете слухняні Мені, і не виконуватимете всіх тих заповідей, 15 і якщо постановами Моїми будете погорджувати, і якщо душа ваша бридитиметься законами Моїми, щоб не виконувати всіх заповідей Моїх, щоб ламати вам заповіта Мого, - 16 то й Я зроблю вам оце: поставлю над вами перестрах, сухоти й пропасницю, що винищать очі й обезсилюють душу. І ви надаремно сіятимете насіння своє, — бо поїдять його вороги ваші.

17 І зверну Я лице Своє на вас, - і ви будете вдарені перед своїми ворогами. І будуть панувати над вами ненависники ваші, — і ви будете втікати, хоч ніхто вас не гнатиме» [15, с. 132].

Тобто, пунктами 14, 15, 16, 17 вірша 26 третьої книги Мойсеєвої Левит письмово закріплено випадки систематичного вчинення особою декількох заборонених дій («не виконуватимете всіх тих заповідей») та передбачається відповідальність за такі дії. Більше того, пункти 14, 15 детально описують зміст заборонених дій за які обов'язково послідує «посилена», чітко визначена Божа кара («...Я зроблю вам оце: поставлю над вами перестрах, сухоти й пропасницю, що винищать очі й обезсилюють душу...»).

На нашу думку, дії (бездіяльність), які охоплюються пунктами 14, 15 вірша 26 третьої книги Мойсеєвої Левит, якщо їх трактувати юридичною мовою, є згадкою інституту множинності злочинів на українських землях. Оскільки, більшість Біблійних заповідей (Не вбивай! Не кради! Не свідкуй неправдиво на свого ближнього! [15, с. 78]) були визнані Руською Правдою і навіть сучасним Кримінальним кодексом України - злочинами. Тобто, особа порушуючи заповідь Божу, вчиняла злочин.

А якщо трактувати зміст п. п. 14, 15 вірша 26 третьої книги Мойсеєвої Левит, стає зрозуміло, що в них описаний випадок вчинення винною особою множинності злочинів, у зв'язку з чим їй призначалося покарання за множинністю злочинів, яке детально зафіксоване п. п. 16, 17.

Як уже зазначалося вище, Біблія регулювала і ситуацію, коли особа, яка раніше піддавалася покаранню Божому, повторно вчинила новий гріх (злочин): «18 А якщо і при тому не будете слухняні Мені, то Я семикратно побільшу кару на вас за ваші гріхи. 19 І зломлю пиху вашої сили і зроблю ваше небо як залізо, а землю вашу як мідь! 20 І надаремно буде вичерпуватися ваша сила: земля ваша не дасть свого врожаю, а дерево на землі не дасть свого плоду» [15, с. 133].

Отже, частиною першою пункта 18 вірша 26 третьої книги Мойсеєвої Левит описано випадок, коли грішник (злочинець), до якого раніше

застосовувалися суворі міри покарання Божого, знову вчиняє заборонену дію («якщо і при тому не будете слухняні Мені»). Тобто, передбачено ознаки юридичного поняття – рецидиву злочинів, який включає в себе випадки сукупності вироків (коли злочинець, який піддавався покаранню, знову вчиняє новий умисний злочин). Тоді до його попереднього покарання приєднується покарання за новий злочин – гріх. Разом це створює суворе, посилене покарання за сукупністю вироків.

Крім, того, другою частиною п. 18 та п. п. 19, 20 вірша 26 передбачена чітко визначена міра покарання, яке призначається особі, дії якої будуть підпадати під ознаки ч. 1 п.18 вірша 26 («семикратно побільшу кару на вас за ваші гріхи»).

Таким чином, п. п. 18, 19, 20 вірша 26 третьої книги Мойсеєвої Левит - є першими письмовими джерелами кримінального інституту призначення покарання за сукупністю вироків, який діяв на українських землях.

Крім цього, п. п. 21 - 41 вірша 26, третьої книги Мойсеєвої Левит передбачено випадок, коли особа і після застосування до неї семикратної карі Божої знову чинитиме гріх, тоді її кара буде іще семикратно збільшена. І так, Біблія чотири рази передбачає семикратне збільшення карі, доти доки особи, які виживуть після застосування таких покарань «визнають гріх свій та гріх батьків своїх».

Отже, виходячи із викладеного, необхідно відзначити, що з 988 року, з прийняттям християнства, в Русі-Україні було впроваджено примітивний інститут призначення покарання за множинністю злочинів. Хоча, дане питання лише частково передбачене в першому давньоукраїнському кодифікованому законі - «Руській Правді»: в ст. 35 «Розширеної Правди» вперше в Україні, зафіксовано норму, яка передбачала посилення кримінальної відповідальності при вчиненні особою множинності злочинів.

Разом з тим, Біблія чітко встановлювалося найжахливіше покарання для систематичних грішників. Віршом 26, третьої книги Мойсеєвої Левит «Божа кара за непослух Йому», передбачена кара за систематичне вчинення

людиною гріхів (трактуючи сучасною юридичною мовою – визначалося покарання за сукупністю злочинів) – «перестрах, сухоти й пропасниця, що винищать очі й обезсилюють душу...». А коли особа, до якої уже застосовувалось покарання знову чинитиме гріх, її покарання буде кожного разу семикратно побільшене, таким чином врегульовувалось питання призначення покарання за сукупністю вироків.

В результаті розвитку продуктивних сил суспільства в XII — XIV ст.ст. перша українська держава Русь-Україна розпадається, а її місце займає Галицько-Волинське князівство, яке охоплювало значну частину української території.

Період розпаду був закономірним етапом розвитку України-Русі XII — XIV ст. Це привело до утворення окремих держав... З розпадом України -Русі та занепадом Київського князівства традиції українського державотворення не перервалися. Вони проявилися у піднесенні Галицько-Волинської держави... Джерелами права в Галицько-Волинському князівстві були звичаї, Руська правда, князівське законодавство, магдебурзьке право, церковне право [11, с. 69, 97].

Тому, інститут призначення покарання за множинністю злочинів Галицько-Волинського князівства нічим не відрізнявся від інституту призначення покарання за множинністю злочинів Русі-України.

В XIV ст., в результаті соціально-політичних змін, більшість українських земель перейшли під владу Великого князівства Литовського та Польщі. З 1468 р. на підпорядкованих українських землях у сфері кримінального права впроваджувались норми Судебника короля Польського та Великого князя Литовського Казимира (Далі: Судебник Казимира 1468 р.). Це суттєво вплинуло на розвиток інституту призначення покарання за множинністю злочинів.

При цьому, значним був вплив українського права на законодавчу систему спочатку Литовсько-Руської, а пізніше Польсько-Литовської держави. [11, с. 141].

У 1444 р. після загибелі під Варною в битві з турками Владислава польським королем обрали литовського князя Казимира, який своєю особою утримував політичну унію двох держав...Судебник Казимира 1468 р. був спричинений необхідністю врегулювання відносин між приватними і державними судами Великого князівства Литовського, компетенція яких не була розмежованою. Судебник, присвячений, головним чином, кримінальному праву... Хоча в ньому є і статті, які стосуються компетенції судів. Найважливіше зауважити, що у Судебнику старі українські правові поняття замінюються на нові, зокрема, визнається смертна кара, чого не знала «Руська Правда» [12, с. 36-37].

Судебник короля Польського та Великого князя Литовського Казимира 1468 р. – розглядається як важливе документальне джерело розвитку кримінального права України та його інститутів. Це наступна важлива ланка удосконалення та прийняття якісно нового рівня кримінального права. З цього приводу виступає доречною думка Зубкової В. І.: «покарання поступово втрачало свій приватний характер злочинець уже не кривдник, а лиха людина, і його винищення стає метою покарання» [7, с. 6].

Не дивлячись на те, що у Судебнику Казимира 1468 р. не дано поняття покарання, множинності злочинів, його нормами передбачено посилення кримінальної відповідальності особи яка вчинила декілька злочинів.

Так у ст. 14 Судебника Казимира 1468 р., зазначено:

«А который впервое украдетъ, а дотоль будетъ не крадывал: ино за первую татбу виною его казнити; аже будетъ ниже полтины, домовыми речи крал, домовыми ж речьми платити; а будетъ выше полтины крал, хотя б пак первое украл, ино его обесити» [12, с. 38].

Даною статтею Судебника Казимира 1468 р. передбачено зниження кримінального покарання винної особи у зв'язку з тим, що злочин нею вчинено вперше. Тобто, коли особа вперше вчинила крадіжку, їй призначали покарання у вигляді штрафу (а не страчувати). Але, якщо сума викраденого перевищуватиме певну межу (а будетъ выше полтины крал) злочинця

страчували через повішення, навіть якщо злочин вчинено вперше.

На нашу думку, дана норма офіційно регулювала призначення покарання за множинністю злочинів на українських землях.

Крім цього, ст. 17 Судебника Казимира 1468 р., передбачала наступне: «А пак ли сок усочить на кого, а лица не будеть, а перво будеть украл, и околица будеть перво злодейства на него не ведала, а будеть никому не плачивал, ино ему платити татбу истьцю й вину; а смертною раною его не казнити» [12, с. 39].

Даною нормою закріплено пом'якшення покарання за злочин вчинений вперше, із чого випливає інша умова - посилення відповідальності винної особи при вчиненні множинності злочинів. Крім цього, множинність злочинів, засвідчувалася знаннями жителів (околиці).

Тобто, при необхідності встановлення факту вчинення винною особою злочинів, опитувалися жителі околиці, і таким чином з'ясовувалася інформація (сучасним юридичним терміном - встановлювалися фактичні обставини справи). Даним примітивним способом вперше почала здійснюватися фіксація множинності вчинюваних злочинів конкретною особою. І це питання офіційно регламентувалося нормами Судебника Казимира 1468 р.

Іншою нормою, ст. 19 Судебника Казимира 1468 р., закріплено наступне: «А коли чии паробькы украдутъ што у кого, а пак у сем листу верху писано, как за которую татбу казнити: коли первое украдетъ, ино его не вешати, а заплатити бондою его; а не будеть бонды, ино осподарь его за него заплатит, а паробка сказнити й пробити; а коли иметь часто красти после того, а выше полукопья, ино паробка узвесити» [12, с. 39].

В даній статті передбачено, що якщо особа (парубок - слуга) вперше вчинить злочин, її не потрібно карати смертною карою. В даному випадку необхідно призначити покарання у вигляді штрафу («первое украдетъ, ино его не вешати, а заплатити бондою его»). Якщо у вказаної особи (слуги) не буде коштів для сплати штрафу, за неї зобов'язаний був заплатити її

господар, а винній особі призначали покарання у вигляді побиття («а не будеть бонды, ино осподарь его за него заплатит, а паробка сказнити й пробити»).

При цьому, якщо особа (слуга) після застосування до неї покарання, знову вчинить злочин чи злочини, і сума викраденого становитиме певну межу, даній винній особі призначалося покарання за сукупністю вироків у вигляді смертної кари через повішення («а коли иметь часто красти после того, а выше полукопья, ино паробка узвесити»).

Отже, статті 14, 17, 19 Судебника Казимира 1468 р. регулювали призначення покарання за множинністю злочинів та передбачали підвищення кримінальної відповідальності особи за вчинення нею множинності злочинів, за простої умови – якщо особа вчинила більше одного злочину, і це можуть засвідчити жителі відповідного населеного пункту – їй призначалося покарання за множинністю злочинів у вигляді смертної кари.

Особливої уваги, потребує питання призначення, пов'язаних із керівництвом чи прийняттям участі в озброєних виступах проти панів. Суди, з метою залякування простих людей, при призначенні їм покарання у вчиненні множинності таких злочинів, застосовувалися жорстокі види смертної кари.

Наприклад, влітку 1514 р., угорський воїн Д. Дожа очолив багато чисельний озброєний виступ проти феодалного гноблення кріпаків. 15.07.1514 р. під Темешваром військо повстанців розбила королівська армія, сам Д. Дожа попав у полон. Феодали піддали народного Д. Дожу мученицькій страті. Він був живцем зажарений на розпеченому троні і з'їдений своїми власними людьми, яким лише за таких умов дарували життя» [16, с. 170].

Даний випадок є яскравим прикладом дотримання тогочасної мети покарання – залякування. І таких судових прецедентів в історії було чимало: «Один із прийнятих законів встановлював, що кожен дворянин мав право вбити будь-якого учасника повстання 1514 р. За надання притулку

повстанцям знищувалось населення цілих поселень. Всі, кого затримали, були посаджені на кіл чи повішені. Трупки тисячами висіли вздовж вулиць і на околицях підпалених сіл» [16, с. 171].

Наступним етапом у розвитку інституту призначення покарання за множинністю злочинів в Україні стало прийняття на сеймі єдиного для всіх земель Великого князівства Литовського - кодексу.

За шістдесят років литовський уряд тричі здійснював кодифікацію права, що було винятковим явищем для часів, коли прийняті закони залишалися чинними протягом століть. Статути 1529, 1566 і 1588 років вміщують цінний матеріал щодо характеристики галузевих норм права, які склалися на той час на українських землях [17, с. 2].

Нормами I Литовського Статуту закріплено три цілі кримінального покарання: залякування; відшкодування шкоди; завдання страждань злочинцю.

При призначенні покарань особливо наочно виявлявся характер права-привілею. Так, якщо шляхтич умисно наніс рани або заподіяв каліцтво іншому шляхтичу, то він міг бути присуджений до таких же ушкоджень і каліцтв за принципом «око - за -око, зуб – за - зуб». Якщо ж шляхтич наніс побої або каліцтво простій людині, то присуджувалася лише виплата штрафу. Якщо проста людина поранила або побила шляхтича, то каралася відсіканням руки, а у випадку завдання каліцтва підлягала страті. Слуга, який поранив пана, підлягав страті, а той, що підняв руку на пана, карався відсіканням руки [20, с. 65].

Але, особливої уваги потребують норми I Литовського Статуту в сфері призначення покарання при вчиненні особою множинності злочинів. Ними вперше в історії розвитку інституту призначення покарання за множинністю злочинів введено умову, яка диференціює таке призначення залежно від приналежності винної особи до певного класу (стану). Зокрема існувало дві різні норми, одна з яких регулювала питання призначення покарання за множинністю злочинів простій людині, а інша, окремо встановлювала

імперативні умови по призначенню покарання при вчиненні множинності злочинів паном.

Інститут призначення покарання за множинністю злочинів закріплювався статтями 1, 7, 8, 9 розділу тринадцятого остаточного під назвою «О злодействе» І Литовського Статуту 1529 р.

В статті 1 зазначалося: «О паробки где крадут. Если где паробки крадут в околицу, а з лицом их поймають, которое лицо будет стояти полтину грошей, тогда маеть каран быти яко злодей. А естли ж полтины лицо стояти не будет; тогда маеть з бонды его шкода плачона быти, або лицо вернути, а з навязку путами бити. А повторе естли вкрадеть, хотя што десяти грошей стояти nebudeть, а з лицом поймають; тогда вже его на шибеницю выдати маеть» [12, с. 62].

Друга частина статті 1 розділу 13 регламентує посилення кримінального покарання за повторне вчинення винною особою крадіжки. Якщо слуги вдруге, після застосування до них мір покарання, вчинять крадіжку їм призначалося покарання за сукупністю вироків у виді смертної кари через повішення, навіть якщо сума викраденого була незначною («а повторе естли вкрадеть, хотя што десяти грошей стояти nebudeть,... тогда вже его на шибеницю выдати маеть»).

Статті 7, 8, 9 розділу 13 І Литовського Статуту 1529 р., окремо від інших норм І Литовського Статуту 1529 р., вперше передбачали презумпцію невинуватості для шляхтичів, яких обвинувачено у вчиненні злочину без достатніх доказів (до простих людей презумпція невинуватості не застосовувалася). Саме зміст цих статей, привернув нашу увагу, оскільки є основною відмінністю від норм Судебника Казимира 1468 р.

Зокрема в них зазначалося: «Хтобы шляхтича первый раз обвинил перед право...тогда таковой, естли лица при нем не застанут, мает присягою своею телесною невинность свою очищати...Теж естли другой раз тогож шляхтича без лица было обвинено...без лица; тогда вжо сам третей себе ровным шляхтичы доброе славы присягою своею телесною мает ся

очищати... Колибы третий раз тотже шляхтич без лица о злодейство обвинен был; тогда сам сем, то есть з шестью шляхтичов...присягою своею и их телесною мают с того ся выправите; а за четвертым обвиненьем таковой кождый мает быти обешон злодейским обычаем» [12, с. 63].

Отже, коли шляхтич, втретє, без достатніх доказів, обвинувачувався у вчиненні злочину, тоді, щоб уникнути кримінальної відповідальності, він зобов'язаний був дати присягу про свою непричетність до вчинення злочину та ще шість шляхтичів присягалися про невинність обвинуваченого. Лише при обвинуваченні шляхтича вчетверте, йому призначали покарання за сукупністю вироків у вигляді смертної кари, через повішення.

Артикулами 1, 7, 8, 9 розділу 13 I Литовського Статуту 1529 р. передбачено досить чіткі умови призначення покарання шляхтичу та його слугам за множинністю злочинів.

При цьому, артикулом 1 розділу 13 I Литовського Статуту 1529 р. окремо передбачені умови призначення покарання за множинністю злочинів слугі, які суттєво відрізнялись від умов призначення покарання шляхтичу, оскільки при вчиненні слугою другої крадіжки йому призначалося найтяжче покарання - смертну кару.

Однак процесуальний порядок встановлення провини шляхтича при множинності злочинів був настільки ускладнений, що довести його винність найчастіше було неможливо [20, с.65].

Навіть арифметична відмінність статей присвячених в розділі 13 I Литовського Статуту 1529 р., даній сфері є очевидною – в три рази більше статей регулювали порядок призначення покарання шляхтичу, неодноразово, без достатніх доказів обвинуваченому у вчиненні злочинів. Тому шляхтичі мали більше можливостей – переваг у кримінальному праві того часу. Зокрема, до них застосовувалася презумпція невинуватості: передбачалося триразове звинувачення без достатніх доказів у вчиненні злочину і подальша присяга шляхтича у своїй непричетності до злочину. І лише за четвертим разом застосували суворі міри кримінальної відповідальності, через

призначення покарання за сукупністю вироків, у виді смертної кари.

В 1566 р. ухвалюється другий Литовський Статут. Він значно розширив кількість та удосконалив якість норм, які регулювали питання призначення покарання особі за вчинення множинності злочинів. Досліджуваний інститут закріплювався статутами 4, 7, 8, 17 розділу чотирнадцятого під назвою «Про злочинство всякого стану».

При цьому в статутах 4, 7 Литовського Статуту 1566 р., які мали назву: «Про важливість поличного, за що злодій покараний бути має», «Хто б шляхтича вперше у злочинстві без поличного перед врядом звинуватив» майже продублювало зміст статутів 1, 7, 8, 9 Литовського Статуту 1529 р.

Основною відмінністю статуту 7 Литовського Статуту 1566 р., статуту 10 Литовського Статуту 1588 р. від початкових статутів 7, 8, 9 Литовського Статуту 1529 р. виступало їх об'єднання в одну норму – відповідно статут 7 Литовського Статуту 1566 р. та статут 10 Литовського Статуту 1588 р.

Статутом 8 Литовського Статуту 1566 р., який носив назву «Про шляхтича неповнолітнього», вперше, в окремій нормі, врегульовано порядок притягнення до відповідальності неповнолітньої особи: «Якби трапилося, що шляхтич років чотирнадцяти і не більше звинувачувався у злочинстві або приведений був за злочинство з поличним до вряду; тоді такому за молодістю років його не має бути поличено як за злочинство, і [він] не має бути до ката в руки і на тортури виданий, однак ту шкоду батько його або мати, або родичі з його частини маєтку повинні з нав'язкою платити, і як заплатять, то те поштивості його шкодити не має; а як не буде чим платити, то дати його на вислугу, поки б те заслужив, що зашкодив. Так само треба це розуміти і щодо простих людей, дітей неповнолітніх. *Проте якщо і такий хлопець неповнолітній кілька разів на злочинстві і з поличним був ввійманий, таких врядам має карати на свій розсуд* [17, с. 399-400].

Тобто, статутом 8 Литовського Статуту 1566 р., вперше в історії України передбачено, що неповнолітня особа до чотирнадцяти років, яка

вчинила злочин вперше звільняється від кримінальної відповідальності. «Неповноліття вважається пом'якшуючою вину обставиною незалежно від соціальної приналежності винуватого» [17, с. 522]. Але якщо така особа вчинила декілька злочинів, суд призначав їй покарання на власний розсуд. Тим самим законодавець підкреслив підвищену суспільну небезпеку особи, навіть неповнолітньої, яка вчинила декілька злочинів.

В статті 17 Литовського Статуту 1566 р., під назвою «Про людину, яка раніше не була під підозрою» зазначалося: «Устауємо, коли б шляхтич якого шляхтича, що раніше не бував під підозрою, звинуватив, стверджуючи, що той у нього щось вкрав і від того злочинства йому шкода сталася, і не маючи ніяких переконливих доказів, хотів про його злочинство присягнути; тоді та людина, як така, що раніше під підозрою не була, більше прав матиме на присягу, яку має принести сам особисто і з двома сусідами його рівними йому, також людьми добрими, які раніше не були під підозрою, і суд йому те має дозволити. *А вдруге коли б того ж у злочинстві було звинувачено; тоді за другим звинуваченням від шляхтича має бути визнаний згідно з правом і присягою як злодій*» [17, с. 402-403].

Стаття 17 Литовського Статуту 1566 р. визначав порядок і умови притягнення до кримінальної відповідальності шляхтича, який раніше не підозрювався у вчиненні злочину. Так, вперше шляхтич, який раніше не підозрювався у вчиненні злочину, за обвинуваченням без достатніх доказів іншим шляхтичем мав право принести присягу, разом із співприсяжниками про свою непричетність до злочину. Але коли, той же шляхтич вдруге обвинувачувався у вчиненні злочину він вважався винним у його вчиненні. Даною нормою законодавець знову закріпив суспільну небезпеку шляхтича, який декілька раз обвинувачувався у вчиненні злочину.

У 1588 році ухвалюється третій Литовський Статут. «Він був найбільш досконалим з правницького боку і технічно відпрацьованим. Базувався переважно на ідеях і конкретних положеннях двох попередніх статутів» [18, с. 22].

Питання призначення покарання особі за вчинення множинності злочинів регулювалося статутами 7, 10, 11, 14, 20, 22, 27 розділу чотирнадцятого під назвою «Про злочинство всякого стану».

Статут 7 Литовського Статуту 1588 р., що мав назву: «Про важливість поличного, за яке злочин смертю має бути покараний», так як і статут 1 Литовського Статуту 1529 р., статут 4 Литовського Статуту 1566 р. встановлював підвищення покарання, а саме призначення більш суворого покарання за вчинення винною особою злочину, після відбуття покарання за попередній злочин. Винній особі призначалося покарання за сукупністю вироків у виді смертної кари, навіть якщо сума викраденого була незначною.

Але, на відміну від норм попередніх статутів, в статуті 7 Литовського Статуту 1588 р. допускалося вчинення особою як першого так і другого рецидиву, у зв'язку з чим значно деталізовано умови призначення покарання такій особі (Нагадаємо, що Литовські Статути 1529, 1566 р.р. зобов'язували призначати особі, яка вчинила рецидив покарання у виді смертної кари. Тому вчинення другого рецидиву однією і тією ж особою виключалося.). Зокрема нововведеннями є такі умови:

«А потім, того ж злочинця, якби трапилося кому вдруге спіймати з поличним, хоча б те поличне і двох кіп грошей не коштувало, тоді вже дубцями біля стовпа битий бути має, а за шкоди і подвійність, якщо не буде мати чим платити, на відробку, як вище описано, виданий бути має. А якби і втретє той що-небудь вкрав, тоді вже смертю покараний буде» [19, с. 335].

Статут 10 Литовського Статуту 1588 р. є аналогічним до статуту 7 Литовського Статуту 1566 р., в якому встановлена презумпція невинуватості шляхтичів. Надалі зазначимо, що статут 20 Литовського Статуту 1588 р. є аналогічним до статуту 17 Литовського Статуту 1566 р., де врегульовувалося питання притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка раніше не підозрювалася у вчиненні злочину.

В статуті 11 Литовського Статуту 1588 р. аналогічно до статуту 8 Литовського Статуту 1566 р., встановлено порядок притягнення до

кримінальної відповідальності неповнолітньої особи.

Але артикул 11 Литовського Статуту 1588 р. змінив вік, до настання якого особа вважалася неповнолітньою – з 14 на 16 р., та обмежив вид покарання, що призначався неповнолітньому при вчиненні ним множинності злочинів. В даному випадку суд на власний розсуд обирав один із видів так званого «тілесного» покарання за виключенням смертної кари: «Проте, якщо і такого хлопця неповнолітнього кілька разів на злодійстві і з поличним було спіймано, таких вряд має карати на свій розсуд, не смертю, але яким – небудь тілесним покаранням» [19, с. 338].

Артикул 14 Литовського Статуту 1588 р., який носив назву: «Про обкрадення свірни або кліті панської і шляхетської, і теж кліті мужицької», подібно до артикулу 11 Литовського Статуту 1566 р., закріплював відповідальність за крадіжку з певного особистого приміщення чи сховища потерпілого. Але на відміну від попередньої норми, передбачав посилення відповідальності за вчинення даного злочину повторно (Потрібно вказати, що артикул 22 під назвою: «Хто б що вкрав з двору нашого господарського» та артикул 27, що носив назву: «Про крадіжку в ставку або в сажовці» також встановлювали кримінальну відповідальність за крадіжку з певного приміщення чи сховища потерпілого і також передбачали посилення відповідальності за вчинення даного злочину повторно):

«Теж уставуємо, якби обікрали у якого пана або землянина комору скарбну або з харчами, і те б на нього на суді було доведено, тоді за те буде повинен заплатити штрафу дванадцять рублів грошей і відшкодувати покрадене під присягою. Таким же чином, якби мужик мужику кліть обікрав; тоді за обкрадання кліті мужику три рублі грошей, і за шкоду всю з маєтності злодійської має під присягою сплачено бути. А замість нав'язки за обидва випадки такого злодійства той злодій, або і декілька їх, мають смертю покарані бути» [19, с. 338].

Отже, підводячи підсумок питанню призначення покарання за множинністю злочинів на території українських земель, які перебували під

владою Великого князівства Литовського та Польщі, зазначимо, що дана сфера суспільних відносин поперемінно в часі регулювалася:

- ст.ст. 14, 17, 19 Судебника Казимира 1468 р., згідно яких призначення покарання при множинності злочинів здійснювалося досить просто: якщо особа вчинила більше одного злочину, їй призначалося покарання у виді смертної кари; якщо особа після застосування до неї кримінального покарання вчинить новий злочин – їй також призначалося покарання у виді смертної кари;

- артикулами 1, 7, 8, 9 розділу 13 I Литовського Статуту 1529 р., якими вперше на території України введено норми – привілеї по застосуванню до шляхтичів презумпції невинуватості (до простих людей презумпція невинуватості не застосовувалася). Так, відповідно до артикулу 1 розділу 13 Литовського Статуту 1529 р., призначення покарання за множинністю злочинів простій людині практично нічим не відрізнялося від такого призначення покарання, згідно статей Судебника 1468 р. Але, призначення покарання при множинності злочинів шляхтичам носило особливий характер та передбачалося триразове звинувачення без достатніх доказів у вчиненні злочину і подальша присяга шляхтича у своїй непричетності до злочину. І лише за четвертим обвинуваченням призначалося покарання за сукупністю вироків, у виді смертної кари.

- артикулами 4, 7, 8, 17 розділу 14 Литовського Статуту 1566 р., які багато в чому є схожими до норм попереднього Литовського Статуту 1529 р. Але, поряд із цим, як нововведення можна відмітити норми артикулу 8, яким вперше на території України передбачено, що неповнолітня особа до чотирнадцяти років, яка вчинила злочин вперше звільнялась від кримінальної відповідальності. Але якщо така особа вчинила декілька злочинів, суд призначав їй покарання на власний розсуд, - цим самим виділено підвищену суспільну небезпеку особи, навіть неповнолітньої, яка вчинила декілька злочинів.

- артикулами 7, 10, 11, 14, 20, 22, 27 розділу 14 Литовського Статуту

1588 р., які були більш досконаліми з правничого та технічного боку, оскільки увібрали в себе основні положення двох попередніх статутів. Але, статутами 14, 22, 27 вперше на території України вперше, поряд із загальними нормами (статут 7), закріплено вчинення конкретного злочину повторно. Хоча, як за вчинення сукупності так і за вчинення повторності злочинів передбачалося одне єдине посилене покарання – смертна кара.

Необхідно ще раз відзначити, що зазначений історичний період був складним для всіх народів князівства. «Набирав сили процес диференціації соціальної структури суспільства, консолідації двох основних верств населення: селянства і шляхетства... Загострення міжстанових відносин відобразились на меті та видах покарання.» [11, с. 139, 141].

Вважаємо, що саме ці соціально-економічні процеси, які проходили на той період часу в державі стали причиною виникнення: норм – привілеїв у сфері призначення покарання за сукупністю вироків панам, які детально зафіксовано у Литовських Статутах; та деяких унікальних випадків по призначенню покарання населенню цілих міст, про що згадується в ряді письмових джерел.

Так, в 1589 році в м. Біла Церква відбулося повстання городян проти шляхтичів. Городяни захопили Білоцерківський замок і заволоділи зброєю та боєприпасами, арештували свого намісника. «Король направив в м. Біла Церква свого представника з наказом міщанам знову стати під юрисдикцію короля і повернути захоплені пожитки. Повстанці, не тільки відмовились виконувати королівський наказ, але самого посланця «мало о горло не приправили». Тоді король відмінив даний місту привілей на магдебурзьке право та повторно вимагав від міщан підкоритися воєводі. Але повстанці продовжували надавати рішучий опір...Більше того, повстанці чинили озброєний опір, вбили декілька десятків воєводських слуг, інших схопили і посадили в тюрму... Судовий вирок їм був винесений заочно: горожанам, «которые поводом и причиною тых речей были» призначили покарання у вигляді привселюдної страти» [16, с. 352].

Виходячи із даного прикладу, стає зрозумілим, що наприкінці XVI ст. на території сучасної України все частіше і більш масово проходили повстання. У зв'язку з цим, судова практика того часу мала пристосовуватися і відповідати ситуації в державі та якнайсуворіше придушувати та попереджувати такі повстання. Тому, сьогодні в історичних документах, ми знаходимо подібні згадки, заочного призначення покарання при множинності злочинів городянам цілих міст у вигляді привселюдної страти. Цікаво, Судебником 1468 року вперше, офіційно на державному рівні було закріплено інститут призначення покарання за множинністю злочинів на українських землях. А вже I Литовським Статутом 1529 року в цьому інституті було закріплено зміни, які надавали значні переваги панам, нівелюючи принцип рівності усіх перед законом.

В період XIV – XVI ст. під впливом кардинальних зрушень у Європейській торговельній кон'юнктурі відбулися масштабні зміни не тільки в техніці та технології господарювання, а й у сфері формування земельної власності та організації праці. Концентрація земель у руках феодалів, обезземелення селянства, посилення його феодалної залежності стали підґрунтям для того, що різні категорії селян перетворилися на одну верству – кріпаків [21, с. 117].

Закріпачення селянства привело до різкого збільшення випадків втеч. Селян покликало до цього насильство зі сторони панів. В 1471 році у Львівських судових книгах записано, що від пана, не витримавши його наруги, втекли всі кріпаки... Порвавши з феодалною залежністю та осідаючи на нових землях, втікачі називали себе козаками – вільними людьми [16, с. 96-97, 174].

Більшість істориків (О. Субтельний, С. Крупчан) вважає, що козацтво з'явилося в XV ст. (приблизно в 1490 р.), саме з того часу дійшли до нас перші писемні згадки про козаків [22, с. 137]. Але тільки з поширенням кріпацтва їхня чисельність значно зросла [23, с. 140].

Так, почали створюватись перші козацькі поселення, які згодом стали

називати січами. Дані соціально-економічні процеси у суспільстві призвели до «фомування нової соціальної верстви, яка виникла як опозиція існуючій системі, як нова еліта, що небезпідставно претендувала на роль політичного лідера і владу» [21, с. 129].

В 1536 р., з метою захисту від зовнішньої небезпеки, окремі січі об'єдналися, та заснували нову форму державотворення Запорозьку Січ. «Вона, маючи головні ознаки державності, все ж була лише своєрідною перехідною моделлю» [21, с. 133].

З формуванням козацького республіканського ладу складається своєрідна правова система на Запорожжі. Козаки не визнавали дії Статутів та магдебурзького права на своїй території. Правосуддя на Запоріжжі відбувалося у відповідності із старовинними звичаями, «словесним правом і здоровим глуздом». Норми звичаєвого права, які склалися, закріплювали військово-адміністративну організацію козацтва, роботу судових органів, порядок землекористування, порядок укладання окремих договорів, види злочинів і покарань. [11, с. 172].

Тобто, на території сучасної України з 1536 року починають формуватися своєрідні, унікальні, усні норми права, які регулювали також кримінальні відносини: «Самі покарання і страти у запорізьких козаків стосувалися найбільше кримінальних і майнових злочинів; це загальне правило у всіх народів, що стояли й стоять на перших щаблях громадського розвитку: людині потрібно передовсім захистити свою особу й майно, а вже потім думати про інші, складніші ланки громадського життя...» [24, с. 122].

Судова та інша влада, у Запорозькій Січі, знаходилася у руках старшини, яка на власний розсуд, керуючись «здоровим глуздом» здійснювала правосуддя. Оскільки: «писаних законів від них годі було сподіватись передусім тому, що громада козаків мала позаду надто коротке минуле, щоб виробити ті чи інші закони, систематизувати їх і викласти на папері; а також тому, що все історичне життя запорозьких козаків було сповнене майже безнастанними війнами, які не дозволяли їм надто

зупинятися на влаштуванні внутрішнього ладу свого життя; нарешті запорізькі козаки взагалі уникали писаних законів, побоюючись, щоб вони не змінили їхніх свобод» [24, с. 121]. Саме так пояснював історик Д. І. Яворницький відсутність у добу українського козацтва письмових нормативних актів, що регулювали кримінально-правові відносини, в тому числі і призначення покарання взагалі і зокрема за множинністю злочинів.

Відсутність письмових джерел, в певній мірі, викликає ряд труднощів при дослідженні питання розвитку інституту призначення покарання за множинністю злочинів у зазначений період. Тому вивчення норм кримінального права Запорозької Січі істориками проводиться також за усними оповідями запорізьких козаків.

Одним із таких усних джерел, виступають спогади колишнього запорожця Микити Леонтійовича Коржа, які були записані катеринославським архієпископом Гавриїлом Розановим у ХІХ ст.

Майже в кінці оповіді Микити Коржа, зазначено: «А над злочинцями, спійманими на крадіжці, грабунку чи вбивстві, суд був короткий, довго з ними не морочилися, а враз вирішували й страчували в Січі або паланні. В залежності від злочину, кого вішають, кого забивають киями до смерті, кого саджають на палю, а кого засилають до Сибіру. За крадіжки й грабунок, які за скаргами відкриваються і винуватого спіймають, збитки відшкодовує курінь, до якого він належить, якщо сам достатку не має, а від покарання за вироком не звільняють, що заслужив, і тим скаржника задовольняють. За вбивство ж карають убивством, забивають злочинця до смерті, а яка страта буде, залежить од вироку начальства» [12, с. 143].

Аналізуючи процитовану частину спогадів колишнього запорожця Микити Леонтійовича Коржа, стає зрозуміло, що за вчинення множинності злочинів призначали лише одне покарання – смертну кару.

Страта злочинців, як один із видів покарань, досить часто застосовувалася в Запорозькій Січі, оскільки за її допомогою можна було досить швидко і найбільш ефективно реалізувати основну мету козацького

правосуддя –очищення козацького товариства від злочинців шляхом їх фізичної ліквідації [25, с. 62].

Для встановлення факту вчинення особою множинності злочинів, козаки часто застосовували своєрідну фіксацію злочинів: «До засобів попередження злочину відносили деякі зганьблюючі покарання на тілі. Наприклад, відрізання вуха, носа рецидивістам-злодіям та позначення їх розпеченим залізом на чолі. Як свідчить тодішня судова практика, позначення робилось через випалення на чолі літери «З» (злодій); підозрілих осіб записували до так званих «чорних книг» [20, с. 105].

Д. І. Яворницький, І. М. Грозовський стверджують, що за вчинення неодноразового злочину запорозькі козаки призначали покарання у вигляді смертної кари. У звичаєвому праві запорожців існувало майже аналогічне до норм Литовського Статуту визначення: за незначні крадіжки злодіїв приковували до ганебного стовпа на площі; за велику або неодноразову крадіжку призначали негайну смертну кару, шляхом повішення або підвішення залізним гаком за ребро [24, с. 125; 25, с. 62].

Проаналізувавши та співставивши спогади колишнього запорожця Микити Леонтійовича Коржа та дослідження істориків, можна підвести наступний підсумок з питання призначення покарання за множинністю злочинів у Запорозькій Січі.

Козацьке правосуддя здійснювалося козацькою старшиною. За вчинення тяжкого злочину винній особі на Січі призначали покарання у вигляді смертної кари. Тому, напевно, на практиці майже не зустрічалися випадки призначення покарання за множинністю тяжких злочинів.

За вчинення злочинів невеликої тяжкості винній особі призначали покарання у вигляді: грошового штрафу; церковного покаяння (винний мусив чотири рази на рік під час великих свят біля церковних дверей публічно голосити про свій гріх); висилали на певний час з місця проживання. При цьому, здійснювали своєрідну реєстрацію злочинців: таврували, шляхом випалення на чолі літери «З», а підозрілих осіб

записували до так званих «чорних книг».

При вчиненні особою, до якої раніше застосовувалося покарання нового злочину, її покарання автоматично збільшувалося, і особі призначалося покарання за сукупністю вироків у вигляді смертної кари.

Крім цього, не потрібно забувати, про політичну ситуацію, що склалася в той час на українських землях. Україна фактично перебувала під владою Великого князівства Литовського та Польщі, а новосформована Запорізька Січ та інші січі, виступали своєрідними державами в державі. Тому перший час козаки знаходилися поза законом. Ці умови, звичайно відобразилися і на інституті призначення покарання за множинністю злочинів. Так, якщо винна особа перебувала під юрисдикцією Великого князівства Литовського та Польщі, покарання їй призначалося відповідно до норм Литовських Статутів.

Наприклад, в 1595 р. Северин Наливайко очолив велике повстання проти панства, яке з перервами тривало до 28 травня 1596 р.: «в ніч на 28 травня зрадники таємно схопили Наливайка і його найближчих помічників. При цьому, пани вбивали всіх, хто попадав під руку. І Бельський писав, що «на протязі милі чи більше труп лежав на трупі, бо всього в таборі з черню і їх жінками було до десяти тисяч»...11 квітня 1597 р. керівника повстанців вивели на страту. Відтявши Наливайку голову, кат четвертував його і виставив на ешафоті частини його тіла. В деяких джерелах зазначено, що кат, знущаючись над народним героєм, надів йому на голову розпечений залізний вінок і посадив на такого ж коня...» [16, с. 365-366].

Отже, Северину Наливайку в 1597 році, за вчинення неодноразових повстань проти панів, було призначено покарання за множинністю злочинів у виді смертної кари. При цьому, судом не призначалося покарання окремо за кожен злочин, що входив до сукупності. В даному випадку діяв простий принцип – за вчинення повстань – призначалася смертна кара, і за неодноразове вчинення повстань, з метою залякування, призначалася, як правило, мученицька смертна кара.

А, якщо винна особа перебувала під юрисдикцією Січі призначення їй

покарання відбувалося «у відповідності з старовинними звичаями, «словесним правом і здоровим глуздом». Тут, при призначенні покарання за множинністю злочинів, також діяла досить проста умова – за вчинення тяжкого злочину (який вважався козаками злочином) призначалося покарання у вигляді смертної кари, тим паче - за вчинення множинності злочинів, чи вчинення нового злочину після застосування до особи кримінального покарання – також призначалася смертна кара. На підтвердження цього Д. І. Яворницький зазначав: «У запорізьких козаків за такий злочин, як крадіжка, який у влаштованій державі карається штрафом чи позбавленням свободи, призначалася смертна кара. За вчинення неодноразової крадіжки призначали шибеницю й залізний гак... [24, с. 122-123, 125].

Наступний етап розвитку інституту призначення покарання за множинністю злочинів у роки українського козацтва, пов'язаний із утворенням та існуванням Української гетьманської держави.

У процесі розгортання національно - визвольних змагань (1648-1657 р.р.) у середовищі козацької еліти вперше в історії української суспільно-політичної думки було чітко сформовані фундаментальні основи національної державної ідеї: 1) права українського народу на створення власної держави в етнічних межах його проживання; 2) незалежності і соборності Української держави [21, с. 160].

Право Гетьманщини вирізнялось достатньо високим рівнем юридичної техніки: в ньому подані визначення багатьох правових термінів, пов'язаних з ускладненням суспільних відносин – злочину, рецидиву злочину, та ін. [18, с.113; 20, с. 105].

Як і раніше, гетьмани, старшинська адміністрація, суди широко використовували у своїй практичній діяльності норми звичаєвого права [18, с. 15], тому призначення покарання за множинністю злочинів суттєво не змінилися.

Але вже у другій половині XVII ст., з 1654 р. відбулось спочатку

проникнення, а потім все більше поширення на українських землях російських правових норм, в тому числі «Соборного уложения» царя Олексія Михайловича 1649 р. (Далі «Соборное уложение» 1649 р.) [18, с. 32].

В окремих випадках Уряд визначав ступінь покарання винних осіб, вказував на необхідність керівництва при цьому загальнодержавним законодавством, іноді виносив рішення по справам, які стосувалися інтересів Уряду [28, с. 145].

Для прикладу зазначемо, що в ст. ст. 9, 10, 12, 17 Глави XXI «О разбойных и о татиных делах» «Соборного уложения» 1649 р. передбачено значне посилення кримінальної відповідальності злочинцям - рецидивістам.

Так, в ст. 9 Глави XXI «Соборного уложения» 1649 р., передбачалося покарання за вчинення крадіжки вперше у виді биття різками, відрізання лівого вуха і тюремного ув'язнення на два роки [26, с. 265].

Уже, в ст. 10 Глави XXI «Соборного уложения» 1649 р. зазначалося: «А будет того же татя изымают на другой татьбе...бить кнутом, и урезав у него праваго уха, посадить в тюрьму на четыре года» [26, с. 265].

Тобто ст. 10 Глави XXI «Соборного уложения» 1649 р., встановлювалося значне підвищення покарання, особі, яка вчинила новий злочин після призначення їй покарання за попередній злочин.

Статтею 12 Глави XXI «Соборного уложения» 1649 р., закріплювалося таке: «А приведут татя, а доведут на него татбы три, или четыре или больши, и того татя пытав казнити смертью...» [26, с. 265].

Виходячи зі змісту ст. 12 Глави XXI «Соборного уложения» 1649 р. можна зазначити, що особі, яка вчинила три і більше крадіжки призначали покарання у виді смертної кари. Хоча на Запорозькій Січі смертна кара призначалася уже за вчинення другої крадіжки.

Для порівняння скажемо, що відповідно до досліджень І. Й. Бойко, кримінальне право Гетьманщини за вчинення крадіжки вперше передбачало покарання у виді побиття біля стовпа різками або канчуками та грошовим стягненням у розмірі вартості вкраденого, вдруге – карали відрізанням вуха,

втретє – відрізанням носа та тавруванням, і вчетверте – смертною карою через повішення на шибениці [27, с. 107]. Тобто призначення покарання при вчиненні множинності крадіжок у Гетьманщині було дуже схоже на призначення покарання при вчиненні множинності крадіжок в Росії, згідно норм ст. ст. 9, 10, 12 «Соборного уложения» 1649 р.

В другій половині XVII - XIX ст.ст., на українських землях, у галузі кримінального права одночасно застосовувалися норми кримінального права царської Росії та «старовинні звичаї», «словесне право і здоровий глузд» української козацької старшини.

Вищеописані умови негативно позначилися на призначенні покарання за множинністю злочинів, оскільки чітко не визначалося які правові норми в кожному конкретному випадку потрібно застосовувати: царської Росії чи старовинні звичаї української козацької старшини.

Більше того, в даний період діючі правові норми («Соборное уложение» 1649 р.) уже не задовольняли потреби суспільства, оскільки щодня наростало соціально-економічне напруження в державі, і як наслідок цього по всій території виникали озброєні повстання, які необхідно було постійно придушувати, а керівників повстань дієво карати, у зв'язку з чим «продовжувалися пошуки оптимальної правової системи».

Робота над кодифікацією права України розпочалася іще в 20 роки XVII ст. Зокрема, в 1728 році видано Царський Указ, який зобов'язав «гетьманську адміністрацію перекласти на російську мову всі діючі на Україні закони і звести їх в єдине ціле. Наступний Указ 1734 р. на ім'я князя А. І. Шаховського вимагав не простого їх перекладу, а переробки у відповідності із суспільними відносинами, що склались. Для цього створили спеціальну комісію із козацької старшини... В 1744 р. кодифікаційна комісія представила на розгляд сенату проект зводу законів під назвою «Права за якими судиться малоросійський народ» [28, с. 274-275].

Даний проект зводу законів частково передбачав інститут призначення покарання за множинністю злочинів. Зокрема в п. 5 артикулу 9 глави 24

«Прав за якими судиться малоросійський народ», зазначалось наступне: «Ежели который вор трикратно на воровстве хотя и малых вещей пойман, к суду представлен и доводами изобличен будет, такового смертию казнить, повесить, а за покражу и убытки истцу из имени его наградить» [10, с. 208].

Тобто, офіційно передбачалася умова призначення покарання за множинністю злочинів – це вчинення особою не менше трьох злочинних діянь, що належним чином встановлені і доведені в суді («вор трикратно на воровстве хотя и малых вещей пойман, к суду представлен и доводами изобличен будет»). За наявності встановлених обставин вчинення декількох злочинів суд мав право призначати покарання у вигляді смертної кари («такового смертию казнить, повесить»), тим самим законодавець підкреслив підвищену суспільну небезпеку особи, яка вчинила декілька злочинних діянь.

Але, «Права за якими судиться малоросійський народ» офіційно не затвердили та не ввели в дію. Тому, до 1845 р. (введено в дію «Уложення про покарання кримінальні та виправні») на території сучасної України не існувало єдиного нормативного акту, який би регулював кримінально – правові відносини, у зв'язку із чим пропонуємо дослідити дане питання, шляхом аналізу судової практики.

Зокрема, в період з 09.09.1670 р. по 29.09.1670 р. на Слобожанщині пройшло народне повстання, яке організували найближчі соратники С. Разіна. Активну роль у повстанні зіграв острозький полковник І. Дзиковський. Російський цар, реагуючи на події в Україні, з метою найскорішого придушення повстання, видав Указ, яким дозволив застосовувати до повстанців, та осіб, що з ними пов'язані, наступні міри: «пытать накрепко и огнем жечь, всех казнить смертию»...29.09.1670 р. І. Дзиковський і його помічники були публічно розстріляні. 22.10.1670 р. призначили покарання Євдокії Дзиковській – жінці керівника повстання. Її звинуватили в активній допомозі повстанцям і виконали Указ царя – стратили відсіченням голови. Чотирьох дітей Дзиковських та їх племінницю закували в кайдани і 11.12.1671 р. привезли в Москву. За рішенням

Сибірського приказу їх відправили на вічне поселення в сибірські міста. Така ж доля спіткала жінок та дітей інших повстанців» [28, с.177].

Аналізуючи рішення царського Указу та Сибірського приказу приходимо до висновку призначення покарання у вигляді смертної кари І. Дзиковському, його помічникам та Є. Дзиковській нічим не відрізняється від призначення покарання у XV – XVI ст. ст.

Але, суттєву різницю складає неправомірне призначення суворого покарання чотирьом дітям Дзиковських, їхній племінниці, та дітям інших повстанців у вигляді вічного виселення в далекі сибірські міста. При цьому, правоохоронні органи царської Росії керувалися окремими нормативними документами, які регулювали лише дані конкретні обставини.

Логічним завершенням приведеного прикладу є рішення правоохоронних органів царської Росії про призначення покарання за сукупністю вчинених злочинів проти держави (організації та участі у озброєних повстаннях) С. Разіну: «весною 1671 р... після болісних катувань царський суд виніс вирок: С. Разіна четвертувати, а Фролу (його брата) відсікти голову. Фрол помер від катувань...» [28, с.179].

При цьому, при призначенні покарання вказаним особам, суд не призначав покарання окремо за кожен вчинений злочин, не посилався на норми кримінального закону. Суд керувався окремими царськими указами, які видавалися під кожен, конкретний випадок.

Отже, підводячи підсумок питанню призначення покарання за множинністю злочинів на Гетьманщині зазначимо, що спочатку особливих змін в даній сфері суспільних відносин не було, суди як і раніше застосовували норми звичаєвого права українського козацтва.

Пізніше, поширення і застосування на українських землях російських правових норм, призначення покарання при вчиненні множинності злочинів у Гетьманщині здійснюваюсь на підставі норм ст. ст. 9, 10, 12 «Соборного уложения» 1649 р.

В 1744 р. кодифікаційна комісія із козацької старшини представила на розгляд сенату проект зводу законів під назвою «Права за якими судиться малоросійський народ», що увібрали в себе, перекладені на російську мову всі діючі на Україні закони. Даний проект зводу законів частково передбачав інститут призначення покарання за множинністю злочинів. Зокрема в п. 5 артикулу 9 глави 24 проекту, але, сенат його так і не затвердив.

Логічним історичним завершенням державності і права українського козацтва було їх фактичне, фізичне знищення Річчю Посполитою з однієї сторони і Росією з іншої сторони, яке здійснювалося без суду і слідства, спеціально уповноваженими на це посадовими особами.

З 1772 року влада на західноукраїнських землях перейшла до Австрійського уряду. Тут почали створюватись нові органи, а на практиці застосовувалися нові норми права, в тому числі і кримінального.

Пізніше, з 1867 р. етнічні українські землі Галичина, Північна Буковина й Закарпаття, внаслідок реформ в Австрійській імперії, перейшли під владу нової дуалістичної держави Австро-Угорщини, яка проіснувала до 1918 року [22, с. 388].

У 1879 р. було затверджене Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки (Далі: Угорське кримінальне уложення), норми якого діяли також на західноукраїнських землях.

Інститут призначення покарання за множинністю злочинів регулювався спеціальними параграфами 95-104, розділу 8 Угорського кримінального уложення під назвою: «Сукупність декількох караних діянь». Тому, надалі пропонується їх розглянути та проаналізувати.

Так, § 96 Угорського кримінального уложення встановлював: «Якщо, одна і та ж особа вчинила декілька злочинних діянь, чи вчинила декілька раз одне і те ж злочинне діяння, їй призначається за всі діяння в сукупності, одне загальне покарання.

Загальне покарання повинно бути найтяжчим по роду із усіх тих, які передбачені в законі за вчинені обвинуваченим злочинні діяння; якщо таким

покаранням буде строкове позбавлення волі, то його найвищий розмір може бути збільшений, із дотриманням передбачених законом обмежень» [10, с. 419].

При цьому, § 99 Угорського кримінального уложення встановлював категоричну вимогу - особі, яка вчинила два і більше злочинів до винної особи застосовувалось найтяжче із передбачених законом покарань за вчинення вказаних діянь. Якщо таким покаранням виступало строкове позбавлення волі, суд мав право збільшити його максимальну межу, передбачену в санкції статті Особливої частини кримінального закону на п'ять років.

Слід наголосити, що § 100 Угорського кримінального уложення встановлювалась верхня, збільшена межа строкового позбавлення волі, призначеного за множинністю злочинів. Вона не повинна була перевищувати п'ятнадцяти років. Тобто сукупне покарання у виді строкового позбавлення волі не могло перевищувати п'ятнадцяти років

Так, § 104 Угорського кримінального уложення встановлював, що вищезазначені правила застосовуються також:

1) «Якщо особа визнана винною різними вироками до різних покарань позбавлення волі» [10, с. 420]. Даний підпункт параграфу визначав ситуацію вчинення особою більше двох злочинів у різних районах країни (в різних її судах), з певним проміжком у часі між їх вчиненням, та наявністю декількох вироків суду, якими їй призначено декілька видів позбавлення волі за вчинення ряду злочинів. В цьому випадку суд, який розглядав кінцеву справу і в якого були наявні декілька вироків судів, стосовно однієї особи за різними злочинами, керувався нормами розділу 8;

2) «Якщо засуджений знову буде визнаний винним, під час відбуття покарання у виді позбавлення волі, до строкового позбавлення волі за інше злочинне діяння, вчинене ним до вступу в законну силу першого обвинуваченого вироку» [10, с. 420]. Виходячи зі змісту цього підпункту стає

зрозумілим, що він майже продубльований в ч. 4 ст. 70 КК України від 05.04.2001 р.

Отже, в даному підрозділі досліджено один із етапів історичного розвитку інституту призначення покарання при множинності злочинів на західноукраїнських землях, після їх захоплення Австрією.

Порядок і умови призначення покарання винній особі за вчинення множинності злочинів, регулювалося параграфами 95-104, розділу 8, Угорського кримінального уложення, під назвою: «Сукупність декількох караних діянь».

Дані норми виступали значним досягненням у розвитку кримінального права України. Дійсно, інститут призначення покарання за множинністю злочинів, що закріплений Угорським кримінальним уложенням виступав одним із найдосконаліших врегульованих суспільних відносин в даній сфері на Україні, за весь свій попередній історичний розвиток. При порівнянні його з аналогічним інститутом, відповідно до російського Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., що діяв в той же історичний період на східноукраїнських землях, та який буде розглянуто далі в цьому розділі.

Основними надбаннями, в даному напрямку Угорського кримінального уложення є такі:

1. Вперше на території України, інститути множинності злочинів та призначення покарання за нею було виділено в окремий розділ 8 кримінального закону;

2. В § 95, офіційно закріплено поняття ідеальної сукупності злочинів та встановлені кримінально-правові наслідки для особи, яка її вчинила;

3. В §§ 97-99 здійснена диференціація кримінальної відповідальності та покарання винної особи, залежно від тяжкості діянь, які входили у сукупність: якщо особа вчинила сукупність порушень, їй призначалося не суворе покарання, а якщо особа вчинила сукупність злочинів її покарання значно суттєво зростало;

4. В § 100 встановлювалася верхня межа строкового позбавлення волі (п'ятнадцять років), до якої можна було збільшувати покарання, яке призначалося за множинністю декількох діянь, які передбачені кримінальним законом;

5. В § 101 врегульовано питання співвідношення та заміни різних видів покарань, при визначенні остаточного покарання, при призначенні покарання за множинністю злочинів.

6. В § 102 вперше закріплено основний принцип призначення покарання за множинністю злочинів – початкової юридичної оцінки кожного вчиненого злочину.

В даний історичний період, у 1845 р. уряд Царської Росії затвердив «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (Далі «Уложення про покарання» 1845 р.), яке складалося із двох частин: Загальної та Особливої та налічувало 2224 статей.

Виходячи із самої назви документу, стає зрозумілим, що він врегульовував відносини у сфері кримінального права та частково кримінального процесу. «У 1866 і 1885 рр. набули чинності його нові редакції» [29, с. 243], та встановлено:

- ряд кримінально-правових принципів, які і сьогодні використовуються більшістю демократичних країн світу. Наприклад, ст. 90 «Уложення про покарання» 1845 р. зафіксувала загально кримінальний принцип, який і до цього часу зберіг свою дію та відображений в КК України, 2001 р.: «покарання за злочини і провини визначається не інакше, як на точній підставі постанови закону» [7, с. 8];

- введено нову ускладнену, систему покарань, яка передбачала як кримінальні так і виправні покарання (всього - 35 видів покарань). «Треба підкреслити досить гуманний характер покарань. Смертна кара призначалась тільки за державні та карантинні злочини» [11, с. 292] ;

Не дивлячись на те, що кримінально – правовий інститут призначення покарання за множинністю злочинів не виділявся в окремих, спеціальних

розділах «Уложення про покарання» 1845 р., йому приділено досить детальну увагу в ряді статей.

Так, в статтях 107, 129, 553, 990, 1175 «Уложення про покарання», в редакції 1885 р., передбачалися деякі умови та ознаки призначення покарання за множинністю злочинів. Саме в такій послідовності пропонується їх розглянути.

Стаття 107 Розділу 1 Загальної частини «Уложення про покарання» 1885 р., закріплювала наступне: «Учинивший какое-либо преступление, хотя и без обдуманного заранее намерения или умысла, но в третий раз, наказывается столь же строго, как учинивший оное в первый раз с обдуманным заранее намерением или умыслом» [10, с. 265].

Даною статтею законодавець, підкреслюючи суспільну небезпеку особи, винної у вчиненні трьох злочинів, встановлював зобов'язання суду призначити такій особі суворе покарання, навіть якщо третій злочин нею вчинено без умислу і відповідної підготовки. Тим самим злочин вчинений втретє, але без умислу, офіційно прирівнювався до злочину вчиненого вперше з прямим умислом. Нажаль процитована норма «Уложення про покарання» 1885 р., носила характер невизначеності формулювання, і не встановлювала яку конкретну міру покарання необхідно призначити особі, при вчиненні нею описаної множинності злочину. В цьому і вбачається основний недолік приведеної вище норми.

Ст. 129 Розділу 1 Загальної частини «Уложення про покарання» 1885 р. визначала умови за яких збільшувалася вина особи, яка вчинила злочин та відповідно могло збільшуватися, бути суворішим призначене їй кримінальне покарання:

В п. 6 ст. 129 зазначено: «Вина учинавшего какое либо преступление, а с тем вместе и мера следующего за сие наказания увеличиваются по мере того: ...чем болем им нарушено особых личных обязанностей в отношении к месту, в коем преступление учинено, и в отношении к лицам, против коих оное предпринято» [10, с. 267]. Тобто, законодавець вважав, що вина та

відповідна міра покарання особи підвищується, коли розширюється коло порушених нею особистих прав і свобод: чим більше порушено особою прав і свобод громадян, тим вищою, більшою була ступінь її вини, і тим суворіше кримінальне покарання її чекало.

Ст. 553 Особливої частини «Уложення про покарання» 1885 р. встановлювала ознаки певного складу злочину та санкції за його вчинення. Зокрема диспозиція ст. 553 «Уложення», мала наступний вигляд: «чиновники, которые допустят кого либо производить на казенных землях, без надлежащего дозволения или билета, охоту, ловлю зверей, птиц, рыбы и иных в оде животных или жемчуга» [10, с. 273-274].

А санкція ст. 553 «Уложення про покарання» 1885 р. передбачала випадки і умови призначення покарання за сукупністю вироків: «в первый раз, подвергается за сие (на казенных землях, без надлежащего дозволения или билета, охоту, ловлю зверей, птиц, рыбы) строгому выговору; а во второй раз, удалению от должности» [10, с. 274].

Аналізуючи ст. 553 «Уложення про покарання» 1885 р., пропонуємо уявити таку ситуацію:

- посадова особа дозволяє вчинити на державних землях вилов риби без належних документів. Суд, встановивши в її діях ознаки складу злочину, і визнавши її винною, повинен призначити покарання у вигляді суворої догани;

- не дивлячись на застосоване до неї покарання, якщо особа вчиняє новий аналогічний злочин, тоді суд повинен був призначити їй покарання за сукупністю вироків у вигляді позбавлення права обіймати певні посади.

Отже, санкція ст. 553 «Уложення про покарання» 1885 р., регулює питання призначення покарання за сукупністю вироків, особі яка вчинила два злочини, що відмежовані один від одного процесуальним документом - вирокком суду за перший злочин. Покарання за новий злочин було чітко визначено і носило значно суворіший характер порівняно із першим. При цьому, законодавець не зобов'язував суд призначити покарання окремо за

другий злочин, і вже потім призначати покарання за сукупністю вироків.

Наступна ст. 990 Особливої частини «Уложення про покарання» 1885 р., встановлювала ознаки складу іншого злочину та, відповідно, санкції за його вчинення: «Кто в своем доме или ином каком либо месте устроит или дозволит устроить род заведения для запрещенных игр, тот за сие подвергается:

- в первый раз, денежному взысканию не свыше 3000 рублей;
- во второй раз, сверх того ж денежного взыскания, аресту на время от трех недель до трех месяцев;
- а в третий раз, также сверх денежного взыскания, заключению в тюрьме на время от четырех до восьми месяцев» [10, с. 277].

Знову ж таки, санкції ст. 990 «Уложення про покарання» 1885 р., передбачали чіткі умови призначення покарання за сукупністю вироків, особі, яка вчинила конкретно визначені злочини.

Спробуємо уявити це на практиці:

- наприклад, особа організувала в себе дома, заклад для проведення заборонених азартних ігор. Суд, встановивши в її діях склад злочину, і визнавши її винною, призначив їй покарання у вигляді кримінального штрафу до 3000 рублів;

- не дивлячись на наявність вже призначеного і сплаченого нею кримінального штрафу, особа вдруге вчинила новий аналогічний злочин. Суд, за таких обставин, призначав їй покарання за сукупністю двох вироків у вигляді кримінального штрафу до 3000 рублів та арешту, строком від трьох неділь до трьох місяців;

- сплативши кримінальний штраф та відбувши арешт, особа втретє вчинила аналогічний злочин. Тоді суд повинен призначити їй покарання за сукупністю трьох вироків у вигляді кримінального штрафу до 3000 рублів та тюремного позбавлення волі, строком від чотирьох до восьми місяців.

Отже, санкції ст. 990 «Уложення про покарання» 1885 р., регулювали питання призначення покарання за сукупністю вироків, особі за

неодноразову організацію в себе дома, закладу для проведення заборонених азартних ігор. Тому, при призначенні особі покарання за сукупністю вироків за дії, які б повністю підпадали під ознаки ст. 990 «Уложення про покарання» 1885 р., у суду не виникало жодних труднощів при призначенні покарання. Так як конкретно зазначена ситуація чітко закріплена в нормі статті.

Санкції ст. 1175 Особливої частини «Уложення про покарання» 1885 р., також визначали питання призначення покарання за сукупністю вироків, особі за неодноразове вчинення конкретного злочину: «Кто из торгующих будет употреблять весы или меры, не имеющие установленных клейм, или же обыкновенные прежние, одним только разнощикам дозволенные, безмены, тот, хотя бы сии меры и весы были верны, подвергаются за сие: денежному взысканию, в пользу городских доходов,

- в первый раз, не свыше 10 рублей;
- во второй раз, не свыше 25 рублей;
- в третий раз, не свыше 50 рублей;
- в четвертый раз, не свыше 100 рублей.

Сверх того, изобличенному в сем нарушении правил более трех раз воспрещается производить торговлю» [10, с. 278].

Стаття 1175 Особливої частини «Уложення про покарання» 1885 р., як і попередні дві, розглянуті статті, передбачає питання призначення покарання за сукупністю вироків, при неодноразовому вчиненні особою аналогічних злочинів.

Але, ст. 1175 «Уложення про покарання» 1885 р., на відміну від двох попередніх, регулювала чотири конкретні випадки, які напевно найчастіше зустрічалися на практиці. При цьому, законодавець визначив наслідки можливого продовження вчинення наступних аналогічних злочинів однією і тією ж особою: «Сверх того, изобличенному в сем нарушении правил более трех раз воспрещается производить торговлю» [10, с. 278].

В 1864 р. вступив в дію Статут «Про покарання», що призначалися мировими суддями. Даний нормативний акт, поряд із «Уложенням про

покарання» 1845 р. частково врегулював питання призначення покарання при множинності злочинів. Зокрема, Статутом «Про покарання» 1864 р. до збільшуючи вину обставин віднесено вчинення особою злочину повторно. Це впливало на її покарання в сторону його збільшення, але лише в межах санкції кримінального закону. Наявність обтяжуючих обставин у справі не зобов'язувало суддю підвищувати покарання, а лише давало на це право. Суддя, встановивши в діях особи повторність злочинів, уже не міг призначити їй покарання в самому низькому розмірі [30, с. 382].

Останній кодифікований кримінально-правовий документ Російської імперії «Кримінальне уложення» 1903 р. (далі «Кримінальне уложення»), кінцевої редакції, складалося із 37 глав і 687 статей.

«Кримінальне уложення», порівняно із попередніми кримінальними кодексами, більш детально врегульовувало питання призначення покарання, у тому числі передбачало деякі умови призначення покарання за множинністю злочинів.

Загальною частиною «Кримінального уложення», закріплені наступні підстави для посилення кримінальної відповідальності винної особи:

- наявність в діях особи множинності злочинів;
- наявність в діях особи звички до злочинної діяльності;
- перетворення злочинної діяльності особи у промисел.

У даному випадку покарання посилювалося на розсуд суду. Це правило не застосовувалося, якщо множинність злочинних діянь входила до складу злочину відповідної статті Особливої частини «Кримінального уложення» [31, с. 299]. Тобто, «Кримінальне уложення», як і попередні нормативні акти, закріплювало важливу вимогу множинності злочинів – підвищену суспільну небезпеку винної особи, наслідком чого була підвищена кримінальна відповідальність такої особи за вчинене.

Ст. 60 «Кримінального уложення» закріпила поняття сукупності та рецидиву злочинів [31, с. 299].

Узагальнюючи основні аспекти призначення покарання за

множинністю злочинів в Україні, згідно норм «Кримінального уложення» потрібно відзначити, що даний нормативно-правовий акт, у порівнянні з попередніми кримінальними законами, більш чіткіше регулював вказану сферу суспільних відносин, ним закріплено:

- поняття та основні ознаки сукупності злочинів та рецидиву злочинів;
- основні ознаки двох видів сукупності злочинів: простої та кваліфікованої (звичка до злочинних діянь чи ремесло);
- наявність в діях особи ознак сукупності злочинів, повторності злочинів та рецидиву злочинів визнавалося обставинами, які обтяжують вину особи;
- при встановленні таких обтяжуючих обставин суд, на свій розсуд, мав право посилити винній особі покарання;
- при наявності в діях особи кваліфікованої сукупності злочинів, суд мав право вийти за межі санкції статті Особливої частини, та призначити особі найвищий строк покарання, що передбачений для цього роду покарання.

Підводячи підсумок питанню призначення покарання за множинністю злочинів в Україні наприкінці XVIII – на початку XIX ст. ст., зазначимо, що в даний історичний період, на українських землях діяли норми трьох кримінально-правових документів, які передбачали умови призначення покарання за множинністю злочинів:

1. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р., ст. ст. 553, 990, 1175 якого регулювали питання призначення покарання за сукупністю вироків, особі при неодноразову вчиненні конкретно визначеного злочину. При цьому, вони не регулювали наступні питання вчинення особою множинності інших злочинів та коли особа після застосування до неї покарання вчинить новий злочин, але не аналогічний попередньому.

Але призначення покарання за сукупністю вироків, яке регулювалося нормами «Уложення про покарання» 1885 р., носило простий характер, так

як чітко визначало: за який конкретно злочин, вчинений вдруге, втретє чи вчетверте, яке конкретно покарання необхідно призначати. Це одночасно було і значною перевагою (суди не мали змоги зловживати своїми правами, так як умови призначення покарання були чітко визначені і обмежені); і значним недоліком, оскільки таким чином не можливо було чітко передбачити і врегулювати усі кримінально-правові відносини.

2. Статут «Про покарання» 1864р., який регулював відносини, що розглядалися мировими судьями. Даним нормативним актом, до обтяжуючих вину обставин віднесено вчинення особою злочину повторно.

3. «Кримінальне уложення» 1903 р., який у порівнянні з попередніми кримінальними законами, більш детальніше регулював призначення покарання за множинністю злочинів. Основними його надбаннями визнається: 1) закріплення поняття та ознаки сукупності злочинів та рецидиву злочинів; 2) віднесення до обставин, які обтяжували вину особи сукупності, повторності та рецидиву злочинів, при наявності яких суд, мав право посилити винній особі покарання.

1.2. Стан наукової розробки питань призначення покарання за сукупністю злочинів у вітчизняному кримінальному праві

З 1917 р. на українських землях відбулися корінні зміни. Новосформована влада відразу ж намагалася створити свої нормативно-правові акти, для врегулювання суспільних відносин в державі. Це стосувалось і кримінально-правової сфери.

Але, поки тривала кропітка робота по створенню кодифікованого кримінального закону Російської та інших сусідніх республік, суди розглядали кримінальні справи та призначали винним покарання. При цьому, як стверджує Зубкова В. І., суди керувались революційною правосвідомістю та революційною совістю. Крім того вони вели активну правотворчу діяльність [7, с. 10].

Початковим праобразом Загальної частини першого радянського Кримінального кодексу виступали «Керівні начала з кримінального права РСФРР», видані постановою Наркому юстиції РСФРР 12.12.1919 р. [7, с. 10].

04.08.1920 р. «Керівні начала з кримінального права РСФРР» (далі «Керівні начала» 1919 р.) офіційно були введені в дію на території України. Цей нормативний акт став першою спробою узагальнення практики діяльності судів і трибуналів. Поміж законодавців набула сили тенденція відмови від особливої частини карного кодексу. Припускалось, що суди, зможуть вирішувати справи лише на основі норм загальної частини, яка складалася зі вступу, розділів про сутність кримінального права, про кримінальне правосуддя, про злочин та покарання, про стадії здійснення злочину, про співучасть, про види покарання, про умовне засудження, про простір дії кримінального права [11, с. 413 - 414].

Вперше на українських землях визначення поняття покарання було надано саме в ст. 7 «Керівних начал» 1919 р. та зазначалось, що «... покарання це ті міри примусового впливу, завдяки яким влада забезпечує даний порядок суспільних відносин від порушників (злочинців)». В цьому

визначенні проводиться принципова думка про те, що покарання не є карою за вину, що воно являється доцільним і необхідним актом захисту суспільних відносин [6, с. 7].

Нормами ст. 8 «Керівних начал» 1919 р., закріплено завдання покарання, яке полягало в охороні суспільного порядку від того, хто учинив злочин чи того хто здійснив замах на злочин чи від майбутніх можливих злочинів як даної особи, так і інших осіб» [7, с. 10]. Даною нормою чітко встановлено, що завданням покарання являється як загальна так і спеціальна превенція злочинів.

Ні про яке виправлення і перевиховання осіб, які вчинили злочини, шляхом застосування до них покарання в «Керівних началах» 1919 р. не йшлося, оскільки укладачі бачили в покаранні лише міру оборонну (ст.10) і помилково вважали, що ставити перед покаранням виправні цілі безглуздо, так як ніби то виправити злочинця неможливо, тому що злочинець – це продукт середовища, і тому воля його не вільна, і вчинення ним злочину є фатально визначено [6, с. 7].

«Керівні начала» 1919 р., лише опосередковано регулювали призначення покарання за множинністю злочинів. Зокрема, в ст. 12, згадувалось, що на міру покарання впливає обставина, чи злочин вчинений професійним злочинцем, рецидивістом, чи злочин вчинено вперше: «При визначенні міри покарання в кожному окремому випадку необхідно розрізняти: г) чи вчинено діяння професійним злочинцем (рецидивістом) чи злочин вчинено вперше» [25, с. 58].

У зв'язку з цим можна сказати, що суди, керуючись ст. 12 «Керівних начал» 1919 р., збільшували міру покарання особи, яка вчинила декілька злочинів («професійний злочинець») чи особи, яка після відбуття покарання знову вчинила новий злочин («рецидивіст»). Тим самим підкреслювалася підвищена суспільна небезпека такої особи.

Тобто в період з 1919 р. по 1922 р. в Україні, призначення покарання при множинності злочинів офіційно регулювалося однією єдиною нормою,

якої явно було недостатньо для нормального функціонування інституту призначення покарання за множинністю злочинів. При порівнянні даної сфери відносин, згідно «Кримінального уложення 1903 р. та «Керівних начал» 1919 р., очевидно що «Керівні начала» 1919 р. – це крок назад у розвитку інституту призначення покарання за множинністю злочинів в Україні.

Восени 1921 р. секцією судового права і кримінології Інституту радянського права був розроблений проект загальної частини КК РСФРР, яка стала основою до створення єдиного кримінального кодексу, який 23.08.1922 р. було затверджено ВУЦВК.

Метою покарання було попередження нових правопорушень, пристосування порушника до умов гуртожитку, позбавлення злочинця можливості здійснювати нові злочини. Призначення покарання здійснювалося судовими органами на основі «соціалістичної правосвідомості», «Керівних начал» 1919 р. і статей КК УСРР. Широко застосовувався принцип аналогії закону, що давало судам можливість широкого тлумачення закону [11, с. 453-454].

Призначення покарання за множинністю злочинів регулювалося ст.ст. 25, 29, 30, 37 КК УСРР 1922 р.

Так, ст. 25 КК УСРР 1922 р., закріплювала залежність міри покарання особи, в сторону її збільшення від вчинення злочину професійним злочинцем чи рецидивістом. Зокрема зазначалось: «Для визначення міри покарання розрізняється: е) чи вчинено злочин професійним злочинцем чи рецидивістом, чи він вчинений вперше» [25, с. 105], що майже аналогічно ст. 12 «Керівних начал» 1919 р., за винятком розрізнення понять професійного злочинця і рецидивіста в КК УСРР 1922 р. (дані поняття уже відділялися окремо один від одного сполучником чи).

Ст. 37 КК УСРР 1922 р., частково регулювала питання призначення покарання за вчинення рецидиву злочинів: «У випадку вчинення нового тотожного чи однорідного злочину протягом призначеного судом іспитового

строку, тоді позбавлення волі за умовним вироком відбувається засудженим після вступу в дію обвинувального вироку по новій справі і при цьому незалежно від призначеного цим останнім вироком покарання, але з тим, що загальний строк позбавлення волі, який підлягає відбуванню за двома вироками не повинен перевищувати 10 років» [25, с. 111].

Тобто, при вчиненні особою протягом іспитового строку нового тотожного чи однорідного злочину, суд, керуючись ст. 37 КК УСРР 1922 р., виносив новий вирок і призначав їй покарання за новий злочин. Після цього особа реально відбувала покарання за перший злочин, а потім відбувала покарання за новий злочин (кожен вирок виконувався самостійно).

Даною нормою законодавець закріпив підвищену суспільну небезпеку особи-рецидивіста, та значно посилив їй кримінальне покарання. Крім того, ст. 37 КК УСРР 1922 р., закріплена категорична вимога, що максимальний строк позбавлення волі за двома вироками не повинен перевищувати 10 років. Основним недоліком даної статті є те що вона не охоплювала усіх випадків призначення покарання за вчинення «сучасного» рецидиву злочинів.

Нажаль КК УСРР 1922 р., не містить поняття рецидиву злочинів. Але, цю прогалину на той час заповнювала наука кримінального права. «Так, в коментарі до КК УСРР 1922 р. говорилося, що «тлумачення різних статей Кримінального кодексу дає можливість вважати рецидивом повторне вчинення того ж самого чи однорідного злочину, за який покарання було відбуте раніше повністю або частково» [27, с. 39].

Подальше посилення кримінальної репресії викликало необхідність змін і доповнень КК УСРР, з огляду на що 08.06.1927 р. приймається новий КК УСРР 1927 р. [11, с. 490].

КК УСРР 1927 р. був наступною ланкою в розвитку інституту призначення покарання за множинністю злочинів. На відміну від КК УСРР 1922 р., в КК УСРР 1927 р. питанню призначення покарання за множинністю злочинів виділено єдину статтю 49, в якій зазначалося: «Коли у вчиненому

обвинуваченим діянні містяться ознаки декількох злочинів, а також у випадку вчинення обвинуваченим декількох злочинів, по яким не було винесено вироку, суд, визначивши відповідну міру соціального захисту за кожен злочин окремо, остаточно визначає останню по статті, яка передбачає найбільш тяжке із вчинених злочинів і найбільш тяжку міру соціального захисту».

Головним недоліком КК УСРР 1927 р., виступає те, що він не містив норм, які б закріплювали поняття рецидиву злочинів, призначення покарання за сукупністю вироків, та навіть не відносив рецидив злочинів до обставин обтяжуючих відповідальність винної особи.

25.12.1958 р. приймаються Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік (далі Основи кримінального законодавства 1958 р.), які склалися з чотирьох розділів, що містили 47 статей. Основи визначали завдання і основи кримінальної відповідальності, порядок дії кримінальних законів в часі та просторі, розкривали зміст злочину, встановлювали перелік покарань, порядок їх призначення тощо. Фактично, Основи містили в собі загальну частину кримінального кодексу [11, с. 537].

Основи кримінального законодавства 1958 р. також регулювали питання призначення покарання за множинністю злочинів.

Відповідно до ст. 34 Основ кримінального законодавства 1958 р., суд міг визнати рецидив обставиною, яка обтяжує відповідальність. Але, ця ж стаття містить суттєвий недолік, встановлюючи, що «суд вправі в залежності від характеру першого злочину не визнати за ним значення обтяжуючої обставини» [27, с. 41 - 42].

В ст. 36 Основ кримінального законодавства 1958 р. регулювалося питання призначення покарання за сукупністю вироків та зазначалось що, «якщо засуджений після винесення вироку, але до повного відбуття покарання, вчинив новий злочин, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю чи частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком» [27, с. 93].

Вказаною статтею вперше на українських землях інститут призначення покарання за сукупністю вироків відведено в окрему правову норму, яка з часом не змінилась. Фактично вимоги ст. 36 Основ кримінального законодавства 1958 р. майже співпадають із вимогами ч.1 ст.71 сучасного КК України.

Закріплення вимоги щодо застосування до засудженого, який після винесення вироку, але до повного відбуття покарання, вчинив новий злочин, при визначенні йому остаточного покарання за сукупністю вироків, використовувати правило приєднання підкреслює індивідуалізацію її кримінального покарання та суспільну небезпеку такої особи.

Наступним етапом історичного розвитку кримінального інституту призначення покарання за сукупністю вироків в Україні стала ст. 43 Кримінального кодексу УРСР, який був прийнятий 28.12.1960 р. та діяв до 2001 р.

При цьому норми КК УРСР 1960 р., не містили визначення понять сукупності злочинів та сукупності вироків. Але, основу таких понять можна було виокремити із змісту статей 42, 43.

Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. закріпив в ст. 43 інститут призначення покарання за сукупністю вироків до якого віднесено вчинення засудженим нового злочину, в період після винесення вироку, але до повного відбуття покарання.

Тобто в інституті сукупності вироків, 1960 року, установлені наступні його умови: наявність першого вироку, покарання за яке ще не відбуто та другого вироку, яким особа визнана винною у вчиненні нового злочину.

Ч. 1 ст. 43 КК УРСР 1960 р., закріплено обов'язок суду, при встановленні в діях винної особи ознак сукупності вироків, в два етапи призначити їй покарання:

- призначити покарання за новий злочин;
- та визначити остаточне покарання за сукупністю вироків, шляхом повного або часткового складання покарань. Тим самим, законодавець

підвищив кримінальну відповідальність за сукупність вироків та підкреслив підвищену суспільну небезпеку винної особи в діях якої встановлено ознаки сукупності вироків.

Але, при застосованні правила повного або часткового складання покарань за сукупністю вироків ч. 2 ст. 43 КК УРСР, 1960 р., встановленні певні обмеження: «При складанні покарань у порядку, передбаченому цією статтею, загальний строк покарання не повинен перевищувати максимального строку, встановленого для даного виду покарання.

При складанні покарань у вигляді позбавлення волі загальний строк покарання не повинен перевищувати десяти років, а за злочини, за вчинення яких законом допускається призначення позбавлення волі на строк більше десяти років, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років. При складанні покарань у вигляді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань остаточне покарання за сукупністю вироків визначається шляхом поглинання менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Різновидні додаткові покарання в усіх випадках виконуються самостійно.

Отже, ч. 2 ст. 43 КК УРСР, 1960 р., вперше встановлені обмеження права суду при призначенні покарання за сукупністю вироків у застосуванні правила повного або часткового складання покарань обмежено вищезазначеними рамками.

Підбиваючи підсумок питанню призначення покарання за множинністю злочинів, на українських землях в ХХ столтті, вважаємо за необхідне іще раз підкреслити, що суспільні відносини в даній сфері, регулювалися декількома нормативно –правовими актами:

1. Ст. 12 «Керівних начал» 1919 р., яка лише опосередковно регулювала призначення покарання за множинністю злочинів. Зокрема, в ній згадувалося, що на міру покарання впливає чи вчинено злочин професійним злочинцем чи рецидивістом. Тому, суди, керуючись даною нормою збільшували міру покарання таким особам;

2. Ст. 25 КК УСРР 1922 р., яка до обтяжуючих відповідальність обставин віднесла факт вчинення злочину професійним злочинцем чи рецидивістом. Ст. 37 КК УСРР 1922 р. регулювала ситуацію вчинення особою протягом іспитового строку нового тотожного чи однорідного злочину і встановлювала правило виконання при цьому кожного вироку самостійно. Даною нормою законодавець закріпив підвищену суспільну небезпеку особи-рецидивіста, та значно посилив їй кримінальне покарання. Основним недоліком даної статті є те що вона не охоплювала усіх випадків призначення покарання за вчинення «сучасного» рецидиву;

3. Ст. ст. 34, 35, 36 Основ кримінального законодавства 1958 р., які значно доповнили регулювання суспільних відносин у сфері призначення покарання за множинністю злочинів. Статтею 36 вперше на українських землях інститут призначення покарання за сукупністю вироків відведено в окрему правову норму, яка до цього не змінилась та вимоги якої майже співпадають із вимогами ч.1 ст.71 чинного КК України.

4. Ст. 43 КК УРСР від 28.12.1960 під назвою: «Призначення покарання за кількома вирокими» розкрито поняття, зміст та основні вимоги при призначенні покарання за сукупністю вироків, яка майже не змінившись у змісті була також перенесена до ст. 71 КК України 2001 р.

На виконання Указу Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 «Питання Комісії з питань правової реформи» у складі Комісії з питань правової реформи створена робоча група з питань розвитку кримінального права перед якою поставлені завдання із розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України, в тому числі підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність [114].

До складу робочої групи з питань розвитку кримінального права входять доктора юридичних наук Баулін Ю.В., Хавронюк М.І., Бурдін В.М.,

Горох О.П., Гуторова Н.О., Навроцький В.О., Стрельцов Є.Л. та кандидат юридичних наук Пономаренко Ю.А.

Реалізуючи завдання щодо підготовки та узагальнення пропозицій щодо змін до законодавства про кримінальну відповідальність, з метою широкого громадського обговорення, в тому числі серед професійних правників та міжнародних експертів робоча група розробила Концепцію реформування КК України.

Згідно з вказаною Концепцією необхідність ґрунтовного реформування кримінального законодавства України викликана багаточисельними та несистемними змінами у попередні роки, що мало своїм наслідком руйнацію його принципових положень, структури і міжгалузевих зв'язків [115].

Так, станом на 20.08.2020 до КК України було внесено 1088 змін та доповнень.

При цьому, як свідчить судова практика судів кримінальної юстиції України та Європейського суду з прав людини, вказані зміни і доповнення до КК України містять суттєві прогалини та суперечності, які сприяють наростанню негативної тенденції у виді неодноманітності судової практики у застосуванні таких правових норм, що беззаперечно створює потенційні корупціогенні фактори та однозначно призводить до порушення прав людини як зі сторони захисту так і зі сторони потерпілого.

Вищезазначеною Концепцією передбачено нову багаторівневу класифікацію усіх публічних правопорушень з ключовими критеріями такими як характер та ступінь заподієної шкоди. З огляду на що, публічні правопорушення поділені не лише на види у відповідній сфері, а й за ступенем тяжкості. Тому, саме від класифікації буде залежати суворість кримінально правових наслідків таких правопорушень [115].

Найсуттєвішою, на нашу думку, новелою проекту КК України є зміна його структури із фактичною заміною Загальної та Особливої частини, так і виключення відповідних інститутів і норм, в тому числі виключення таких покарань, як позбавлення військового, спеціального звання, рангу чину чи

кваліфікаційного класу, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, виключення інституту звільнення від кримінальної відповідальності передача на поруки трудовому колективу та інші.

Зокрема, до Загальної частини проекту КК України віднесено типові ознаки певних груп злочинів, в тому числі кваліфікуючі та привілеюючі ознаки складів злочинів. Там самим створено загальний перелік ознак відповідних груп злочинів та передбачено їх значення на ступінь тяжкості злочину шляхом його підвищення чи зниження на один чи два розряди.

«З цією метою для кожного ступеня тяжкості кожного виду злочинів розроблені типові і співмірні між собою розміри окремих видів покарань, що можуть бути застосовані за їх учинення, і тим самим усі санкції будуть винесені в Загальну частину із залишенням в Особливій (Спеціальній) частині лише вказівок про те, до якого ступеня тяжкості належить злочин» [115].

При цьому, розробники Концепції посилаються на необхідність перейняття правових засобів властивих сучасному кримінальному праву європейських країн, в тому числі реституцію, компенсацію, заходів безпеки, пробацію та інше.

Водночас, слід наголосити, що до прикладу Кримінальне уложення Німеччини, введений в дію 15.05.1871, і за всю історію його існування зміни до нього вносилися шістьма законами про реформу кримінального права. Зараз КК ФРН діє в редакції від 13.11.1998.

Крім цього, Кримінальний кодекс Швеції від 21.12.1962, замінив кодекс 1864 року.

До Кримінального кодексу Швейцарії від 21.12.1937, який набув чинності з 01.01.1942 зміни вносились лише двічі, в 1971 році та в 2002 році.

Кримінальний кодекс Японії діє з 1907 року, останні зміни до нього вносились в 1947 році.

Загальновідомим є факт того, що рівень злочинності у Німеччині, Швеції, Швейцарії та Японії є одним із найнижчих у світі. При цьому, їх кримінально правові норми є стабільними та діють від 140 до 50 років поспіль із внесенням до них змін не більше десяти разів.

Вказане безумовно свідчить про відсутність взаємозв'язку між частотою та кількістю внесення змін до нормативно правових актів держави та рівнем правопорядку і злочинністю в ній.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 2.6.1. проекту КК України до видів множинності злочинів віднесено сукупність та рецидив злочинів.

Статтею 2.6.2 проекту КК України на відміну від вимог статті 33 КК України, передбачено, що сукупністю злочинів є вчинення особою двох або більше одиничних злочинів, а не кримінальних правопорушень, за кожен з яких особа підлягає кримінально-правовим засобам, а не відсутність засудження за кожен із них.

Аналогічну відмінність передбачено проектом КК України щодо рецидиву злочинів ст. 2.6.3 проекту, якою до рецидиву віднесено вчинення особою нового умисного злочину під час відбування покарання або застосування інших кримінально-правових засобів за умисний злочин, без вказівки на судимість за умисне кримінальне правопорушення.

При цьому, відповідно до ст. 2.8.4 проекту КК України кожен із злочинів, який утворює сукупність, кваліфікується окремо. Злочини, вчинені одним чи кількома діяннями, якими заподіяна шкода двом або більше потерпілим, кваліфікуються окремо щодо кожного з потерпілих з урахуванням шкоди, заподіяної кожному з них.

Статтею 3.2.6. проекту КК України встановлено правила призначення покарання за сукупністю вироків, до якої віднесено вчинення засудженим після набрання вироків законної сили, але до повного відбуття покарання нового злочину.

Таким чином, як убачається зі змісту ст. 3.2.6. проекту КК України змінено часові межі поняття сукупності вироків, та робочою групою

пропонується вважати настання сукупності вироків не з моменту постановлення попереднього вироку, як то передбачено ч. 1 ст. 71 чинного КК України, а з часу набрання вироком законної сили.

На нашу думку, норми ч. 1 ст. 3.2.6. проекту КК України, якими планується змінити часові межі поняття сукупності вироків є одночасно і позитивними новелами.

Так, позитивним у зміні ознак сукупності вироків та віднесення до неї вчинення засудженим нового злочину, після набрання попереднім вироком законної сили є усунення найбільш суперечливих чинників, які є однією із основних причин скасування судових вироків та їх узгодження із іншими принципами кримінального права, в тому числі презумпції невинуватості.

Конституцією України встановлені права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Відповідно до ст. 62 Конституції України, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Зазначені права і свободи мають своє відображення у загальних засадах кримінального провадження, а саме у презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, яка відповідно ч. 1 до ст. 17 КПК України полягає у тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Відповідно до ч. 5 ст. 17 КПК України поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою.

Згідно з вимогами ч. 1 ст. 88 КК України, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

Таким чином, до того моменту, коли обвинувальний вирок суду набере законної сили, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, а тому відповідні державні органи повинні поводитися з нею як невинуватою особою. Такі висновки відповідають практиці Європейського суду з прав людини у рішенні в справі Аллене де Рібемон проти Франції.

Водночас, зміна ознак сукупності вироків та віднесення до неї набрання попереднім вироком законної сили може мати потенційно негативні наслідки у вигляді суттєвого затягування в часі притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності через необхідність значного часу для набрання законної сили попереднім вироком, який в Україні може тривати від року до трьох, що може навіть вийти за самі часові межі призначеного покарання за новим вироком.

«На сьогодні приблизно в 79 судах правосуддя здійснює один суддя, приблизно в 10 судах не здійснюється правосуддя взагалі. В 10 судах працюють до 10 суддів. Цей показник постійно змінюється. Тобто, десь 80 судів знаходиться на грані балансування або зовсім не працюють. Ця проблема потребує вирішення», – зауважили у Вищій раді правосуддя.

Необхідно проаналізувати обсяг роботи суддів в кожному суді і при об'єднанні судів діяти таким чином, щоб вирівнювати навантаження на суддів. Максимальний показник навантаження на одного суддю має бути не більше 1000 справ на рік, а не 2000-3000 справ як зараз [116].

З огляду на зазначене та враховуючи умови сучасних реалій роботи судової системи України, пропонується не вводити фундаментальних змін у будь-який кримінально-правовий інститут, у тому числі інститут призначення покарання за сукупністю вироків до вирішення нагальних проблем зі штатною чисельністю та фінансуванням судової гілки влади та правоохоронних органів в цілому.

Крім цього, ст. 3.2.6. проекту КК України змінено правила призначення покарання за сукупністю вироків з часткового або повного приєднання невідбутої частини покарання за попереднім вироком, відповідно до ч. 1

ст. 71 чинного КК України до простого приєднання невідбутої частини покарання за попереднім вироком, крім наступних випадків, передбачених частинами 3, 4 і 5 ст. 3.2.6. проекту КК України.

Також, ст. 3.2.6. проекту КК України встановлені абсолютно нові обмеження верхньої межі складання покарання у виді ув'язнення на певний строк.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 3.2.6. проекту КК України загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, не може перевищувати, якщо до сукупності входить (входять):

- а) лише злочини невеликої тяжкості – 5 років;
- б) хоча б один злочин середньої тяжкості, за відсутності тяжкого або особливо тяжкого злочину, – 10 років;
- в) хоча б один тяжкий злочин, за відсутності особливо тяжкого злочину, – 15 років;
- г) хоча б один особливо тяжкий злочин – 30 років [117].

Таким чином, ч. 1 ст. 3.2.6. проекту КК України встановлені імперативні обмеження саме верхньої межі складання покарання у виді ув'язнення які не можуть бути перевищені судами при призначенні покарання за сукупністю вироків та які прямо залежать від тяжкості вчиненого засудженим кримінального правопорушення.

Вказані обмеження призначення покарання за сукупністю вироків, на нашу думку, є дійсно новими та прогресивними запобігаючими чинниками у сфері захисту прав обвинувачених та засуджених від необґрунтованого свавілля з боку органів судової влади

З іншого боку, на нашу думку, в нормах ч. 1 ст. 3.2.6. проекту КК України закладено один важливий недолік, який полягає у відсутності жодних вимог, щодо захисту прав іншої сторони кримінального процесу, захисту прав потерпілих на отримання справедливої сатисфакції за вчинене відносно них кримінальне правопорушення та на відшкодування завданої їм шкоди. Оскільки, як свідчать вищеперелічені випадки із судової практики

Верховного Суду судами постійно допускаються випадки необґрунтованого пом'якшення засудженим покарання, в тому числі призначається основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, частково приєднується до остаточного покарання лише 10 днів із невідбутих 2 років за попереднім вироком, та постійні багаторічні судові процеси без винесення остаточних рішень у справах.

До прикладу пропонуємо застосувати норми проекту КК України на одному із кримінальних проваджень у справі №766/39,17 та визначити міру покарання засудженому А. за сукупністю вироків на підставі ст. 3.2.6. проекту КК України.

Так, у справі № 766/39/17 Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду розглядала кримінальне провадження, за обвинуваченням А., раніше судимого за вироком Новокаховського міського суду Херсонської області від 03.08.2016 за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 185, ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 309 КК України, до остаточного покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років та на підставі ст. 75 КК України звільненого від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 3 роки;

Зокрема, вирок Апеляційного суду Херсонської області від 14.06.2018 призначено А. покарання за ч. 2 ст. 186 КК України у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців. На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом часткового складання покарання, призначеного за цим вироком та покарання, призначеного А. за вирок Апеляційного суду Херсонської області від 10.10.2016 призначено А. остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 1 місяць з поміщенням для відбування покарання до кримінально виконавчої установи.

Постановою Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 касаційну скаргу прокурора залишено без задоволення, а вирок Апеляційного суду Херсонської області від 14.06.2018 залишено без змін.

Так, судами у справі № 766/39/17 встановлено, що А. 23.09.2016 без застосування фізичного насильства, шляхом ривку з шиї потерпілої, відкрито викрав майно, що належить останній, а саме золотий ланцюжок та всього на загальну суму 6399 грн.

Крім того, А. 24.09.2016 повторно, із застосуванням до потерпілої фізичного насильства, яке не є небезпечним для життя та здоров'я, шляхом нанесення одного удару рукою по обличчю останньої, зірвав рукою з шиї потерпілої та відкрито викрав золотий ланцюжок та хрестик, всього на загальну суму 21761,36 грн.

Важливою умовою у кримінальному провадженні № 12016230040005363 у справі № 766/39/17 є те, що два епізоди злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України, були вчинені А. 23 і 24 вересня 2016 року, тобто в період між постановленням судом першої інстанції вироку в попередньому провадженні, за яким А. було засуджено за інші злочини, та ухваленням апеляційним судом вироку, згідно з яким указаний вирок суду першої інстанції скасовано в частині покарання та призначено більш суворе покарання.

Отже, відповідно до ст. 3.2.6. проекту КК України призначення покарання А. буде відбуватися саме за сукупністю злочинів, не дивлячись на винесення за два місяці до вчинення А. у вересні 2016 року двох епізодів грабежів, вироку міського суду від 03.08.2016 за сукупністю корисливих злочинів.

Таким чином, відповідно до п. в ч. 2 ст. 3.2.5 проекту КК України, норми якої є аналогічними ст. 3.2.6 проекту остаточне покарання у виді ув'язнення на певний строк не може перевищувати, якщо до сукупності входить хоча б один тяжкий злочин, за відсутності особливо тяжкого злочину, – 15 років, остаточне покарання А. може бути призначене у виді позбавлення волі на строк 5 років із можливістю звільнення його від відбування призначеного покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, що очевидно є значно м'якшим від призначеного А. статочного

покарання за ст. 71 КК України у виді 5 років 1 місяці позбавлення волі без можливості звільнення його від відбування призначеного покарання з випробуванням.

Крім цього, ч. 4 ст. 3.2.6. проекту КК України встановлені іще одні нові і позитивні норми, які зобов'язують суди у випадках призначення покарання за сукупністю вироків де новим злочином є необережний злочин або умисний злочин невеликої чи середньої тяжкості особою, якій було відстрочено виконання покарання з пробацією, суд частково або повністю приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком, з урахуванням:

- а) стану виконання засудженим покладених на нього обов'язків,
- б) виконання додаткового покарання у виді штрафу,
- в) висновків досудової доповіді органів пробації .

При вчиненні нового необережного злочину або умисного злочину невеликої чи середньої тяжкості особою, яка була звільнена від відбування покарання у виді довічного ув'язнення з пробацією, суд до покарання, призначеного за новим вироком, приєднує покарання у виді ув'язнення строком на десять років.

Якщо засуджений після набрання вироків законної сили, але до повного відбуття покарання вчинив два або більше злочини, суд призначає покарання за ці злочини відповідно до статті 3.2.5 цього Кодексу, а потім призначає покарання за сукупністю вироків [117].

При порівнянні вказаних вимог ч. 4 ст. 3.2.6. проекту КК України з діючими нормами, закріпленими у ч. 2 ст. 71 КК України нами встановлено позитивні зрушення в розвитку інституту призначення покарання за сукупністю вироків в частині введення обмежень судової дискреції при виборі правила визначення остаточного покарання: частково або повного приєднання невідбутої частини покарання за попереднім вироком, оскільки проектом передбачено обов'язок суду при цьому врахувати: стан виконання

засудженим покладених на нього обов'язків, стан виконання додаткового покарання у виді штрафу та висновків досудової доповіді органів пробації.

Водночас, порівнянням ч. 4 ст. 3.2.6. проекту КК України та ч. 2 ст. 71 КК України, виявлені також негативні, на нашу думку обставини, до яких можна віднести фактичне нівелювання довічного ув'язнення, яке є найсуровішим видом покарання та призначається в Україні у виключних випадках, при вчиненні особою особливо тяжкого злочину.

Згідно з ч. 2 ст. 71 КК України при складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі [4].

Аналіз здійснення правосуддя Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду у першому півріччі 2020 року, показав, що довічне позбавлення волі найчастіше призначається за умисне вбивство за обтяжуючих обставин [118].

При цьому вимогами ч. 4 ст. 3.2.6. проекту КК України запропоновано довічне ув'язнення фактично замінювати ув'язненням строком на десять років, не дивлячись на віднесення такого покарання до найсуровішого виду покарання, не дивлячись на попереднє застосування до особи, якій воно призначено виключної пом'якшуючої умови у вигляді звільнення від відбування покарання з пробацією та не дивлячись на відсутність належних висновків для себе такого особливого засудженого, на відсутність в його діях виправлення та продовження ним злочинної діяльності.

З огляду на зазначене, ми пропонуємо виключити з ч. 4 ст. 3.2.6. проекту КК України вимогим щодо приєднання покарання у виді ув'язнення строком на десять років при вчиненні нового необережного злочину або умисного злочину невеликої чи середньої тяжкості особою, яка була звільнена від відбування покарання у виді довічного ув'язнення з пробацією та залишити в силі вимоги, передбачені ч. 2 ст. 71 КК України.

Статтею 3.2.8. проекту КК України закріплено правила зарахування строку попереднього ув'язнення та заміни покарань зокрема:

- попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до ув'язнення на певний строк або довічного ув'язнення з розрахунку день за день;

- попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до штрафу з розрахунку один день попереднього ув'язнення за три розрахункових одиниці;

- несплачений штраф суд замінює ув'язненням на певний строк із розрахунку один день ув'язнення за три розрахункові одиниці несплаченого штрафу, але не більше ніж максимальний строк ув'язнення за злочин відповідного ступеня [117].

Проаналізувавши норми проекту КК України можна дійти висновку про безумовно позивні зрушення у сфері розвитку інституту призначення покарання за сукупністю вироків, як щодо видалення його суперечливих норм в частині його відмежування від сукупності злочинів часом набрання попереднім вирокком законної сили, що є однією із основних причин скасування судових вироків та їх узгодження із іншими принципами кримінального права, в тому числі презумпції невинуватості.

При цьому, нами встановлені потенційно негативні наслідки зміни ознак сукупності вироків у вигляді суттєвого затягування в часі притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності через необхідність значного часу для набрання законної сили попереднього вироку, що може тривати від року до трьох.

Вказані обставини, також призведуть до необґрунтованого та безпідставного пом'якшення призначеного покарання винній особі, яке фактично в переважній більшості буде відбуватися згідно з проектом КК України за сукупністю злочинів, а не за сукупністю вироків, оскільки попередні вирокки набиратимуть законної сили досить тривалий час.

З огляду на зазначене та враховуючи умови сучасних реалій роботи судової системи України в частині навантаження на суддів, яке втричі перевищує рекомендовані норми та нестачу фахових суддів, на нашу думку не потрібно вводити фундаментальних змін у будь-який кримінально-правовий інститут, у тому числі інститут призначення покарання за сукупністю вироків до вирішення нагальних проблем зі штатною чисельністю суддів та фінансуванням судової гілки влади та правоохоронних органів вцілому.

Оскільки така, фундаментальна зміна структури, в тому числі фактична заміна місцями Загальної та Особливої частини, виключення цілого ряду інститутів і норм КК України може мати своїм наслідком правовий колапс у судовій практиці, в тому числі з огляду на багаточисельне реформування і тестування судової та правоохоронної системи України, що безумовно призведе до значного затягування в часі притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Як свідчить досвід зарубіжних країн впровадження нових норм повинно здійснюватися поступово, виважено та з урахуванням можливих негативних наслідків такого впровадження.

Крім цього, імперативними обмеженнями, на нашу думку, які передбачені ч. 1 ст. 3.2.6. проекту КК України наявний суттєвий недолік, який полягає у відсутності жодних вимог, щодо захисту прав іншої сторони кримінального процесу, захисту прав потерпілих на отримання справедливої сатисфакції за вчинене відносно них кримінальне правопорушення та на відшкодування завданої їм шкоди. Оскільки, як свідчать вище перелічені випадки із судової практики Верховного Суду судами постійно допускаються випадки необґрунтованого пом'якшення засудженим покарання, в тому числі призначається основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, частково приєднується до остаточного покарання лише 10 днів із невідбутих 2 років за попереднім вироком та постійні багаторічні судові процеси без винесення остаточних рішень у справах.

Висновки до розділу 1

Розкрито питання призначення покарання при множинності злочинів в Русі-Україні та Галицько-Волинському князівстві (так як кримінальне право того часу не знало окремих понять сукупності злочинів та сукупності вироків). Розглянуто питання призначення покарання при множинності злочинів на Україні, в другій половині XIV ст. – першій половині XVI ст., коли основними джерелами кримінального права цього періоду часу були:

Судебник короля Польського та Великого князя Литовського Казимира 1468 р., згідно з яким особі, яка вчинила більше одного злочину, призначалося покарання у вигляді смертної кари, а якщо особа, після застосування до неї кримінального покарання вчиняла новий злочин – їй призначалося покарання також у вигляді смертної кари; 2. Литовські Статути, що передбачали умови призначення покарання при множинності злочинів як панським слугам (за сукупністю злочинів призначалася смертна кара), так і панам (головною умовою такого призначення виступало попереднє чотирьох разове звинувачення пана у вчиненні злочинів).

Встановлено, що вперше на українських землях інститут множинності злочинів виділено в окремий Розділ 8 Угорського кримінального уложення про злочини і проступки від 1879 р., під назвою: «Стечение (совокупность) нескольких наказуемых деяний». Ст. 37 КК УСРР 1922 р. регулювала ситуацію вчинення особою протягом іспитового строку нового тотожного чи однорідного злочину.

Аналіз ст.ст. 34, 35, 36 Основ кримінального законодавства 1958 р. показав, що вони значно доповнили регулювання суспільних відносин у сфері призначення покарання за множинністю злочинів, в тому числі ст. 36 регулювала питання призначення покарання за сукупністю вироків та передбачала вимоги щодо застосування до засудженого, який після винесення вироку, але до повного відбуття покарання, вчинив новий злочин, при визначенні йому остаточного покарання за сукупністю вироків,

використовувати правило поглинання. У ст. 43 КК УРСР від 1960 р. розкрито поняття, зміст та основні вимоги при призначенні покарання за сукупністю вироків, норми якої частково увійшли до ст. 71 КК України 2001 р.

Розглянуто основні наукові джерела, які є визначними та базовими для наукової розвідки предмету дослідження. Визначено, що перші спроби дослідити та доктринально обґрунтувати особливості призначення покарання за сукупності злочинів, були зроблені ще у дорадянський період розвитку кримінально-правової науки. Досліджені першоджерела класифіковані в залежності від глибини дослідження у них питань, пов'язаних із аналізом правового регулювання призначення покарання за сукупністю вироків.

В Україні у 2013 році в м. Львів Г.М. Мартинишин захистила кандидатську дисертацію на тему: «Призначення покарання за сукупністю вироків: кримінально-правове дослідження», Р.Ш. Бабанли докторську дисертацію в м. Київ у 2019 р. на тему: «Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади»; А.С. Попій в м. Харків у 2020 році кандидатську дисертацію – «Призначення покарання за сукупністю вироків в кримінальному праві України».

Встановлено особливості визначення ознак сукупності вироків у проєкті нового КК України, розроблюваного на виконання Указу Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 «Питання Комісії з питань правової реформи» станом на 19.10.2020 та шляхи його удосконалення» – вивчено норми проєкту нового КК України, які регулюють питання призначення покарання за сукупністю вироків. Виявлено їх позитивні і негативні обставини та запропоновано шляхи їх удосконалення.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ

2.1. Особливості визначення ознак сукупності вироків в КК України

Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2005-2019 роках, який здійснений Верховним Судом України та Касаційним кримінальним судом Верховного Суду, показав наступне: від 24,2 % у 2005 році до 24,8% у 2019 році від усіх засуджених, особи були раніше судимі та мали не зняту або не погашену судимість. В даному випадку судам доводилося при призначенні покарання застосовувати вимоги ст. ст. 70, 71 КК України, тобто щодо кожного п'ятого засудженого [40, с.10; 41, 36].

Наведені дані свідчать, що в Україні в 2005 - 2019 роках множинність злочинів не зменшується, і має відносно високий, стабільний рівень.

Крім цього, аналізом судових рішень відносно осіб, засуджених за сукупністю вироків встановлено, що переважна більшість із них має низький соціальний статус.

Так, жоден із засуджених у кримінальних провадженнях, які нами досліджувалися офіційно ніколи не працювали, не мають тісних соціальних стосунків – не мають сім'ї, не одружені, рівень отриманої освіти у вигляді загальноосвітньої середньої освіти та наявність численних судимостей. Лише двоє засуджених, із їхніх слів, мали на утриманні неповнолітніх дітей, без будь-якого документального підтвердження зазначених обставин - такої інформації.

Водночас вказані обставини судами належним чином не враховуються та при призначенні таким особам покарання за сукупністю вироків широко застосовується судова дискреція із необґрунтованим пом'якшенням покарання, в тому числі на підставі ст.ст. 69 та 75 КК України.

В даній роботі нами встановлено, що судами постійно допускаються помилки при призначенні покарання за сукупністю вироків, що є наслідком зміни, скасування вироків судів попередніх інстанцій та багаторічне затягування реального притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Вищезазначене, в свою чергу, приводить до невтішного висновку – кримінальне покарання і органи, які його застосовують, не у повній мірі виконують покладених на них функцій.

З огляду на що, у сучасній правозастосовній практиці виникла нагальна потреба у детальному вивченні інституту сукупності вироків та призначення покарання у ньому.

Так, у Кримінальному кодексі України (далі КК України), від 05.04.2001, в Розділі XI, під назвою «Призначення покарання», в ст. 71, закріплений кримінально-правовий інститут – призначення покарання за сукупністю вироків.

Окремі питання цього інституту досліджувалися такими вченими: О. Яковлєвим, В. Малковим, Т. Кафаровим, Г. Криволаповим, Р. Галіакбаровим, М. Стручковим, М. Бажановим, О. Пінаєв, Г. Крігер та іншими.

В даній роботі ми робимо спробу розкрити поняття, ознаки, правила, етапи та межі призначення покарання за сукупністю вироків, що дозволить нам висвітлити окремі аспекти зазначеного кримінального інституту.

Згідно ч. 2 ст. 65 КК України особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів [1, с. 112, 126].

Професор Є. Стрельцов наголошує, що цим актом завершується засудження особи [2, с. 217].

Після встановлення судом, в діях винної особи ознак кримінального правопорушення, вчиненого після постановлення попереднього вироку і до

повного відбуття покарання за цим вироком, сукупності вироків, він може переходити до призначення цій особі покарання за сукупністю вироків.

Останнім часом, вітчизняні та зарубіжні науковці (В. В. Полтавець, Є. В. Благов, А. В. Іщенко) почали відносити призначення покарання за сукупністю вироків, поряд із призначенням покарання за сукупністю злочинів, призначенням покарання неповнолітнім, до одного із видів спеціальних засад призначення покарання, зміст яких зумовлений особливостями відповідних кримінально-правових інститутів [3, с. 182, 184].

При цьому, В. В. Полтавець виділяє ряд ознак вищезгаданих спеціальних засад призначення покарання:

- 1) вони являють собою правила призначення покарання;
- 2) їх зміст визначається із урахуванням особливостей певних кримінально-правових інститутів, що виражають специфіку вчиненого злочину або особливості суб'єкта злочину;
- 3) вони застосовуються в сукупності з загальними засадами призначення покарання;
- 4) застосовуються тільки у суворо визначених законом випадках [3, с. 190-191].

Погоджуючись із думкою В. В. Полтавець, Є. В. Благова та А. В. Іщенко, можна відмітити, що в ст. 71 КК України, закріплені спеціальні правила призначення покарання за сукупністю вироків, які поєднують в собі ознаки та умови декількох кримінально-правових інститутів: інституту призначення покарання та інституту сукупності злочинів.

Суд призначаючи покарання, особі визнаної винною у вчиненні злочину, застосовує найсуворіший правовий інститут у боротьбі зі злочинністю.

При цьому, у випадку призначення покарання за сукупністю вироків – жорсткий правовий інструмент направлено на боротьбу із закоренілою злочинністю, на виправлення і перевиховання винної особи, до якої державою вже застосовувалися кримінально - правові заходи.

Аналізуючи узагальнюючу практику Верховного Суду щодо стану здійснення судочинства ми дійшли висновку, що при призначенні покарання судами загальної юрисдикції застосовувалися ст. ст. 70, 71 КК України до кожного п'ятого засудженого.

Чинний КК України не дає офіційного поняття ні сукупності вироків ні призначенню покарання за сукупністю вироків.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України, якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вирокіом, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вирокіом.

Отже, виходячи із змісту ч. 1 ст. 71 КК України, можна надати визначення сукупності вироків наступним чином – це вчинення засудженим після постановлення вироку, але до повного відбуття ним покарання нового кримінального правопорушення (злочину).

Сукупність вироків включає в себе три правові умови без наявності та настання яких вона виключається:

наявність попереднього обвинувального вироку та міри покарання відповідної особи за вчинення нею кримінального правопорушення чи сукупності кримінальних правопорушень;

після постановлення вироку засуджений вчиняє нове кримінальне правопорушення чи кримінальні правопорушення;

нове нове кримінальне правопорушення вчиняється засудженою особою у період до повного відбуття нею покарання за попереднім вирокіом.

Необхідно відмітити, що правова категорія сукупності вироків частково входить у поняття рецидиву злочинів.

Так, відповідно до ст. 34 КК України, рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин [1, с. 82].

Малков В. П. в своїй монографії, присвяченій множинності злочинів та її формам, відносив рецидив злочинів до так званого виду повторності злочинів, пов'язаної з попереднім засудженням винного. Він зазначав, що такий вид повторності являється більш небезпечним, так як винний вчиняє злочин після того, як він уже перебував перед судом, отримав від імені держави негативну морально-політичну оцінку своїй поведінці і попередження не вчиняти інших злочинних діянь. Вчинення нового злочину зі сторони особи, яка була засуджена і має непогашену чи не зняту судимість, свідчить про те, що вона ігнорує попередження суду про недопустимість злочинної поведінки, не піддається виправленню і перевихованню. Це передбачає більш гостру реакцію зі сторони суспільства і держави на подібного роду повторення злочинів [3, с. 85-86].

Основними відмінностями рецидиву злочинів від сукупності вироків є наступне:

- при рецидиві злочинів винна особа може вчинити новий злочин уже після відбуття покарання за попередній злочин, при цьому маючи не зняту і не погашену судимість за нього. При сукупності вироків новий злочин вчиняється до повного відбуття покарання за попередній злочин;

- у рецидив злочинів входять два і більше умисних злочини. А у сукупність вироків можуть входити також злочини вчиненні з необережності.

З метою чіткого встановлення змісту сукупності вироків потрібно також встановити її відмінності від сукупності злочинів, так як вони є поняттями суміжними.

Сукупність вироків відрізняється від сукупності злочинів за такими ознаками:

- при сукупності вироків до винної особи уже застосовувалися судом міри кримінальної відповідальності, і не дивлячись на це вона знову вчиняє кримінальне правопорушення після її засудження за попереднє кримінальне правопорушення;

- сукупність вироків має більшу суспільну небезпечність винної особи, порівняно із сукупністю злочинів. Так як міри кримінальної відповідальності на неї не вплинули, і особа на шлях виправлення не стала;

- при сукупності злочинів, суспільно-небезпечні, карані дії вчиняються до винесення вироку, хоча б за одну із них. А сукупність вироків має місце, коли нове кримінальне правопорушення вчиняється особою у період після винесення вироку, але до повного відбуття покарання за ним.

Отже, для того, щоб приступити до призначення покарання за сукупністю вироків необхідно встановити в діях винної особи вищевказані правові умови та відмежувати сукупність вироків від інших суміжних понять.

Слід зазначити, що в сучасній судовій практиці та практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду існують різні правові позиції щодо застосування положень ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків, що мало своїм наслідком винесення судами багаточисельних вироків з порушенням вимог чинного законодавства та подальшим їх скасування судом касаційної інстанції.

Так, законом про кримінальну відповідальність, а саме: ч. 1 ст. 71 КК України, визначено загальний критерій для відмежування випадків призначення остаточного покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків і пов'язує його з моментом між діяннями, які вчинені до постановлення судового вироку про винуватість особи та після постановлення такого рішення [40].

При цьому, від набрання попереднім вирокком законної сили залежить і можливість призначення остаточного покарання як за сукупністю злочинів, так і за сукупністю вироків [41].

Так, Додуров О.О. вказує, що призначення покарання за сукупністю вироків виникає навіть у той час коли перший вирок не набрав законної сили [42].

Загальною декларацією прав людини від 10.12.1948 проголошено, що кожна людина для визначення її прав, і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно із додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку, шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечуть усі можливості для захисту (статті 10, 11) [43].

Отже, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину доки її вину не буде доведено в законному порядку. А обвинувальний вирок, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо її не було подано. А разі подання такої, після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції [42].

Таким чином виникає певна колізія між загальним правилом закріпленим ст.ст. 10, 11 Загальною декларацією прав людини, ст. 62 Конституції України ст. 532 КПК України щодо презумпції невинуватості та набрання вироком законної сили та правилами призначення покарання засукупністю вироків.

Більше того, постановлення вироку місцевим судом не виключає подальшої зміни чи скасування його в порядку перегляду судами апеляційної чи касаційної інстанцій, а також за нововиявленими або виключними обставинами, у результаті яких вирок може втратити своє самостійне правове значення у частині висновків про винуватість особи і про необхідність призначення їй покарання (в тому числі зі звільненням від його відбування з випробуванням) [41].

А з іншого боку, момент постановлення попереднього вироку не змінює положення щодо законної сили судових рішень (обвинувальних вироків) з огляду на те, що за сукупністю вироків приєднанню до покарання,

призначеного за новим вироком, підлягає лише невідбута частина покарання за попереднім вироком [40].

Слід зазначити, що в судовій практиці та практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду існують різні правові позиції щодо застосування положень ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків.

Так, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 18.06.2019 (провадження № 51-8405км18, справа № 461/604/18) міститься висновок про те, що, якщо новий злочин вчинено після постановлення вироку, але до набрання цим вироком законної сили, правила складання покарань, передбачені ст. 71 КК України, не можуть бути застосовані [44].

Крім того, в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 29.03.2018 (провадження № 51-552км17, справа № 470/207/17) фактично зроблено висновок про те, що у випадку вчинення нового злочину після постановлення вироку суду першої інстанції, але до постановлення вироку апеляційного суду, яким вирок місцевого суду був скасований у частині призначеного покарання з ухваленням нового вироку, слід застосовувати вимоги ч. 4 ст. 70 КК України [45].

З метою установлення єдності судової практики, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків, колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою від 27.08.2019 матеріали провадження у справі № 766/39/17 передала на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Обґрунтовуючи ухвалу від 27.08.2019 про передачу матеріалів провадження у справі № 766/39/17 на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду звернула увагу на те, що засуджений А.

вчинив злочини, після постановлення попереднього вироку, що на думку касаційного суду, має наслідком призначення покарання саме за правилами ст. 71 КК України, яка до початкового моменту сукупності вироків, відносить саме постановлення вироку, а не набрання ним законної сили [41].

При цьому, Перша судова палата Касаційного кримінального суду у справі № 766/39/17 запропонувала визначити наступні умови для застосування ст. 71 КК України у випадку, якщо засуджений вчинив новий злочин після проголошення попереднього вироку судом першої інстанції і до набрання ним законної сили:

- на час постановлення нового вироку попередній вирок набрав законної сили;

- на час постановлення нового вироку засуджена особа ще не відбула повністю покарання (має невідбуту частину покарання) за попереднім вироком;

- за попереднім вироком особу було засуджено із призначенням покарання або зі звільненням від його відбування з випробуванням (статей 75, 79, 104 КК України);

- за наслідками апеляційного розгляду попередній вирок не було скасовано із закриттям кримінального провадження чи з призначенням нового розгляду в суді першої інстанції (п. 5 та п. 6 ч. 1 ст. 407 КПК України), а також не було скасовано повністю у випадку, зазначеному в п. 3 ч. 1 ст. 407 КПК України [40, 41].

Отже, на думку колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 766/39/17, при встановленні судами вищезазначених умов, мають застосуватися положення ст. 71 КК України, в тому числі коли суд апеляційної інстанції змінив попередній вирок або скасував чи ухвалив свій вирок.

Так, у справі № 766/39/17 Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у складі головуючого Мазура М. В., суддів: Анісімова Г. М., Григор'євої І. В., Кравченка С. І., Луганського Ю. М.,

Огурецького В. П., Щепоткіної В. В. розглянула кримінальне провадження, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12016230040005363, за обвинуваченням А.

Встановлено, що А. є громадянином України, уродженцем м. Самарканду (Узбекистан), офіційно зареєстрований, має середню освіту, не одружений, утриманців не має, фізичних та психічних вад здоров'я не має, інвалідності не має, не працюючий.

Крім цього встановлено, що обвинувачений А. раніше судимий за вироком Новокаховського міського суду Херсонської області від 03.08.2016 за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 185, ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 309 КК України, до остаточного покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років та на підставі ст. 75 КК України звільнений від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 3 роки [46].

Водночас, вказаний вирок Новокаховського міського суду Херсонської області від 03.08.2016 скасовано вироком Апеляційного суду Херсонської області від 10.10.2016 в частині призначеного покарання та призначено покарання за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 185, ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 309 КК, у виді позбавлення волі на строк 5 років.

Повертаючись до обставин кримінального провадження у справі № 766/39/17 судами встановлено, що А. 23.09.2016 без застосування фізичного насильства, шляхом ривку з шиї потерпілої, відкрито викрав майно, що належить останній, а саме золотий ланцюжок вартістю 6399 грн.

Крім того, А. 24.09.2016 повторно, із застосуванням до потерпілої фізичного насильства, яке не є небезпечним для життя та здоров'я, шляхом нанесення одного удару рукою по обличчю останньої, зірвав рукою з шиї потерпілої та відкрито викрав золотий ланцюжок та хрестик, всього на загальну суму 21761,36 грн. [47].

Слід підкреслити, що у справі № 766/39/17 А. вчинив злочини у період після постановленням судом першої інстанції попереднього вироку та до дати ухвалення апеляційним судом вироку, згідно з яким вирок суду першої інстанції скасовано в частині покарання та призначено більш суворе покарання.

Водночас, вироком Херсонського міського суду Херсонської області від 30.01.2018 у справі № 766/39/17 визнано А., винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 186 КК України та призначено йому покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців. На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом часткового складання покарань, призначеного за цим та попереднім вироком Апеляційного суду Херсонської області від 10.10.2016 визначено А. остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років з поміщенням для відбування покарання до кримінально виконавчої установи закритого типу. Зараховано А., в строк покарання ту частину покарання, що відбула за вироком Апеляційного суду Херсонської області від 10.10.2016, а саме: за період з 10.10.2016 по 29.01.2018 [46].

При цьому, вироком Апеляційного суду Херсонської області від 14.06.2018 у справі № 766/39/17 вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 30.01.2018 щодо А. в частині призначеного покарання скасовано та ухвалено в цій частині новий вирок, яким призначено А. покарання за ч. 2 ст. 186 КК України у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців. На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом часткового складання покарання, призначеного за цим вироком та покарання, призначеного А. за вироком Апеляційного суду Херсонської області від 10.10.2016 призначено А. остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 1 місяць з поміщенням для відбування покарання до кримінально виконавчої установи. В іншій частині вирок залишено без змін [47].

Постановою Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 касаційну скаргу

прокурора залишено без задоволення, а вирок Апеляційного суду Херсонської області від 14.06.2018 залишено без змін.

Об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 зроблено важливі правові висновки, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків.

Так, Стрижевська А.А. умовно називає порядок і особливості призначення покарання за сукупністю злочинів за ч. 4 ст. 70 КК України «розірваною сукупністю» [48, с. 93].

Відповідно до ч. 4 ст. 70, ч. 1 ст. 71 КК України, за правилами, передбаченими в частинах першій - третій цієї статті, призначається покарання, якщо після постановлення вироку в справі буде встановлено, що засуджений винен ще і в іншому кримінальному правопорушенні, вчиненому ним до постановлення попереднього вироку [4].

Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком [4].

Таким чином, законодавець чітко визначив момент у часі, що розмежовує вказані два інститути момент у часі, що розмежовує вказані два інститути - це постановлення обвинувального вироку, а не набрання ним законної сили.

Також, Об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 наголошено на тому, що саме законодавцем визначено більш суворі правила призначення остаточного покарання за сукупністю вироків, ніж за сукупністю злочинів, оскільки факт вчинення особою нового злочину після постановлення відносно неї попереднього вироку, свідчить про відсутність належних висновків особи щодо її протиправної поведінки, щодо факту її засудження та вказує на підвищену суспільну небезпеку цієї особи та

недосягнення виховної мети покарання, призначеного за попереднім вироком [40].

Так, при сукупності вироків, має місце ситуація, що свідчить про підвищену суспільну небезпечність винного. Тому за інших рівних умов сукупність вироків становить більшу суспільну небезпечність, ніж сукупність злочинів, де обидва злочини вчиняються до засудження, до постановлення вироку хоча б за один з них [49, с.323].

Отже, суди, призначаючи остаточне покарання, повинні застосовувати вимоги ст. 71 КК України, якщо особа вчинила злочин після постановлення стосовно неї попереднього обвинувального вироку, а не після набрання цим вироком законної сили. При цьому скасування судом апеляційної інстанції такого попереднього вироку в частині покарання з підстав неправильного звільнення від відбування покарання або у зв'язку з необхідністю призначити більш суворе покарання не перешкоджає застосуванню ст. 71 КК України, оскільки в такому разі апеляційний суд фактично лише посилює покарання чи вказує на необхідність його відбування реально, а не спростовує висновків суду першої інстанції щодо винуватості особи у вчиненні злочину і не скасовує вирок у цій частині [40].

Таким чином, правові висновки Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 мають особливо важливе правове значення для єдиної судової практики, оскільки надають для судів першої та апеляційної інстанцій чіткі та вмотивовані орієнтири щодо обставин відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків.

Більше того, Об'єднана палата у постанові від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 звернула увагу на те, що А. вчинив злочини після постановлення Новокаховським міським судом Херсонської області вироку від 03.08.2016, при цьому на час постановлення нового вироку Херсонського міського суду від 30.01.2018 попередній вирок щодо А. вже був переглянутий в апеляційному порядку і скасований лише в частині покарання у зв'язку з

безпідставним застосуванням ст. 75 КК України, тоді як у частині висновків суду першої інстанції про визнання А. винуватим у вчиненні відповідних злочинів вирок залишився в силі [40].

Водночас, слід також звернути увагу на досить цікавий правозастосовний нюанс у справі № 766/39/17 щодо відсутності будь-яких правових наслідків перегляду справи № 766/39/17 Об'єднаною палатою саме для засудженого А.

Так, не дивлячись на встановлені Об'єднаною палатою грубі порушення вимог чинного законодавства, а саме неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність при призначенні А. покарання за сукупністю вироків, постановою Об'єднаної палати Верховного Суду від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 касаційну скаргу прокурора залишено без задоволення, а вирок Апеляційного суду Херсонської області від 14.06.2018 щодо А. залишено без змін.

Приймаючи рішення про залишення без змін вироку суду першої інстанції від 14.06.2018 щодо А. Об'єднана палата взяла до уваги обмеження повноважень апеляційного суду в частині виходу за межі апеляційних вимог тільки в разі, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого, які передбачені ч.2 ст. 404, ч. 1 ст. 421 КПК України та відсутність доводів прокурора щодо неправильного визначення А. остаточного розміру покарання за ст. 71 КК України [40].

При цьому, виконуючи приписи ст. 442 КПК України, Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 зробила наступні правові висновки щодо застосування норм про розмежування ст. 70 КК України та ст. 71 КК України.

При визначенні того, які з правил призначення остаточного покарання (за сукупністю злочинів чи за сукупністю вироків) підлягають застосуванню за наявності іншого обвинувального вироку (вироків) щодо цієї ж особи, слід

керуватися саме датою постановлення попереднього вироку, а не датою набрання цим вироком законної сили:

а) якщо злочин (злочини), за який (які) засуджено особу в цьому кримінальному провадженні, було вчинено до постановлення попереднього вироку, то остаточне покарання призначається за правилами, передбаченими ч. 4 ст. 70 КК України (за сукупністю злочинів);

б) якщо злочин, за який засуджено особу в цьому кримінальному провадженні було вчинено після постановлення попереднього вироку, але до повного відбуття покарання, то остаточне покарання призначається за правилами, передбаченими ст. 71 КК України (за сукупністю вироків) [40].

При цьому, скасування судом апеляційної інстанції такого попереднього вироку в частині покарання з підстав неправильного звільнення від відбування покарання або у зв'язку з необхідністю призначити більш суворе покарання не перешкоджає застосуванню ст. 71 КК України, оскільки в такому разі апеляційний суд не спростовує висновків суду першої інстанції щодо винуватості особи у вчиненні злочину і не скасовує вирок у цій частині, а навпаки посилює покарання чи вказує на необхідність його відбування реально [40].

Водночас, слід звернути увагу, що до винесення об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду Верховного Суду постанови від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 та іноді і після цього, суди першої та апеляційної інстанцій постійно допускали і допускають помилки при призначенні покарання за сукупністю вироків та мають постійні дискусії щодо необхідності при цьому керуватися і брати до уваги саме дату набрання вироком законної сили, а не дату постановлення попереднього вироку, причиною чого стало неоднозначність, а іноді і суперечність правових позицій викладених у постановках Верховного Суду.

У підтвердження зазначеного можна привести той факт, що майже рік, з 18.06.2019 по 01.06.2020, у період з часу винесення постанови Верховного Суду Касаційного кримінального суду від 18.06.2019 у справі № 461/604/18

(провадження № 51-8405км18) до часу винесення постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 фактично склалася ситуація, коли суди керуючись позицією Верховного Суду у провадженні № 51-8405км18 виносили вироки про призначення покарання за сукупністю вироків усупереч вимог ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків.

Так, відповідно до правової позиції Касаційного кримінального суду викладеної у постанові від 18.06.2019 у справі № 461/604/18 (провадження № 51-8405км18) засудженому П. призначено покарання за ч. 4 ст. 70 КК України як за злочини вчинені до постановлення вироку так і за злочини, вчинені після постановлення вироку [44].

Зокрема, засуджений П. у справі № 461/604/18 є українцем, громадянином України, неодружений, непрацюючий, офіційно зареєстрований, раніше 9 разів судимий за ч.1 ст.289, ч.ч.2,3 ст.185, ч.2 ст.186, ст.69 КК України.

Останній вирок щодо П. винесено 30.10.2017 Галицьким районним судом м. Львова та визнано П. винним у вчиненні злочину за ч.3 ст.185 КК України, засуджено до 3 років позбавлення волі, взято під варту з 14.12.2017.

Після зазначених обставин, новим вироком Галицького районного суду м. Львова від 23.02.2018 у справі № 461/604/18 П. засуджено за ч. 2 ст. 185 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки. На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання за цим вироком більш суворим покаранням за попереднім вироком Галицького районного суду м. Львова від 30.10.2017 П. за сукупністю злочинів призначено остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки [50].

При цьому, вироком Галицького районного суду м. Львова від 23.02.2018 у справі № 461/604/18, встановлено невідомі раніше обставини, про вчинення засудженим П., у період як до, так і після постановлення

вироку від 30.10.2017 (з 18.01.2017 по 11.11.2017) близько 10 епізодів викрадення майна з автомобілів у м. Львові.

Апеляційний суд Львівської області 14.06.2018 вирок місцевого суду в частині призначення остаточного покарання скасував та своїм вирокom постановив вважати П. засудженим за ч. 2 ст. 185 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки, а на підставі ч. 1 ст. 71 КК України до цього покарання частково приєднано невідбуту частину покарання за вирокom Галицького районного суду м. Львова від 30.10.2017 та визначено П. остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки 1 місяць [51].

Не погодившись із рішенням судів першої та апеляційної інстанції, прокурор їх оскаржив у касаційному порядку. При цьому, прокурор зазначив, що апеляційний суд повинен був спочатку призначити засудженому покарання за ч. 2 ст. 185 КК України (за епізодами 1-9), потім - покарання за правилами ч. 4 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, передбачених ч. ч. 2, 3 ст. 185 КК України, за якою той засуджений вирокom Галицького районного суду м. Львова від 30.10.2017, а далі - покарання за ч. 2 ст. 185 КК України за злочин, який було вчинено 11.11.2017 (епізод 10), і остаточно - за правилами ст. 71 КК України за сукупністю вироків.

За наслідками розгляду справи №461/604/18 Верховний Суд зазначив, що скасувавши вирок суду першої інстанції через те, що суд не застосував ст. 71 КК України, апеляційний суд вказав, що засуджений скоїв останній злочин 11.11.2017, тобто після постановлення щодо нього вироку від 30.10.2017, що на думку Верховного Суду є помилковим, оскільки суд апеляційної інстанції не взяв до уваги, що цей останній вирок набув законної сили 30.11.2017, тобто після вчинення засудженим останнього епізоду злочину [44].

При цьому, Верховний Суд наголосив, що відповідно до ст. 17 КПК України особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не встановлено обвинувальним вирокom суду, що набрав законної сили. Таким чином, до набрання обвинувальним вирокom законної сили особа не

може вважатися такою, що піддана кримінальному покаранню, а, відповідно, не може йти мова про невідбуте покарання, з огляду на що Верховним Судом зроблено висновок, що, якщо новий злочин вчинено після постановлення вироку, але до набрання цим вироком законної сили, правила складання покарань, передбачені ст. 71 КК України, не можуть бути застосовані, тому засудженому П. необхідно призначити покарання за сукупністю злочинів на підставі ч. 4 ст. 70 КК України.

На підставі викладеного, постановою Верховного Суду від 18.06.2019 у справі №461/604/18 касаційну скаргу прокурора задоволено частково. Вирок Апеляційного суду Львівської області від 14.06.2018 щодо П. в частині визначення остаточного покарання змінено.

На підставі ч. 4 ст. 70 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання, призначеного вироком Галицького районного суду м. Львова від 23.02.2018 за ч. 2 ст. 185 КК України, більш суворим покаранням, призначеним за попереднім вироком Галицького районного суду м. Львова від 30.10.2017, визначено П. остаточне покарання за сукупністю злочинів у виді позбавлення волі на строк 3 роки [44].

Аналогічну правову позицію з цього питання також висловив Верховний Суд у справах №№755/15216/16-к, 192/515/18, 639/9081/15-к.

Дискусійним до цього часу є питання відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків також в науці кримінального права.

Так, В. І. Тютюгін зазначає, що при вирішенні цього питання необхідно враховувати, що негативна оцінка державою як особи винного, так і вчиненого ним діяння набувають статусу офіційних і юридично значимих лише з моменту набрання обвинувальним вироком суду законної сили. Саме з цього моменту з'являються не тільки моральні, але й юридичні підстави для застосування правил призначення покарання [52, с. 85].

В. М. Білоконєв, В. В. Городовенко, Г. Р. Мартинишин, Нікіфорова Т.І. вирішення цієї проблеми бачать у внесенні відповідних змін до ч. 1 ст. 71 КК України, де зазначити, що призначення покарання за сукупністю вироків

здійснюється, якщо засуджений після набрання вироком законної сили, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин. Так само запропоновано внести зміни і до ч. 4 ст. 70 КК України, де слова «постановлення вироку» замінити на «набрання вироком законної сили» [52, с. 85].

Керуючись, вказаною суперечливою позицією Верховного Суду у справі щодо відмежувального критерію між ст.ст. 70-71 КК України саме датою набрання останнім вироком законної сили, а не його постановлення, допущено помилку при призначенні покарання засудженому С. судами першої та апеляційної інстанцій у справі №216/4902/19.

Зокрема встановлено, що С. є уродженцем м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, громадянином України, має професійно-технічну освіту, офіційно не працевлаштований, у зареєстрованому шлюбі не перебуває, утриманців не має, офіційно зареєстрований, раніше неодноразово судимий:

- 08.12.2015 Центральнo-Міським районним судом м. Кривого Рогу Дніпропетровської області за ч. 1 ст. 185 КК України до 80 годин громадських робіт;

- 23.04.2019 Софіївським районним судом Дніпропетровської області від за ч.1 ст. 309, 75 КК України до 2 років позбавлення волі з іспитовим строком 1 рік;

- 06.06.2019 вироком Криворізького районного суду Дніпропетровської області за ч.2 ст. 309, ст. 75 КК України до 2 років 3 місяців позбавлення волі з іспитовим строком 1 рік 3 місяці;

- 10.07.2019 Жовтневим районним судом м. Кривого Рогу Дніпропетровської області за ч. 1 ст. 358 КК України до 2 місяців арешту [53].

Вп'яте, С. засуджено вироком Центральнo-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 20.01.2020 за ч. 2 ст. 289 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років.

На підставі ч. 4 ст. 70, ст. 72 КК України, шляхом часткового складання покарання, за вироком Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.07.2019, остаточно призначено С. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 1 місяць [53].

Вирок Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 06.06.2019, яким С. засуджено за ч. 2 ст. 309, ст. 75 КК України до 2 років 3 місяців позбавлення волі з іспитовим строком 1 рік 3 місяці, ухвалено виконувати самостійно [53].

Зокрема, згідно з вироком від 20.01.2020 С. визнано винуватим у тому, що він уже через 14 днів після постановлення останнього вироку щодо нього, 20.06.2019, діючи повторно, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на незаконне заволодіння транспортним засобом, діючи з корисливих мотивів, підійшов до мотоциклу «Honda Forza», який належав потерпілому Ю. і був припаркований на стоянці, не заводячи двигуна вказаного транспортного засобу, почав його котити, тим самим незаконно ним заволодів, після чого з місця вчинення правопорушення разом з викраденим транспортним засобом зник, завдавши потерпілому матеріальної шкоди на суму 44 592 грн. [53].

Цього ж дня С. був затриманий разом із викраденим транспортним засобом.

У касаційній скарзі заступник прокурора, зазначив, що оскільки С. вчинив останній злочин після ухвалення вироку Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 06.06.2019 призначення С. покарання мало відбуватися із застосуванням ст. 71 КК України, а не звертати вказаний вирок до самостійного виконання.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 78 КК України у разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення суд призначає йому покарання за правилами, передбаченими у ст.ст. 71, 72 КК України [4].

Відповідно до вимог ч.1 ст. 71 КК України якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком [4].

При цьому, згідно з ч. 1 ст. 165 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що іспитовий строк обчислюється саме з моменту проголошення вироку суду [54].

Із матеріалів кримінального провадження у справі №216/4902/19 вбачається, що С. раніше судимий вироком Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 06.06.2019 за ч. 2 ст. 309, ч. 4 ст. 70 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк два роки три місяці, а на підставі ст. 75 КК України його звільнено від відбування покарання з випробуванням зі встановленням іспитового строку тривалістю один рік три місяці.

Вироком Центрально-Міського районного суду Дніпропетровської області від 20.01.2020 встановлено, що незаконне заволодіння транспортним засобом С. вчинив 20.06.2019, тобто після постановлення зазначеного вироку від 06.06.2019 в період іспитового строку, встановленого за цим вироком [53].

Проте, навіть з огляду на вказані обставини, суд першої інстанції зазначив про самостійне виконання вироку від 06.06.2019, а не про призначення остаточного покарання С. за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України, чим допустив неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність [55].

Водночас, не дивлячись на допущені судом першої інстанції порушення імперативних норм ч. 1 ст.71, ч. 3 ст. 78 КК України, при наявності дискриційних повноважень на виявлення та усунення таких порушень, Дніпровський апеляційний суд ухвалою від 09.04.2020

вирок Центрально-Міського районного суду м.Кривого Рогу залишив без змін.

Обґрунтовуючи своє рішення, суд апеляційної інстанції зазначив, що оскільки вирок Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 06.06.2019 набрав законної сили 06.07.2019, тобто після вчинення обвинуваченим 20.06.2019 кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 289 КК України, то в даному випадку при призначенні покарання С. положення ч. 1 ст. 71 КК України, на думку апеляційного суду, застосуванню не підлягають, тому вирок повинен виконуватись самостійно [56].

Приймаючи вказану ухвалу від 09.04.2020 у справі №216/4902/19 колегія суддів апеляційної інстанції послалася на висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.06.2019 (провадження № 51-8405 км 18), відповідно до якого, якщо новий злочин вчинено після постановлення вироку, але до набрання цим вирокком законної сили, правила складання покарань, передбачені ст. 71 КК України, не можуть бути застосовані.

Найцікавішим є те, що Верховний Суд у постанові від 01.12.2020 у справі №216/4902/19, якою скасовано ухвалу Дніпровського апеляційного суду від 09.04.2020 вказав не на грубе порушення судами першої та апеляційної інстанції норм, які регулюють призначення покарання за сукупністю вироків, а лише указав на відмінність обставин у справі № 216/4902/19 та обставин викладених у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.06.2020 у провадженні № 51-8867кмо18.

Так, на думку суду касаційної інстанції у справі №216/4902/19, у постанові Верховного Суду від 18.06.2019 йшлося про випадки, коли особа вчиняє злочин у період між вирокком суду першої інстанції, за яким особу засуджено до покарання, яке та мала відбувати реально, та рішенням апеляційного суду за наслідками апеляційного перегляду такого вироку [55].

Натомість у кримінальному провадженні щодо С. за вироком суду першої інстанції від 06.06.2019 особі призначено покарання із застосуванням положень ст. 75 КК України, що згідно з ч. 1 ст. 165 КВК України вказує на вчинення злочину саме у період іспитового строку, початок якого збігається за часом з постановленням цього вироку. І саме така ситуація описана в ч. 3 ст. 78 КК України, яка містить пряму вказівку на необхідність призначення покарання за правилами, передбаченими в ст.ст. 71, 72 КК України [55].

З огляду на викладене, постановою Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 01.12.2020 у справі №216/4902/19 провадження № 51-3253км20 касаційну скаргу заступника прокурора Дніпропетровської області задоволено. Ухвалу Дніпровського апеляційного суду від 09.04.2020 щодо С. скасовано і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

За наслідками нового розгляду справи №216/4902/19 Дніпровським апеляційним судом у апеляційному провадженні № 11-кп/803/316/21 винесено новий вирок від 16.12.2020, яким апеляційну скаргу першого заступника прокурора Дніпропетровської області задоволено частково. Вирок Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 20.01.2020, в частині призначеного покарання, скасовано. Ухвалено новий вирок, яким С. призначено покарання за ч. 2 ст. 289 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 років. На підставі ч. 4 ст. 70, ст. 72 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом часткового складання призначеного покарання з покаранням, призначеним за вироком Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.07.2019, призначено С. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 1 місяць. На підставі ч. 1 ст. 71 КК України, за сукупністю вироків, до покарання призначеного за цим вироком, частково приєднано невідбуту частину покарання за вироком Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 06.06.2019, та

остаточно призначено С. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 2 місяці. В решті вирок суду залишено без змін [57].

Отже, вивченням судових рішень першої, апеляційної та касаційної інстанції у справі №216/4902/19 щодо призначення С. покарання за сукупністю вироків, втому числі однопізодного та нескладного незаконного заволодіння транспортним засобом можна зробити ряд негативних висновків.

По перше, С. призначено покарання лише через півтора року після вчинення ним останнього злочину, що однозначно порушує принципи та метупокарання та дотримання розумності строків розгляду кримінальних справ.

При цьому, слід наголосити, що фактичні обставини вчинення С. кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК України, і кваліфікація його дій у касаційній скарзі ніким не оспорюються та не заперечуються.

Відповідно до чинного закону України про кримінальну відповідальність покарання, має чотири мети: кару, виправлення засудженого, запобігання вчиненню ним нових злочинів, запобігання вчиненню злочинів іншими особами. Водночас ані КК, ані правозастосовна практика не визначає способів, завдяки яким зазначені цілі покарання мають досягатися, у якій послідовності, які з них є пріоритетними. Так, наприклад, чинник рецидиву, очевидно, має зумовлювати збільшення прояву мети кару при одночасному зменшенні прояву мети виправлення [58, с. 200].

При цьому, основною проблемою, яка на нашу думку, протягом значного часу перешкоджала судам, призначити С. законне покарання у справі №216/4902/19 є суперечливість та неоднозначність правової позиції Касаційного кримінального суду щодо застосування, з одного боку простої, а з іншого боку, як виявилось на практиці застосування складної вимоги ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків часом постановлення попереднього вироку.

Отже, підбиваючи підсумок проблематиці відмежування сукупності вироків від сукупності злочинів за датою постановлення попереднього вироку чи набрання ним законної сили, необхідно наголосити на чіткому та прямому врегулюванні даного питання самою нормою ст. 71 КК України.

Вказівка саме на цей момент у законі про кримінальну відповідальність не є помилковою і в жодному разі не нівелює теоретичні положення щодо законної сили судових рішень, зокрема обвинувальних вироків. Закон про кримінальну відповідальність де-юре пов'язує різницю між сукупністю злочинів та сукупністю вироків з моментом між діями, які вчинені до прийняття у встановленому законодавством порядку судового рішення про винуватість особи та після такого прийняття. Постановлення вироку, а не набрання ним законної сили фактично підводить межу під здійсненням юридичної оцінки певних діянь саме як сукупності злочинів, незважаючи на те, що відповідний вирок на цьому етапі ще не набрав законної сили. [58, с. 318].

Ще однією із проблем, яка трапляється в сучасній судовій практиці призначення покарання за сукупністю вироків, пов'язаною із датою постановлення попереднього вироку є випадки, коли особа вчинила новий злочин під час фактичного відбуття покарання і запобіжний захід такій особі не обирався.

Пропонуємо розглянути приклад призначення покарання за сукупністю вироків Б. у справі №234/11612/18.

Зокрема, Б. є уродженцем м. Краматорська Донецької області, громадянин України, має середню освіту, неодружений, не працюючий, офіційно зареєстрований, раніше тричі судимий:

- 27.11.2012 Краматорським міським судом за ст.307 ч.2 КК України до 6 років 6 місяців позбавлення волі,

- 05.07.2016 Краматорським міським судом за ст.185 ч.3 КК України до 3 років 6 місяців позбавлення волі, із застосуванням ст.75 КК України з іспитовим строком на 2 роки,

- 07.06.2018 Краматорським міським судом за ст.296 ч.1, 71, 72 КК України до 3 років 10 місяців позбавлення волі, і за 10 днів до його затримання, а саме 19.07.2018 та направлення на відбування покарання в ДУ Кам`янська виправна колонія знову вчинив злочин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення.

Вироком Краматорського міського суду Донецької області від 11.07.2019 у справі №234/11612/18, залишеним без змін ухвалою Донецького апеляційного суду від 18.08.2019, Б. визнано винуватим та засуджено за ч. 2 ст. 309 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки. На підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків до покарання за цим вироком частково приєднано невідбуту частину покарання за вироком Краматорського міського суду Донецької області від 07.06.2018 та остаточно визначено Б. покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки. Строк відбування покарання Б. вираховано з 19.07.2018 (з моменту його затримання) [61, 62].

Районний суд установив, що Б., маючи не зняту і не погашену судимість за вчинений ним раніше злочин, передбачений ст. 307 КК України, 09.07.2018, діючи повторно, знайшов (придбав) у кущах медичний шприц з рідиною коричневого кольору, яка є особливо небезпечним наркотичним засобом - опієм ацетильованим масою 1,465 г та почав його зберігати при собі для особистого вживання без мети збуту [61].

З таким вироком не погодився прокурор та оскаржив рішення судів першої та апеляційної інстанції. Прокурор вказав на неправильне застосування судами закону України про кримінальну відповідальність та просив ухвалити новий вирок, яким вважати Б. засудженим за ч.2 ст.309 КК України до позбавлення волі на строк 2 роки. На підставі ст.71 КК України за сукупністю вироків шляхом часткового приєднання до покарання, призначеного за цим вироком, невідбутої частини покарання за вироком

Краматорського міського суду від 07.06.02018, остаточно призначити покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки.

Також прокурор вказав на те, що початок строку відбування покарання необхідно обчислювати з дати ухвалення вироку Краматорського міського суду, а саме з 11.07.2019. Прокурор зазначив, що суд безпідставно зарахував відбуте покарання за попереднім вироком у строк відбування покарання за останнім вироком.

Суд касаційної інстанції погодився з доводами прокурора, з огляду на що, постановою Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 04.06.2020 у справі № 234/11612/18 (провадження № 51-6350км19) касаційну скаргу прокурора задоволено. Ухвалу Донецького апеляційного суду від 18.08.2019 та вирок Краматорського міського суду Донецької області від 11.07.2019 у справі №234/11612/18 скасовано. Призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції [60].

При цьому, Верховним Судом наголошено, що зважаючи на те, що у вказаному кримінальному провадженні запобіжний захід засудженому не обирався, і останній фактично відбував покарання за попереднім вироком, суд першої інстанції вірно призначивши покарання на підставі ст. 71 КК України, помилково зазначив у своєму рішенні про те, що строк відбування покарання Б. слід обчислювати з 19.07.2018 (із дати затримання Б.), що є неправильним, оскільки за правилами вказаної норми закону України про кримінальну відповідальність цей строк слід обчислювати з моменту постановлення останнього за часом вироку від 07.06.2018.

За наслідками нового судового розгляду, Донецьким апеляційним судом 21.12.2020 винесено новий вирок у справі №234/11612/18, яким апеляційну скаргу прокурора задоволено частково. Вирок Краматорського міського суду Донецької області від 11.07.2019 змінено в частині кваліфікації дій обвинуваченого Б. та скасовано в частині призначення обвинуваченому покарання, та ухвалено новий вирок.

Дії обвинуваченого Б. за вироком Краматорського міського суду Донецької області від 11.07.2019 перекваліфіковано з ч. 2 ст. 309 КК України на ч. 1 ст. 309 КК України виключивши з мотивувальної частини вироку при викладенні формулювання обвинувачення Б. за ч. 2 ст. 309 КК України, визнаного судом доведеним, та кваліфікації його дій кваліфікуючої ознаки «вчинене повторно», та призначено йому покарання за ч. 1 ст. 309 КК України у виді обмеження волі строком на два роки [63].

На підставі п.п. «б» пункту 1 ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю вироків, покарання у виді обмеження волі строком на два роки переведено в покарання у виді позбавлення волі у співвідношенні - двом дням обмеження волі відповідає один день позбавлення волі.

На підставі ст.71 КК України, за сукупністю вироків, до покарання, призначеного за даним вироком повністю приєднано невідбуту частину покарання за попереднім вироком Краматорського міського суду Донецької області від 07.06.2018 у виді двох років десяти місяців восьми днів позбавлення волі, та остаточно призначено обвинуваченому Б. покарання у виді позбавлення волі строком на три роки десять місяців вісім днів. Строк відбування покарання обвинуваченим Б. враховано з 11.07.2019 [63].

Підбиваючи підсумок питанню визначення ознак призначенню покарання за сукупністю вироків, вважаємо за необхідне іще раз підкреслити важливість суспільних відносин у даній сфері, оскільки сам факт призначення покарання за сукупністю вироків безумовно свідчить про неефективність вжитих державою кримінально-правових заходів до засудженого за попереднім вироком та про необхідність вироблення нових імперативних вказівок з метою подолання вказаних негативних наслідків.

Відповідно до вимог ч. 2 ст.439 КПК України вказівки суду, який розглянув справу в касаційному порядку, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при новому розгляді [64].

Застосування відповідних норм права, викладених у постановках Верховного Суду та посилення на практику Верховного Суду, є правовою

підставою для винесення судами першої та апеляційної інстанцій рішень, що відповідає принципу обов'язковості врахування останньої правової позиції Верховного Суду під час врегулювання однорідних суспільних відносин (ч.2 ст. 439 КПК України).

Єдність практики з метою реалізації принципу правової визначеності шляхом однакового застосування тієї самої норми закону в подібних правовідносинах повинна бути забезпечена шляхом ухвалення та вироблення єдиної правової позиції судом касаційної інстанції.

Натомість, нами встановлено, що в сучасній судовій практиці за наявності суперечливої та протирічної практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду з середини 2019 року до середини 2020 року призначення покарання за сукупністю вироків могло призначатися та в деяких випадках фактично призначалося всупереч вимог ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків часом (датою) набрання законної сили попереднім вироком.

Водночас, постановою Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.06.2020 у провадженні № 51-8867кмо18 вирішено вказану проблему та вірно зорієнтовано суди першої та апеляційної інстанцій на чітке дотримання ними вимог чинного законодавства та призначати покарання за сукупністю вироків у випадках, коли засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення.

Необхідно також підсумувати, що винесення навіть однієї постанови Верховного Суду від 18.06.2019 (провадження № 51-8405км18, справа № 461/604/18) відносно лише однієї особи, за одним епізодом може мати достатньо глибокі і негативні наслідки у вигляді винесення багаточисельних вироків судів із порушенням вимог чинного законодавства та безпідставною орієнтацією судів на те, що, якщо новий злочин вчинено після постановлення вироку, але до набрання цим вироком законної сили, правила складання покарань, передбачені ст. 71 КК України, не можуть бути застосовані.

Вказане безумовно суперечить принципу справедливості покарання і не відповідають його меті - виправленню засудженого та запобіганню вчиненню нових злочинів як ним, так і іншими особами.

Крім цього, вказані проблеми негативно позначаються також на принципі невідворотності кримінальної відповідальності та суттєво порушує відображення у свідомості людей твердої впевненості в неминучості кримінальної відповідальності та справедливої сатисфакції потерпілих від вчинених відносно них кримінальних правопорушень.

Загальновідомим є принцип правової визначеності, згідно з яким, той, хто застосовує закон, не може додавати до норми закону тих вимог які в ній не містяться, або їй протирічить.

Водночас, як зазначив суддя Великої Палати Верховного Суду Дмитро Гудима в рамках освітньої платформи Legal High School від 04.03.2019 «В законодавстві України не закріплено поняття прецедент, однак це не означає, що де-факто його не існує» [65,с. 1].

Так, в класичному розумінні, прецедент є джерелом права в англосаксонській правовій системі. При цьому Україна не відноситься до англосаксонської правової системі, тому прецедент не відноситься до джерела права в нашій державі.

Слід наголосити, що в усіх процесуальних кодексах, в тому числі в ч. 6 ст.368 КПК України, закріплено вимоги щодо врахування судами висновків Верховного Суду.

Зокрема, відповідно до ч. 6 ст.368 КПК України, обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Аналогічні вимоги закріплено в ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою висновки щодо застосування

норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права» [66].

Водночас, слід підкреслити, що жодна норма чинного законодавства не встановлює обов'язку судів враховувати правові позиції Верховного Суду України.

При цьому на думку судді Великої Палати Верховного Суду Д.Гудими «Верховний Суд, виходячи з обставин конкретної справи, надає зразок тлумачення нормативного припису. Цей зразок згідно з принципом *stare decisis* («стояти на вирішеному») є обов'язковим для врахування судами нижчих рівнів при вирішенні аналогічних справ. Єдиної думки у науковій спільноті стосовно того, чи створює таке тлумачення новий нормативний припис, немає. Але з огляду на те, що за логічним обсягом тлумачення нормативних приписів є не лише буквальним, можливе обґрунтування того, що В.С., даючи звужувальне або розширюване тлумачення нормативного припису, створює нове правило, яке раніше в такому вигляді формалізоване не було» [65, с. 1].

На нашу думку, з огляду на встановлення нами непоодиноких фактів винесення судами протиправних рішень, завдяки суперечливим висновкам Касаційного кримінального суду за якими фактично покарання за сукупністю вироків могло призначатися та в деяких випадках призначалося усупереч вимог ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності злочинів від сукупності вироків датою набрання законної сили попереднім вирокіом існує нагальна потреба в нормативному обмеженні Верховного Суду з вироблення правових позицій у розріз до вимог норм чинного законодавства.

Так, відповідно до ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України. » [2].

Отже, створення нових правових вимог будь яким іншим органом в чинному законодавстві не передбачено, а перебирання на себе таких функцій Верховним Судом однозначно порушує дискриційні повноваження Верховної Ради України та фактично є перевищенням повноважень суду

касаційної інстанції про що свідчать наведені нами вище приклади судової практики.

Якби єдиний орган законодавчої влади в Україні - парламент запровадив би норму щодо прецедентності практики Верховного Суду, що мало би своїм наслідком внесення змін в тому числі до Конституції України та процесуальних кодексів, тоді б висновки Верховного Суду були би обов'язковими для застосування в судовій практиці.

На підтвердження вказаного нами, суддя Великої Палати Верховного Суду Д.Гудима, в рамках освітньої платформи Legal High School від 04.03.2019 зазначав: «Для вітчизняної юридичної науки та практики після змін до процесуального законодавства актуальним стає не так обґрунтування наявності «вертикального» судового прецеденту-тлумачення, створеного судом найвищої інстанції, як обґрунтування «горизонтального» прецеденту-тлумачення судів апеляційної інстанції. Мова йде про рішення цих судів у малозначних справах, в яких за декількома винятками не передбачене касаційне оскарження. З огляду на те, що єдність судової практики має забезпечуватися і в таких справах, можливим є теоретичне обґрунтування того, що апеляційні суди мають «поважати», враховувати як орієнтири попередні рішення судів цього ж рівня. Такий прецедент у теорії права за відсутності його формальної обов'язковості називається переконливим» [65,с. 1].

З огляду на вказане, з метою вироблення прогнозованої і стабільної судової практики, коли судові рішення будуть законними, якісними, послідовними й узгодженими, пропонується внести наступні зміни до ч. 6 ст.368 КПК України та ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо усунення суперечностей між ними та ст. 75 Конституції України з дискриційних повноважень законодавчої гілки влади в Україні.

Частина 6 ст.368 КПК України доповнити та викласти в наступній редакції: «Обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд

враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду, які не можуть суперечити вимогам чинного законодавства України чи фактично створювати нові норми права».

Аналогічно частину 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнити та викласти в наступній редакції: «Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду не можуть суперечити вимогам чинного законодавства України чи фактично створювати нові норми права.

Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права».

2.2. Правила призначення покарання за сукупністю вироків

В даному підрозділі ми пропонуємо розглянути основні правила та межі призначення покарання за сукупністю вироків, вивчення типових помилок, які допускаються у судовій практиці, встановлення їх причин та вироблення шляхів їх усунення.

Так, відповідно до ч.ч. 1-2, 4 ст. 71 КК України при призначенні покарання за сукупністю вироків, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. При складанні покарань за сукупністю вироків загальний строк покарання не може перевищувати максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині цього Кодексу [4].

Остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за нове кримінальне правопорушення, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком.

Відповідно до ч.1 ст. 71 КК України сукупність вироків застосовується за наявності наступних обставин:

судом постановлений обвинувальний вирок, яким призначене основне (чи і додаткове) покарання;

після ухвалення цього вироку засуджений вчиняє новий злочин;

цей новий злочин вчиняється до повного відбуття покарання, призначеного за попереднім вироком.

Відповідно до роз'яснення, викладеного у п. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 № 7, за правилами ст. 71 КК України покарання призначається у тому випадку, коли засуджений до повного відбуття

основного чи додаткового покарання чи після проголошення вироку, але до набрання вироком законної сили, вчинив новий злочин.

При визначенні покарання за правилами ст. 71 КК України до покарання за новим вироком повністю або частково приєднується невідбута частина покарання за попереднім вироком [67].

Призначення покарання за сукупністю вироків відбувається в три етапи:

- призначається покарання за новий злочин;
- визначається невідбута частина покарання за попереднім вироком;
- визначається остаточна міра покарання за сукупністю вироків, шляхом приєднання до нового покарання невідбутої частини покарання за попереднім вироком.

Необхідно відмітити, що науковці Маляренко В. Т., Сташис В. В., Тацій В. Я., у своїй спільній роботі вказують на те, що призначення покарання за сукупністю вироків відбувається в два етапи:

- суд призначає покарання основне (чи додаткове) покарання за знову вчинений злочин (за новим вироком);
- до покарання призначеного за новим вироком, суд повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком і визначає остаточне покарання за сукупністю вироків [5, с. 245-246].

Перший етап призначення покарання за сукупністю вироків, як правило не викликає складності, і відбувається за загальними засадами призначення покарання передбаченими ст. 65 КК України. Але, при цьому суд, повинен враховувати, як обставину, що обтяжує покарання винної особи, те, що вона вчинила злочин у період відбування покарання за попереднім вироком, як передбачено п.1ч.1 ст. 67 КК України.

Найбільшу нашу увагу привертає саме другий та третій етап призначення покарання за сукупністю вироків, оскільки на стадіях вказаних процесів судами допускаються найбільше помилок, які тягнуть за собою скасування чи зміну вироку суду.

Визначення невідбутої частини покарання за попереднім вироком являється процесом виокремлення відбутої частини покарання, від невідбутої. Оскільки, суд при призначенні покарання за сукупністю вироків, керуючись принципами законності, гуманності та справедливості покарання не може приєднувати відбуту частину покарання за попереднім вироком до нового покарання.

Як зазначає професор Маляренко В. Т., невідбутою частиною покарання за попереднім вироком треба вважати:

- покарання, від відбування якого особу звільнено з випробуванням (ст. ст. 75, 79, 104 КК), за винятком часу тримання під вартою в порядку запобіжного заходу або затримання, перебування в медичному закладі тощо;
- частину покарання, від відбування якого особу звільнено умовно-достроково (ст. ст. 81, 107 КК);
- невідбуту частину більш м'якого покарання, призначеного судом особі в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82, ч. 3 ст.86 КК);
- частину покарання, від відбування якого звільнено вагітну жінку або жінку, яка має дитину (дітей) віком до трьох років (ст. 83 КК);
- невідбуту частину певного строку позбавлення волі, яким замінено довічне позбавлення волі (ст. 87 КК);
- невідбуту засудженим частину будь-якого основного покарання;
- додаткове покарання (або його невідбуту частину) за попереднім вироком;
- покарання, від відбування якого звільнено неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК) [6, с. 295].

Слід мати на увазі, що суди у вирокі повинні чітко визначати невідбуту частину основного та додаткового (якщо воно було призначене) покарання, вказати їх вид і розмір. Це має дуже велике значення при

приєднанні цієї невідбутої частини до покарання, призначене за знову вчинений злочин [7, с. 111].

Приєднання до нового покарання невідбутої частини покарання за попереднім вироком, являє собою складання двох вироків, що відбувається у рамках обов'язкових правил, передбачених ст. 71 КК України.

Внаслідок того, що призначення покарання за сукупністю вироків являє собою складання покарань, визначених у двох вироків, остаточне покарання, визначене за результатом такого складання повинно бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком. Дана умова є простою і дуже важливою, так як її недотримання тягне за собою скасування чи зміну вироку.

Не дивлячись на те, що зазначена умова призначення покарання за сукупністю вироків є абсолютно логічною і простою суди, на практиці дуже часто нехтують або просто забувають про неї.

Так, слід зазначити, що Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 01.06.2020 у справі № 766/39/17, яку ми досліджували у попередньому підрозділі зробила іще один важливий правовий висновок, яким констатувала, що правило призначення покарання за сукупністю вироків є більш суворим, ніж за сукупністю злочинів з огляду на наступне.

По-перше, за правилами ст. 71 КК України до покарання, призначеного за новим вироком, суд повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком, тоді як відповідно до ст. 70 КК України суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

По-друге, згідно з положеннями ст. 71 КК України остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається

шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком .

На відміну від цього, за правилом, визначеним у ч. 4 ст. 70 КК України, у строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю злочинів, зараховується покарання, відбуте повністю або частково за попереднім вироком, за правилами, передбаченими у ст. 72 КК України, а отже, після такого зарахування остаточно покарання фактично може бути меншим, ніж за останнім вироком, наприклад, якщо при призначенні покарання за сукупністю злочинів було застосовано принцип поглинення менш суворого покарання більш суворим.

По-третє, відповідно до ч. 2 ст. 70 КК України при складанні покарань остаточно покарання за сукупністю злочинів визначається в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, яка передбачає більш суворе покарання; якщо хоча б один із злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може призначити остаточно покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України [4].

На відміну від цього згідно з ч. 2 ст. 71 КК України при складанні покарань за сукупністю вироків загальний строк покарання не може перевищувати максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України. При складанні покарань у виді позбавлення волі загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б один із злочинів є особливо тяжким, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років [4].

По-четверте, згідно з ч. 3 ст. 70 КК України до основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, можуть бути приєднані додаткові

покарання, призначені судом за злочини, у вчиненні яких особу було визнано винною. Натомість відповідно до ч. 3 ст. 71 КК України призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вирокком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків.

Необхідно відмітити, що суди досить рідко визначають остаточно покарання за сукупністю вироків у виді позбавлення волі від 15 до 25 років. Так, при проведенні нами анкетування працівників правоохоронних органів, у прями обов'язки яких входить підтримання державного обвинувачення у судах, встановлено, що лише у 16, 6 % респондентів на практиці траплялися випадки, коли судом визначалося остаточно покарання за сукупністю вироків у виді позбавлення волі від 15 до 25 років.

При цьому у практиці даних 16, 6 % респондентів такий випадок був і мав місце лише один раз. При цьому, як стаж роботи респондентів у відповідній сфері складає більше 5 років.

З огляду на зазначене, суди повинні точно встановлювати невідбуту частину основного й додаткового покарань і зазначати їх вид та розмір у новому вирокку.

При цьому, визначення невідбутої частини покарання при вчиненні нового злочину особою та обрання судом правила щодо повного або часткового приєднання невідбутого покарання за попереднім вирокком, являє собою процес поєднання судової дискреції та імперативних вимог кримінального закону, виходячи з мети й принципів справедливості, співмірності та індивідуалізації покарання.

Так, повноваження суду (його права та обов'язки), надані державою, щодо обрання покарання у встановлених законом випадках та інтелектуальна вольова владна діяльність суду з вирішення спірних правових питань, враховуючи цілі та принципи права, загальні засади судочинства, конкретні обставини справи, дані про особу винного, справедливість обраного

покарання тощо, визначають поняття «судова дискреція» (судовий розсуд) у кримінальному судочинстві.

Дискреційні повноваження суду визнаються і Європейським судом з прав людини (зокрема, у справі «Довженко проти України»), який у своїх рішеннях зазначає лише про необхідність визначення законності, обсягу, способів та меж застосування свободи оцінювання представниками судових органів з огляду на відповідність таких повноважень суду принципу верховенства права. Це забезпечується, зокрема, відповідним обґрунтуванням обраного рішення у процесуальному документі суду.

Положеннями ч.2 ст. 50 КК України передбачено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Згідно до положень ч.2 ст. 65 КК України особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Відповідно до загальних засад призначення покарання, визначених у ст. 65 КК України, суд при призначенні покарання зобов'язаний враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п.3 ч.1 ст. 65 КК України).

Виходячи з указаної мети й принципів справедливості, співмірності та індивідуалізації, покарання повинно бути адекватним характеру вчинених дій, їх небезпечності та даним про особу винного.

Покарання є законним, справедливим, якщо воно буде відповідати ступеню тяжкості правопорушення, сприятиме виправленню винного, попередженню вчинення ним нових злочинів, а також не буде становити «особистий надмірний тягар для особи» та відповідатиме справедливому балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи.

Ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, у значенні ст. 414 КПК України, означає з'ясування судом, насамперед,

питання про те, до злочинів якої категорії тяжкості відносить закон вчинене у конкретному випадку злочинне діяння.

Згідно з ст. 414 КПК України невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість [64].

Беручи до уваги те, що у ст. 12 КК України дається лише видова характеристика ступеня тяжкості злочину, що знаходить своє відображення у санкції статті, встановленій за злочин цього виду, суд при призначенні покарання на основі всебічного, повного та неупередженого врахування обставин кримінального провадження в їх сукупності визначає тяжкість конкретного кримінального правопорушення, враховуючи його характер, цінність суспільних відносин, на які вчинено посягання, тяжкість наслідків, які настали від злочинних посягань, спосіб посягання, форму і ступінь вини, мотивацію кримінального правопорушення, наявність або відсутність кваліфікуючих ознак тощо [68].

Так, у справі № 127/17744/17 прокурор не погодився із рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій в частині приєднання на підставі ст. 71 КК України, до призначеного засудженому покарання, невідбутої частини покарання за попереднім вироком у розмірі лише 10 днів, незважаючи на те, що невідбута частина покарання становить майже 2 роки.

Також прокурор обґрунтував касаційну скаргу протиправним посиленням судами першої та апеляційної інстанцій на зарахування у строк відбування покарання відбутої частини покарання за попереднім вироком.

Зокрема, у справі № 127/17744/17 судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій розглядалося кримінальне провадження № 12017020010001782 по обвинуваченню С., громадянина України,

одруженого, непрацюючого, офіційно зареєстрованого, раніше 9 разів судимого:

- 30.01.1986 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 2 ст. 206 КК України (хуліганство) до 3 років позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку на 2 роки;

- 06.04.1990 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 2 ст. 215-3 КК України (незаконне заволодіння транспортним засобом) до 2 років позбавлення волі;

- 26.05.1992 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 3 ст. 222 КК України (незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут вогнестрільної чи холодної зброї, бойових припасів та вибухових речовин) до 1 року позбавлення волі;

- 14.10.1993 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 3 ст. 140 КК України до 4 років та 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією майна;

- 13.05.2002 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 1 ст. 307, ч. 1 ст. 309 КК України до 4 років позбавлення волі, із застосуванням ст. 75 КК України з іспитовим строком 3 роки;

- 07.11.2002 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 2 ст. 309 КК України до 3 років 6 місяців позбавлення волі;

- 04.11.2003 Староміським районним судом м. Вінниці за ч. 2 ст. 309, ч. 2 ст. 307 КК України до 4 років 9 місяців позбавлення волі;

- 19.12.2007 Ленінським районним судом м. Вінниці за ч. 2 ст. 309, ч. 2 ст. 307, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 317 КК України до 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна;

- 29.03.2016 Вінницьким міським судом Вінницької області за ч. 2 ст. 309 КК України до 2 років позбавлення волі.

Вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 27.03.2019, залишеним без змін ухвалою Вінницького апеляційного суду від 11.06.2019 у справі № 127/17744/17 С. визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України та призначено покарання у виді

позбавлення волі строком на 3 роки. На підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків до призначеного покарання частково приєднано невідбуту частину покарання за вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 29.03.2016 та призначено С. остаточне покарання у виді позбавлення волі строком на 3 роки 10 днів.

В строк відбуття покарання повністю зараховано частково відбуте покарання за вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 29.03.2016 .

На підставі ч. 5 ст. 72 КК України (в редакції Закону № 838-VIII від 26.11.2015) зараховано С. в строк покарання строк перебування в слідчому ізоляторі під час розгляду даного кримінального провадження з 31.07.2017 до 27.03.2019, з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Звільнено засудженого С. від відбування покарання по відбуттю строку покарання. Звільнено засудженого С. з-під варти з зали суду [69, 70].

Зокрема, рішеннями судів у справі № 127/17744/17 встановлено, що С., у 2017 році, точної дати та часу досудовим розслідуванням не встановлено, купив насіння рослини маку. Діючи умисно, з метою власного вживання, за місцем свого проживання способом екстракції, виготовив та в подальшому зберігав без мети збуту особливо небезпечний наркотичний засіб - концентрат макової соломи. Під час проведення обшуку у квартирі в якій проживає С. виявлено та вилучено: чотири пляшки із рідиною коричневого кольору; одну металеву миску із нашаруванням темно-коричневого кольору; одну миску із шматочками вати з нашаруванням коричневого кольору; скляну банку ємністю 0,5 літра із речовиною коричневого кольору.

Згідно висновками експерта № 906 від 12.05.2017, № 560 від 31.05.2017, № 787 від 08.06.2017, № 786 від 13.06.2017, № 577 від 15.06.2017 нашарування речовини коричневого кольору, що знаходилася на зазначених об'єктах, які було вилучено під час проведення обшуку, містить особливо

небезпечний наркотичний засіб, обіг якого заборонено - концентрат з макової соломи, загальною масою 1,6929 г., у перерахунку на висушену речовину.

Суд касаційної інстанції при розгляді справи № 127/17744/17 прийшов до висновку, що суди першої та апеляційної інстанцій при призначенні засудженому С. покарання за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України мотивував своє рішення належним чином, навів мотиви свого рішення про зарахування від 1 року 8 місяців 13 днів саме 10 днів невідбутого засудженим покарання.

Водночас, матеріалами справи встановлено, що С. 29.03.2016 засуджено Вінницьким міським судом Вінницької області за ч. 2 ст. 309 КК України до 2 років позбавлення волі, з яких невідбутими, за невідомих обставин залишилось 1 рік 8 місяців 13 днів. І лише через рік, 14.04.2017, після проголошення попереднього вироку від 29.03.2016 в квартирі С. під час проведення обшуку у квартирі в якій проживає С. виявлено та вилучено особливо небезпечний наркотичний засіб, обіг якого заборонено. Винуватість С. повністю знайшла своє підтвердження за ч. 2 ст. 309 КК України - незаконне виготовлення та зберігання наркотичних засобів без мети збуту, вчинене повторно.

Характер та ступінь суспільної небезпеки вчиненого С. нового злочину відноситься до категорії злочинів середньої тяжкості.

Судами також встановлено, що С. являється особою виключно кримінальної спрямованості, раніше неодноразово засуджувався за вчинення умисних, аналогічних злочинів, однак С. належних висновків для себе не зробив, на шлях виправлення не став та продовжив злочинну діяльність, згідно довідки з КЗ ВОНД Соціотерапія, С. на диспансерному наркологічному обліку перебуває з 05.07.1999 з діагнозом: розлади психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів.

Згідно висновку амбулаторної судово-наркологічної експертизи № 187 від 08.08.2017, С. виявляє розлади психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів II ст. Потребує примусового лікування.

Не дивлячись на приведені вище обставини, підтверджені доказами, 27.03.2019 С. звільнено від відбування покарання по відбуттю строку покарання та звільнено з-під варти з зали суду.

На думку Верховного Суду, призначаючи С. покарання судами враховано ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, дані про особу винного, який раніше судимий за вчинення аналогічних злочинів, перебуває на диспансерному наркологічному обліку з діагнозом: розлади психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів, також взяв до уваги його вік, стан здоров'я та сімейний стан, обставини, що пом'якшують покарання, у вигляді щирого каяття та визнання вини С.

При цьому, Верховний Суд у постанові від 23.04.2020 у справі № 127/17744/17 вказав на зайву вказівку в резолютивній частині вироку про повне зарахування у строк відбуття покарання частково відбутого покарання за вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 29.03.2016, оскільки нормами ст. 71 КК України така вказівка про зарахування у строк покарання засудженому частково відбутого ним покарання за попереднім вироком законом не передбачена [71].

За таких обставин, судом касаційної інстанції змінено ухвалу апеляційного суду та виключено з вироку суду першої інстанції зазначену вказівку як зайву.

Таким чином, у справі № 127/17744/17 яскраво відображено межі судової дискреції в частині приєднання на підставі ст. 71 КК України, до призначеного засудженому покарання, невідбутої частини покарання за попереднім вироком у розмірі лише 10 днів та звільнення С. з-під варти з зали суду, незважаючи на те, що невідбута частина покарання становить майже 2 роки, незважаючи на те, що С. являється особою виключно кримінальної спрямованості, раніше 9 разів засуджувався за вчинення умисних, аналогічних злочинів, належних висновків для себе не зробив, на шлях виправлення не став та продовжив злочинну діяльність, має розлади психіки та поведінки, потребує примусового лікування.

При перерахунку всієї невідбутої частини покарання С. у справі № 127/17744/17 за попереднім вироком, яка складає всього 1 рік 8 місяців 13 днів у дні, встановлено, що її розмір у днях складає 618 днів, з огляду на що 10 днів, які приєднано до призначеного засудженому покарання, становить лише 1, 61 % від 618 днів.

Згідно із ст. 414 КПК України, невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість [64].

Під даними, які характеризують особу обвинуваченого, у контексті ст. 414 КПК України, розуміється сукупність фізичних, позитивних і негативних соціально-демографічних, психологічних, правових, морально-етичних та інших ознак індивіда, щодо якого ухвалено обвинувальний вирок, які існують на момент прийняття такого рішення та мають важливе значення для призначення особі покарання з огляду мети та засад його призначення.

Термін «явно несправедливе покарання» означає не будь-яку можливу відмінність в оцінці виду та розміру покарання з погляду суду, а відмінність у такій оцінці принципового характеру. Це положення вказує на істотну диспропорцію, неадекватність між визначеним судом, хоча й у межах відповідної санкції статті, видом та розміром покарання та тим видом і розміром покарання, яке б мало бути призначене, враховуючи обставини, які підлягають доказуванню, зокрема ті, що повинні братися до уваги при призначенні покарання [71].

Зазначений приклад призначення С. покарання за сукупністю вироків у справі № 127/17744/17, яким приєднано до призначеного засудженому покарання, становить лише 1, 61 % від невідбутої частини покарання, що беззаперечно вказує на істотну диспропорцію, неадекватність між визначеним судом, хоча й у межах відповідної санкції статті, видом та

розміром покарання та тим видом і розміром покарання, яке б мало бути призначене, що явно нівелює принцип справедливості та невідворотності покарання, в тому числі права на сатисфакцію потерпілих від вчинених відносно них злочинів.

На підставі зазначеного, з метою виключення аналогічних випадків призначення покарання за сукупністю вироків з визначенням і приєднанням явно несправедливої частини невідбутої частини покарання, та забезпечення права потерпілих на сатисфакцію від вчинених відносно них правопорушень пропонується внести наступні зміни до ч. 1 ст. 71 КК України доповнити та викласти в наступній редакції: «Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком, яка не може складати менше 10 відсотків невідбутої частини покарання».

Так, досить часто на практиці, при призначенні покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків, зустрічаються так звані «технічні» помилки, які фактично полягають у простому недотриманні букви кримінального закону.

На жаль, до теперішнього часу, в науці кримінального права майже не зверталася увага на ці помилки, які зустрічаються в судовій практиці.

Другою за частотою причин скасування вироків судів, якими призначалося покарання за сукупністю вироків є випадки поєднання в діях особи сукупності злочинів та сукупності вироків, коли ряд правопорушень вчинено до постановлення попереднього вироку, а інші правопорушення вчинено після постановлення такого вироку.

Так, відповідно до ч.5 ст. 71 КК України якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив два або більше кримінальних правопорушень, суд призначає покарання за ці нові кримінальні правопорушення за правилами, передбаченими у статті 70 цього

Кодексу, а потім до остаточного покарання, призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, повністю чи частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком у межах, встановлених у частині другій цієї статті [4].

Зокрема, на практиці однією із найскладніших проблем у судовій практиці є випадки вчинення декількох епізодів поєднаних єдиною метою, в тому числі закінченого замаху на злочини до ухвалення попереднього вироку, а інші після постановлення цього вироку, а тому за них не може бути призначено окреме покарання.

Пропонуємо розглянути вказану проблему призначення покарання за сукупністю злочинів на прикладі справи № 215/4630/18 де Я. вчинив всього три епізоди кримінальних правопорушень, поєднаних єдиною метою, в тому числі два епізоди закінченого замаху на злочини до ухвалення попереднього вироку, а третій епізод після постановлення цього вироку.

Так, у справі № 215/4630/18 засуджено Я., уродженця с. Гомельське, Криворізького району, Дніпропетровської області, українця, громадянина України, з середньо-технічною освітою, не працюючого, не одруженого, не маючого на утриманні неповнолітніх дітей, раніше двічі судимого [72]:

- 15.12.2017 Тернівським районним судом м.Кривого Рогу Дніпропетровської області за ч.3 ст.15, ч.2 ст.185, ч.2 ст.185, ч.3 ст.185 ч.1 ст.70 КК України, до 3 років позбавлення волі, На підставі ст.ст. 75,76 КК України від відбуття покарання звільнений з іспитовим строком на 2 роки;

- 18.07.2018 Тернівським районним судом м.Кривого Рогу Дніпропетровської області за ч.3 ст. 15 , ч.3 ст. 185, ч.3 ст.185, ч.1 ст. 70, ч.4 ст.70 КК України до 5 років позбавлення волі. На підставі ст.ст. 75,76 КК України від відбуття покарання звільнений з іспитовим строком на 3 роки;

Зокрема, вироком Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 26.06.2019, залишеним без змін ухвалою Дніпровського апеляційного суду від 04.09.2019 у справі № 215/4630/18 Я. засуджено за ч. 2 ст. 15 і ч. 3 ст. 185 КК України до покарання у виді

позбавлення волі на строк 4 роки. На підставі ч. 1 ст. 71 КК України за сукупністю вироків шляхом часткового складання покарань за вказаним вироком та покарання, призначеного за попереднім вироком від 18.07.2018, остаточно призначено Я. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 3 місяці [73, 74].

Згідно з вироком місцевого суду від 26.06.2019 Я. визнано винуватим у тому, що він 19.02.2018 проник у приміщення цеху де взяв обрізки швелерів і, поклавши їх у поліетиленові мішки та рюкзак, намагався залишити охоронювану територію дільниці. Однак був зупинений співробітниками охоронного агентства БАРС, які виявили в нього металобрухт лому чорного металу загальною вагою 50 кг вартістю 318 грн.

Крім того, 08.01.2019 проник до будівлі дільниці, де таємно взяв кабельно-провідникову продукцію. Однак був зупинений співробітниками охоронного агентства БАРС, які виявили в нього лом міді вагою 14 кг вартістю 1913 грн.

У касаційній скарзі прокурор, не оспорюючи доведеності винуватості засудженого Я. та кваліфікації його дій, зазначав на неправильність призначеного Я. покарання на підставі ст. 71 КК України.

При цьому, судом касаційної інстанції встановлено, що за вироком Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 26.06.2019 у справі № 215/4630/18 Я. визнано винуватим у вчиненні двох епізодів закінченого замаху на крадіжки, поєднані з проникненням в інше приміщення, вчинених повторно, а тому через те, що епізод від 19.02.2018 вчинено до ухвалення вироку Тернівським районним судом м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 18.07.2018, охоплюються єдиною кваліфікацією за ч. 2 ст. 15 і ч. 3 ст. 185 КК України, як і епізод від 08.01.2019 після постановлення цього вироку, а тому за них не може бути призначено окреме покарання.

З огляду на що Верховний Суд Суд у постанові від 19.05.2020 у справі № 215/4630/18 прийшов до висновку, що суд першої інстанції, призначаючи

Я. остаточне покарання за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України, частково склав покарання за ч. 2 ст. 15 і ч. 3 ст. 185 КК України (за оскаржуваним вироком) та покарання, призначене за попереднім вироком від 18.07.2018, й остаточно призначив Я. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 3 місяці [72].

Тобто норму закону, яка підлягає застосуванню, суд зазначив правильно, однак фактично застосував принцип призначення покарання за сукупністю злочинів, передбачений ст. 70 КК України та частково склав покарання за оскаржуваним (новим) вироком та покарання, призначене за попереднім вироком.

На підставі викладеного, суд касаційної інстанції, погодився із остаточно визначеним розміром призначеного покарання, та беручи до уваги допущене порушення судом першої та апеляційної інстанцій, яке підлягає виправленню, а тому вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду змінено наступним чином:

На підставі ч. 1 ст. 71 КК України за сукупністю вироків до призначеного покарання за вироком від 26.06.2019 частково приєднано невідбуту частину покарання за попереднім вироком від 18.07.2018 й остаточно призначено Я. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років 3 місяці.

При цьому, Верховний Суд у постанові від 19.05.2020 у справі № 215/4630/18, вказав, що здійснене ним виправлення не змінює судових рішень, не погіршує становища засудженого Я. та не виходить за межі вимог касаційної скарги.

Підсумовуючи вказаний приклад розгляду судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій справи № 215/4630/18 нами виявлено допущення судами на практиці так званої «технічної формальної помилки», яка фактично зводилась до протиправного зазначення у рішеннях судів першої та апеляційної інстанції при визначенні остаточного покарання про часткове складання покарань на підставі ч. 1 ст. 71 КК України. Водночас даною

нормою не передбачено взагалі можливості складання покарань, а вказано лише про приєднання частини покарання за попереднім вироком.

При цьому, як за вироком суду першої інстанції так і за постановою касаційного суду у справі № 215/4630/18 засудженому Я. остаточно призначено покарання за сукупністю вироків у виді позбавлення волі на строк 5 років 3 місяці, що свідчить про відсутність будь-яких правових наслідків після перегляду справи саме для засудженого.

Іноді при призначенні покарання за сукупністю вироків суди допускають порушення вимог чинного законодавства та навіть двічі призначають особі покарання за один і той же злочин, що входив до сукупності за попереднім вироком.

До прикладу, у справі № 202/8417/17 судами засуджено Ч. уродженця м. Дніпро, офіційно зареєстрованого, громадянина України, з середньою освітою, непрацюючого, маючого на утриманні малолітню дитину раніше 4 рази судимого, в тому числі в 2008, 2013, 2016 роках та останній раз - вироком Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 11.08.2017 за ч. 2 ст. 309, 71 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки один місяць,

Вироком Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 05.11.2018 у справі № 202/8417/17 Ч. засуджено:

- за ч. 2 ст. 309 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк два роки;
- за ч. 3 ст. 311 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк шість років з конфіскацією майна;
- за ч. 2 ст. 307 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк сім років з конфіскацією всього належного йому майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, визначено Ч. покарання у виді позбавлення волі на строк сім років з конфіскацією всього належного йому майна.

Згідно ч. 4 ст. 70 КК України до призначеного покарання частково приєднано покарання за вироком Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 11.08.2017 за ч. 2 ст. 309 КК України та призначено покарання у виді позбавлення волі на строк сім років два місяці з конфіскацією всього належного йому майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України за сукупністю вироків до призначеного покарання частково приєднано покарання за вироком Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 29.04.2016 за ч. 2 ст. 309 КК України та остаточно призначено покарання у виді позбавлення волі на строк сім років шість місяців з конфіскацією всього належного йому майна [81].

Ухвалою Дніпровського апеляційного суду від 18.03.2019 вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 05.11.2018 у справі № 202/8417/17 змінено.

На підставі ч. 2 ст. 59 КК України виключено призначення Ч. за ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 311 КК України додаткового покарання у виді конфіскації майна та призначено Ч. наступне покарання:

- за ч. 2 ст. 309 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк два роки;
- за ч. 3 ст. 311 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк шість років без конфіскації майна;
- за ч. 2 ст. 307 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк сім років без конфіскації майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, до покарання у виді позбавлення волі на строк сім років без конфіскації майна.

Згідно ч. 4 ст. 70 КК України шляхом часткового складання покарань за вироком Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 11.08.2017 за ч. 2 ст. 309 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк сім років два місяці без конфіскації майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України за сукупністю вироків до призначеного покарання частково приєднано покарання за вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 29.04.2016 за ч. 2 ст. 309 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк сім років шість місяців без конфіскації майна .

На підставі ч. 5 ст. 72 КК України зараховано у строк відбування покарання строк попереднього ув'язнення з 02.10.2017 по 18.03.2019 з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Виключено із кваліфікації за ч. 2 ст. 309 КК України за епізодами від 02.09.2016 та 16.11.2016 посилення на кваліфікуючу ознаку - особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ст. 309 КК України ; за ч. 2 ст. 307 КК України - вчинене повторно; посилення як на докази витяги з ЄРДР від 03.09.2016, 17.11.2016, 25.09.2017 [82].

За обставин, встановлених судом та детально викладених у вирокі Ч. визнаний винуватим у тому, що у невстановлений час та місці, будучи раніше судимим за злочини, передбачені ст. 309 КК України, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на незаконне придбання, зберігання психотропних речовин без мети збуту, діючи повторно, придбав у невстановленої особи речовини масами 0,8418 г, 0,1854г, 0,2945 г, 0,2029 г, 0,5178 г та 0,2788 г, які в своєму складі містять психотропну речовину - метамфетамін, та в подальшому незаконно, для власного вживання без мети збуту, зберігав при собі, пересуваючись пішим ходом по вулицям м. Дніпра.

02.09.2016 був зупинений співробітниками поліції та добровільно надав зі своєї сумки 6 (шість) прозорих сліп-пакетів із вмістом кристалічної речовини масами 0,8418 г, 0,1854 г, 0,2945г, 0,2029 г, 0,5178 г та 0,2788 г, які містять психотропну речовину, обіг якої обмежено - метамфетамін, маса якого у речовині складає відповідно 0,3839 г, 0,0694 г, 0,0973 г, 0,0787 г, 0,1868 г та 0,0997 г, загальною масою 0,9158 г.

У невстановлений час та місці, Ч., реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на незаконне придбання, зберігання та перевезення

психотропних речовин без мети збуту, діючи повторно, придбав у невстановленої особи речовину масою 0,6380 г, яка в своєму складі містить психотропну речовину - метамфетамін, яку в подальшому незаконно, без мети збуту, зберігав при собі, пересуваючись по вулицям м. Дніпра.

16.11.2016 Ч. був зупинений співробітниками поліції за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 126 КУпАП, у ході складання протоколу останній добровільно видав зі своєї сумки прозорий сліп-пакет із вмістом кристалічної речовини масою 0,6380 г, яка містить психотропну речовину, обіг якої обмежено - метамфетамін, маса якого складає 0,4000 г.

У невстановлений час та місці, Ч., реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на незаконне придбання, зберігання з метою збуту психотропних речовин у великих розмірах та особливо небезпечних наркотичних засобів з метою збуту, діючи повторно, придбав у невстановленої особи речовини масами 1,6234 г, 2,7447г, 0,5278 г, 0,2708 г, 0,3231 г, 0,2855 г, 0,2907 г, 0,8027 г, 0,2808 г та 0,3047 г, які в своєму складі містять психотропну та наркотичну речовину масою 40,247 г, які в подальшому став незаконно зберігати за місцем свого мешкання.

Крім цього, у невстановлений час та у невстановленому місці, Ч., реалізуючи злочинний умисел, спрямований на придбання прекурсору, маючи на меті подальше виготовлення з даного інгредієнту психотропної речовини - метамфетаміна, за невстановлену суму грошових коштів, у невстановленої особи придбав невстановлену кількість прекурсору - псевдоефедрин, після чого, доставивши вказаний прекурсор до місця свого мешкання де залишив його для подальшого виготовлення психотропної речовини - метамфетаміна з метою незаконного збуту до 12.07.2017.

12.07.2017 співробітниками поліції, на підставі ухвали слідчого судді, було проведено обшук за місцем мешкання Ч., в ході якого було виявлено та вилучено 10 (десять) прозорих сліп-пакетів із вмістом порошкоподібної

речовини загальною масою 40,247 г, яка є канабісом та прекурсор, обіг якого обмежено і стосовно якого встановлюються заходи контролю масою 1825 г.

Згідно висновку експерта №1/8.6/2310 від 16.08.2017, вказана порошкоподібна речовина містить психотропну речовину, обіг якої обмежено - метамфетамін, маса якого у речовині складає відповідно 0,4981 г, 0,7353 г, 0,1714 г, 0,0832 г, 0,0942 г, 0,0732 г, 0,1046 г, 0,2319 г, 0,0715 г та 0,0647 г, загальна масою 2,1281 г, що відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» № 188 від 01.08.2000, становить великий розмір. Речовина масою 40,247 г є канабісом, що відноситься до особливо небезпечних наркотичних засобів, обіг яких заборонено, маса якого в перерахунку на висушену речовину складає 38,637 г. Рідина масою 1825 г містить прекурсор, обіг якого обмежено і стосовно якого встановлюються заходи контролю - псевдоефедрин, маса якого складає 28,2875 г, тобто 0,0282875 кг, що відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України № 188 від 01.08.2000, становить особливо великий розмір.

При розгляді справи № 202/8417/17 касаційним судом на підставі ч. 2 ст. 433 КПК України, яка дозволяє суду касаційної інстанції вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, змінені рішення судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на наступне.

Так, суд першої інстанції, призначаючи засудженому на підставі ст. 71 КК України остаточне покарання за сукупністю вироків, до призначеного покарання частково приєднав невідбуте покарання за вироком Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 29.04.2016.

Разом з тим, за вироком Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 11.08.2017, який був врахований судом при призначенні Ч. покарання відповідно до вимог ч. 4 ст. 70 КК України, вже було призначено покарання на підставі ст. 71 КК України за сукупністю з

вироком Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 29.04.2016.

Таким чином, суд касаційної інстанції прийшов до висновку, що при призначенні покарання, судом першої інстанції повторно враховано на підставі ст. 71 КК України покарання, призначене за вироком Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 29.04.2016, тобто двічі призначено покарання за один і той же злочин.

З урахуванням викладеного, постановою Верховного Суду від 04.03.2020 у справі № 202/8417/17 (провадження № 51-2928км19) судові рішення першої та апеляційної інстанцій змінено та виключено із судових рішень посилення про призначення Ч. покарання на підставі ст. 71 КК України.

Визнано Ч. засудженим за ч. 2 ст. 309, ч. 3 ст. 311, ч. 2 ст. 307, ч. ч. 1, 4 ст. 70 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк сім років два місяці без конфіскації майна [83].

Право не бути покараним двічі за одне й те саме діяння (*non bis in idem*) закріплено у низці міжнародних документів, зокрема у таких фундаментальних міжнародних актах у сфері прав людини, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та ст. 61 Конституції України [84].

Згідно зі ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод нікого не може бути вдруге покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави [85].

Відповідно до п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінальнопроцесуального права кожної країни [86].

Таким чином, на прикладі розгляду судами першої, апеляційної та касаційної інстанції справи № 202/8417/17 нами виявлені факти подвійного притягнення осіб до кримінальної відповідальності при призначенні покарання за сукупністю вироків, що грубо порушує базове право кожної особи не бути покараним двічі за одне й те саме діяння, яке гарантовано фундаментальними міжнародними актами та Основним Законом України.

Водночас, слід зазначити, що не зважаючи на суттєві порушення вимог чинного законодавства, допущені судами першої та апеляційної інстанції, їх усунення сталоможливим лише завдяки можливості суду касаційної інстанції вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, передбачені ч. 2 ст. 433 КПК України, що дозволило змінити рішення судів першої та апеляційної інстанцій з приведенням їх у відповідність до вимог чинного законодавства.

У судовій практиці судами також допускаються технічні помилки при застосуванні, ч.ч. 3-4 ст. 71 КК України, згідно з якою призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків.

Остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за нове кримінальне правопорушення, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком.

Яскравим прикладом такої помилки, на нашу думку є розгляд судами справи № 450/793/18.

Так, у справі №450/793/18 судами першої, апеляційної та касаційної інстанції засуджено П., українця, громадянина України, неодруженого, що має на утриманні трьох малолітніх дітей, віком 6, 8, 13 років, не працевлаштованого, офіційно зареєстрованого, раніше судимого вироком Пустомитівського районного суду, Львівської області від 20.12.2017 за

ч.1 ст.125 КК України з призначення покарання у виді 150 годин громадських робіт.

Зокрема, за вироком Пустомитівського районного суду Львівської області від 16.04.2018 П. визнано винуватим і засуджено за ч. 1 ст. 185 КК України до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік.

На підставі ч. 1 ст. 71, ст. 72 КК України до покарання за цим вироком приєднано покарання призначене за попереднім вироком від 20.12.2017 у виді громадських робіт на строк 150 годин, що відповідно до вимог ст. 72 КК України становить обмеження волі на строк 18 днів, та визначено П. остаточне покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік та 18 днів.

На підставі ст. 75 КК України П. звільнено від відбування покарання з іспитовим строком тривалістю 1 рік і покладено на нього обов'язки, передбачені пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України. Вирішено долю речового доказу [87].

За вищевказаним вироком місцевого суду П. визнано винуватим у тому, що він 28.02.2018 шляхом вільного доступу викрав належне М. майно, чим завдав останній матеріальної шкоди на суму 372 грн.

Ухвалою Львівського апеляційного суду від 22.01.2019 за апеляційною скаргою прокурора, змінено вирок місцевого суду від 16.04.2018 щодо П. в частині призначеного покарання та ухвалено вважати П. засудженим за ч. 1 ст. 185 КК України до покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн. Покарання у виді громадських робіт на строк 150 годин за попереднім вироком від 20.12.2017 щодо П. виконувати самостійно. У решті вирок місцевого суду залишив без зміни [88].

Не погодившись з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій прокурором оскаржено їх у відповідному порядку.

При цьому в апеляційній скарзі прокурор вказував на призначення судом покарання, яке не передбачене санкцією цієї статті, на протиправне

незастосування вимог статей 71, 72 КК України, на необґрунтоване звільнення засудженого від відбування покарання.

Водночас, апеляційний суд, порушення допущені судом першої інстанції не виправив, а лише змінив вирок місцевого суду, із порушенням принципу заборони погіршення правового становища особи, оскільки вирок місцевого суду П. було звільнено від відбування покарання, а судом апеляційної інстанції П. призначено покарання, яке належить відбувати «реально».

Водночас, актуальність справи №450/793/18 у нашому дослідженні полягає у безпідставному незастосуванні, судом апеляційної інстанції вимог ст. 71 КК України.

Так, виходячи із установленної судової практики, в разі призначення покарання, яке згідно з ч. 3 ст. 72 КК України за сукупністю вироків складанню з іншими видами покарань не підлягає, суд, незважаючи на це, має застосувати вимоги ст. 71 КК України та визначити за сукупністю вироків таке остаточне покарання, яке має бути більшим як від покарання, призначеного за новий злочин, так і від невідбутої частини покарання за попереднім вирокком. У такому випадку суд визначає остаточне покарання у виді сукупності невідбутої частини покарання за попереднім вирокком та покарання за новим вирокком, ухваливши рішення про їх самостійне виконання [89].

Відповідно до матеріалів кримінального провадження, встановлено що вирокком Пустомитівського районного суду Львівської області від 20.12.2017 П. засуджено за ч. 1 ст. 125 КК України до реального покарання у виді громадських робіт на строк 150 годин.

Згідно зі ст. 53 КК України передбачено, що розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти тисяч

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено більшого розміру штрафу [4].

Так, відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України в разі, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 грн, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги [89].

Отже, призначення ухвалою Львівського апеляційного суду від 22.01.2019 у справі № 450/793/18 покарання П. за ч. 1 ст. 185 КК України у виді штрафу, у твердій грошовій сумі, грубо порушує вимоги ст. 53 КК України.

Слід зазначити, що серед правників все частіше висловлюються думки про необхідність перегляду підходів до обчислення розміру штрафу та його базової одиниці у КК України. При цьому також пропонується визначення розміру штрафу у твердій грошовій сумі

Водночас, визначення розміру штрафу у КК України у твердій грошовій сумі, зважаючи на складну та нестабільну соціально-економічну ситуацію в Україні, є невиправданим та передчасним [91].

З огляду на багаточисельні порушення вимог чинного законодавства, в тому числі у зв'язку із протиправним незастосуванням ст. 71 КК України, при наявності очевидних ознак сукупності вироків, постановою Верховного Суду від 11.02.2020 у справі № 450/793/18 касаційну скаргу прокурора задоволено. Ухвалу Львівського апеляційного суду від 22.01.2019 щодо П. скасовано і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції [90].

Ухвалою Львівського апеляційного суду від 13.07.2021 апеляційну скаргу прокурора задоволено, вирок місцевого суду від 16.04.2018 скасовано.

Звільнено П. від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 185 КК України на підставі ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків

давності. Кримінальне провадження про обвинувачення П за ч. 1 ст. 185 КК України закрито на підставі п.1 ч. 2 ст. 284 КПК України [92].

Таким чином, більше трьох років поспіль, з 28.02.2018 по 13.07.2021, тривали судові розгляди судами першої, апеляційної та касаційної інстанції справи № 450/793/18 щодо вчиненого П. кримінального правопорушення, передбаченого ч.1ст.185КК України, яке відповідно до ст.12КК України з 01.07.2020 відноситься до кримінальних проступків.

При цьому, незважаючи на висновки судів про винуватість П. у вчиненні вказаного кримінального правопорушення, за наслідками судових розглядів П. кримінальну відповідальність не поніс, у зв'язку із допущенням судами вищезазначених порушень при застосуванні на практиці інституту призначення покарання за сукупністю вироків, тому П. звільнено від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності, що свідчить про абсолютне нівелювання самої мети призначення покарання в цілому.

Вказані приклади із практики Верховного Суду при призначенні покарання за сукупністю вироків, відносно Я. у справі № 215/4630/18, щодо Ч. у справі № 202/8417/17, відносно П. у справі № 450/793/18 свідчать про допущення судами так званих технічних помилок, які цілком врегульовані нормами чинного законодавства, але через складність самих справ та наявність багаточисельних епізодів вчинених кримінальних правопорушень Я., Ч., П. призвели до настання негативних наслідків у вигляді несвоєчасного, незаконного та недостатнього покарання засуджених та вимушеного звільнення від кримінальної відповідальності.

Виділяється декілька причин допущення «технічних» помилок при призначенні покарання за сукупністю вироків:

1) висока завантаженість судів (Так, у середньому до одного суддю щомісяця надходило на розгляд: у 2000 р. - 50 справ і матеріалів; у 2001 р. - 76; у 2002 р. - 101; у 2003 р. - 113, 2004 р. -121, 2005 р. -119, в 2019 – 1000 справ), у зв'язку з цим постійно допускається неуважність суддів, яка

призводить до порушення принципу законності та відповідності покарання за сукупністю вироків;

2) низький професійний рівень суддів (Так, у Великобританії, США та інших країнах, для того, щоб стати суддею, необхідно мати практику роботи у суді від 8 до 15 років, а в Україні для цього достатньо лише 3 років);

3) складний механізм притягнення суддів до відповідальності за допущення подібних помилок.

З огляду на викладене, для усунення із судової практики вищезазначених «технічних» помилок, ми вважаємо, що перш за все необхідно усунути вказані причини їх допущення.

Забезпечення демократичних засад вимагає дотримання законності в правозастосовчій діяльності всіх державних органів. В сфері правосуддя це означає що будь-яке судове рішення повинно бути прийнято на підставі та в порядку, передбаченому законом, і погляд на виключення із судової практики «технічних» помилок» при призначенні покарання є запорукою забезпечення принципу законності.

2.3. Проблеми складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення

Правила складання покарань та правила зарахування строку попереднього ув'язнення визначені ст. 72 КК України, до якої чотири рази Законами № 270-VI від 15.04.2008, № 838-VIII від 26.11.2015, № 2046-VIII від 18.05.2017, № 2617-VIII від 22.11.2018 вносилися зміни, що є найбільшою кількістю за всю історію існування інституту призначення покарання за сукупністю вироків згідно з нормами КК України, 2001 року.

Так, відповідно до ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид виходячи з такого їх співвідношення:

1) одному дню позбавлення волі відповідають:

а) один день тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту;

б) два дні обмеження волі;

в) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;

г) вісім годин громадських робіт;

2) одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають:

а) два дні обмеження волі;

б) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;

3) одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;

4) одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт [4].

При призначенні покарання за сукупністю кримінальних правопорушень або вироків у виді виправних робіт або службових обмежень для військовослужбовців складанню підлягають лише строки цих покарань. Розміри відрахувань із заробітку засудженого складанню не підлягають і обчислюються за кожним вирокіом самостійно.

Основні покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю при призначенні їх за сукупністю кримінальних правопорушень і за сукупністю вироків складанню з іншими видами покарань не підлягають і виконуються самостійно [4].

Додаткові покарання різних видів у всіх випадках виконуються самостійно.

Попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день або за правилами, передбаченими у частині першій цієї статті. При призначенні покарань, не зазначених у частині першій цієї статті, суд, враховуючи попереднє

ув'язнення, може пом'якшити покарання або повністю звільнити засудженого від його відбування.

Слід зазначити, що найбільшу кількість помилок допускається судами при призначенні засудженим покарання за сукупністю вироків та зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання за ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону України від 26.11.2015 № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» (далі - Закон № 838-VIII) [92].

Так, лише в 2020 році Верховним Судом винесено більше 10 постанов, якими скасовані рішення судів першої та апеляційної інстанцій внаслідок допущення останніми зазначених помилок.

Пропонуємо розглянути правову позицію із зазначеного питання викладену в постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.01.2020 у справі № 585/1603/17.

Так, у справі № 585/1603/17 було засуджено І., уродженця Полтавської області, громадянина України, з середньою освітою, не працюючого, неодруженого, офіційно зареєстрованого, раніше судимого вирокком Лохвицького районного суду Полтавської області від 14.09.2016 за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 185 КК України до остаточного покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки та на підставі ст. 75 КК України звільненого від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком 3 роки.

Згідно з вирокком Роменського міськрайонного суду Сумської області від 13.04.2018 І. визнано винуватим у вчиненні 9 епізодів злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 185, ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 309 КК України [93].

Зокрема вирокком міськрайонного суду від 13.04.2018 І. визнано винуватим у тому, що він:

- 08.07.2016 з приміщення сараю господарства викрав належне потерпілому майно на загальну суму 430,88 грн.;

- у січні 2017 року І., перебуваючи в напівзруйнованому нежилому будинку знайшов і зберігав при собі 11 патронів, які згідно з висновком є бойовими припасами;

- 07.02.2017 з пограбу господарства викрав належне потерпілій майно, чим завдав потерпілій матеріальної шкоди на загальну суму 236,97 грн.;

- 16.02.2017 з пограбу господарства викрав належне потерпілій майно, чим завдав потерпілій матеріальної шкоди на загальну суму 650,71 грн.;

- 02.05.2017 проник до будинку, звідки викрав майно потерпілого на загальну суму 634,69 грн.;

- 03.05.2017 проник до того ж будинку і викрав з нього інше майно потерпілого на загальну суму 1113,90 грн.;

- 04.05.2017 проник до нежитлового будинку, звідки викрав майно потерпілого, завдавши йому матеріальної шкоди на суму 767,10 грн.;

- 08.06.2017 незаконно придбав та зберігав наркотичний засіб без мети збуту;

- 29.06.2017 викрав з бардачка автомобіля книжку з документами та грошима, чим завдав потерпілому матеріальної шкоди на суму 1300 грн.

Вироком Роменського міськрайонного суду Сумської області від 13.04.2018 І. призначено наступне покарання:

- за ч. 3 ст. 185 КК України (по епізоду крадіжки 08.07.2016) - у виді позбавлення волі на строк 3 роки та відповідно до ч. 4 ст. 70 КК України, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, що визначене попереднім вироком, визначено покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки;

- за ч. 2 ст. 185 КК України у виді арешту на строк 3 місяці;

- за ч. 3 ст. 185 КК України (по епізодам крадіжок 7, 16 лютого та 2, 3, 4 травня 2017 року) - у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців;

- за ч. 1 ст. 263 КК України - у виді позбавлення волі на строк 3 роки;

- за ч. 1 ст. 309 КК України - у виді арешту на строк 3 місяці.

Згідно з ч. 1 ст. 70 КК України, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, остаточно визначено покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців. Вирішено питання щодо речових доказів та процесуальних витрат.

Вироком Сумського апеляційного суду від 28.03.2019 вирок суду першої інстанції стосовно І. в частині призначення покарання скасовано у зв'язку із допущеним неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність. Ухвалено новий вирок, яким І. засуджено за ч.ч. 2, 3 ст. 185, ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 309 КК України з призначенням покарання:

- за ч. 3 ст. 185 КК України (по епізоду крадіжки 08.07.2016) - у виді позбавлення волі на строк 3 роки та на підставі ч. 4 ст. 70 КК України, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, що визначене попереднім вирокком від 14.09.2016, призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки;

- за ч. 2 ст. 185 КК України - у виді арешту на строк 3 місяці;

- за ч. 3 ст. 185 КК України (по епізодам крадіжок 7, 16 лютого та 2, 3, 4 травня 2017 року) - у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців;

- за ч.1 ст.263 КК України - у виді позбавлення волі на строк 3 роки;

- за ч. 1 ст. 309 КК України - у виді арешту на строк 3 місяці.

На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, І. призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців.

На підставі ч. 1 ст. 71 КК України до вказаного покарання частково приєднано невідбуте покарання за попереднім вирокком від 14.09.2016 у виді позбавлення волі на строк 6 місяців та остаточно призначено І. покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років. В іншій частині вирок суду залишено без зміни [94].

У касаційній скарзі захисник засудженого І., не оскаржуючи фактичні обставини справи, доведеність винуватості та кваліфікацію дій І. зазначав,

про необґрунтоване застосування положення ч. 4 ст. 70 КК України та призначення І. покарання за окремими епізодами злочинної діяльності, які на думку захисника необхідно кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України.

Також захисник у касаційній скарзі вказав на необхідність зарахування І. попереднього ув'язнення у строк покарання за законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення ним злочинну, тобто за Законом України від 26.11.2015 №838-VIII, з розрахунку один день ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Частиною 1 статті 33 КК України визначено, що сукупністю злочинів є вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено [4].

Пунктом 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» № 7 від 24.10.2003 визначено, що передбачені законом правила призначення покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК України) застосовуються у випадках самостійної кваліфікації вчиненого як за різними статтями, так і за різними частинами однієї статті кримінального закону, якими передбачено відповідальність за окремі склади злочинів і які мають самостійні санкції. За окремими епізодами злочинної діяльності або за окремими пунктами статті (частини статті) КК України, які не мають самостійної санкції, покарання не призначається [67].

При цьому, суд касаційної інстанції, зазначив, що оскільки кримінальним законом не передбачено можливості призначення покарання за окремими епізодами злочинної діяльності, відповідальність за які передбачена однією частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу України, безпідставним є висновок апеляційного суду про необхідність відокремлення 6 епізодів крадіжок з проникненням по датам їх вчинення на ті, які були вчинені до ухвалення попереднього вироку та після

нього для призначення покарання за ч. 3 ст. 185 КК України за злочини, вчинені до постановлення вироку із застосуванням ч. 4 ст. 70 КК України.

На підставі вказаного, Касаційний кримінальний суд у постанові від 15.01.2020 у справі № 585/1603/17, прийшов до висновку, що застосування в кримінальному провадженні у справі № 585/1603/17 положень ч. 4 ст. 70 КК України при визначенні І. покарання є необґрунтованим, а отже рішення про окрему кваліфікацію дій засудженого за ч. 3 ст. 185 КК України (по епізоду крадіжки від 08.07.2016) та застосування ч. 4 ст. 70 КК України підлягає виключенню із мотивувальної та резолютивної частин вироку суду апеляційної інстанції [95].

Крім того, колегія суддів Верховного Суду констатувала порушення судами попередніх інстанцій положень ч. 5 ст. 72 КК України при зарахуванні І. строку попереднього ув'язнення у строк покарання.

Так, ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону України від 26.11.2015 № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» передбачено, що зарахування судом строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі в межах того самого кримінального провадження, у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення, провадиться з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі [92].

По суті факт перебування «під вартою», що є ключовою ознакою попереднього ув'язнення, не припиняється до початку відбування покарання в установі виконання покарання, де змінюється на перебування «під постійним наглядом». Наголосимо, що європейська практика, зокрема і закріплена у КПК України, виходить із фактичного перебування у статусі обмеженого в особистій свободі. Цей статус на підставі нової редакції ст. 72 КК України вигідно у такому сенсі рахувати попереднім ув'язненням для засуджених до часу їх доставлення під вартою до місця відбування покарання, а правило, за яким усі сумніви потрібно тлумачити на користь

людини, дає змогу висловити об'єктивне припущення у можливості таких звернень до судів та сподіватись на їх неоднозначні рішення [96].

Законом України від 18.05.2017 № 2046-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення» (далі - Закон № 2046-VIII), який набрав чинності 21.06.2017, ч. 5 ст. 72 КК України було викладено у такій редакції: «Попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день або за правилами, передбаченими у частині першій цієї статті. При призначенні покарань, не зазначених у частині першій цієї статті, суд, враховуючи попереднє ув'язнення, може пом'якшити покарання або повністю звільнити засудженого від його відбування» [97].

Як уже зазначалося вище, питання застосування правил зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання, передбачених ч. 5 ст. 72 КК України у відповідній редакції, неодноразово викликало багато труднощів у правозастосовчій практиці судів, що мало своїм наслідком скасування рішень судів попередніх інстанцій та затягування в часі притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

З огляду на зазначене, Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 29.08.2018 у справі № 663/537/17 зроблено правовий висновок із зазначеного питання, в якому перш за все наголошено, що зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання є кримінально-правовим наслідком діяння в розумінні ч. 2 ст. 4 КК України, який впливає на становище особи за ст. 5 КК України (поліпшує або погіршує його) [98].

Отже, як констатовано Великою Палатою Верховного Суду у справі № 663/537/17 Закон № 838-VIII є законом про кримінальну відповідальність, який іншим чином поліпшує становище особи в розумінні ст. 5 КК України, оскільки передбачає зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

У свою чергу Закон № 2046-VIII є законом про кримінальну відповідальність, який іншим чином погіршує становище особи в розумінні ст. 5 КК України, оскільки вводить (повертає) зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання з розрахунку один день попереднього ув'язнення за один день позбавлення волі.

На підставі викладеного, Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 29.08.2018 у справі № 663/537/17 зорієнтовано суди попередніх інстанцій на те, що при вирішенні питання про те, якою редакцією ч. 5 ст. 72 КК України належить керуватися у конкретному випадку, необхідно враховувати час вчинення особою діяння, як це визначено в частинах 2 і 3 ст. 4 КК України, тобто застосовувати правила дії у часі закону України про кримінальну відповідальність.

Зокрема, згідно з п. 105 постанови Великої Палати Верховного Суду від 29.08.2018 у справі № 663/537/17, якщо особа вчинила злочин до 20.06.2017 (включно), то під час зарахування попереднього ув'язнення у строк покарання застосуванню підлягає ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону № 838-VIII. В такому разі Закон № 838-VIII має переживаючу (ультраактивну) дію. Застосування до таких випадків Закону № 2046-VIII є неправильним, оскільки зворотна дія Закону № 2046-VIII як такого, що «іншим чином погіршує становище особи», відповідно до ч. 2 ст. 5 КК України не допускається.

Повертаючись до справи № 585/1603/17 слід звернути увагу, що матеріалами кримінального провадження встановлено, що І. вчинив 8 епізодів злочинної діяльності у період з 08.07.2016 по 08.06.2017 та один епізод 29.06.2017.

Запобіжний захід у виді тримання під вартою було застосовано до І. з 11.08.2017.

Таким чином, на думку Верховного Суду, суд апеляційної інстанції неправомірно відмовив у зарахуванні строку попереднього ув'язнення у строк покарання за період перебування засудженого під вартою з 11.08.2017

по 28.03.2019, коли вирок стосовно нього набрав законної сили, з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

На підставі викладеного, постановою Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.01.2020 у справі № 585/1603/17 касаційну скаргу захисника І. задоволено частково. Вирок Сумського апеляційного суду від 28.03.2019 щодо І. змінено.

Виключено з мотивувальної та резолютивної частин вироку Сумського апеляційного суду від 28.03.2019 рішення про призначення І покарання за ч. 3 ст. 185 КК України (по епізоду крадіжки від 08.07.2016) та застосування ч. 4 ст. 70 КК України.

Призначено І. наступне покарання:

- за ч. 2 ст. 185 КК України - у виді арешту на строк 3 місяці;
- за ч. 3 ст. 185 КК України - у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців;
- за ч. 1 ст. 263 КК України - у виді позбавлення волі на строк 3 роки;
- за ч. 1 ст. 309 КК України - у виді арешту на строк 3 місяці.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю вищевказаних злочинів призначено І. покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки 6 місяців та відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України за сукупністю вироків призначено І. остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років.

На підставі ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону № 838-VIII зараховано І. у строк покарання строк попереднього ув'язнення з 11.08.2017 по 28.03.2019 включно з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі [98].

Суттєвими та багаточисельними у судовій практиці призначення покарання за сукупністю вироків є порушення та невірне застосування судами ч.3 ст. 72 КК України при призначенні за попереднім вирокком основного покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, які складанню з іншими видами покарань не підлягають і виконуються самостійно.

Типову помилку, яка допускається у судовій практиці пропонуємо розглянути на прикладі справи № 751/3625/18.

Так, у кримінальному провадженні №12018270010003197 за обвинуваченням Х., уродженця м. Чернігів, громадянина України, не працюючого, не одруженого, офіційно не зареєстрованого, раніше судимого:

- 20.03.2013 вироком Деснянського районного суду міста Чернігова за частиною 1 статті 309 КК України до покарання у виді штрафу в розмірі 1020 грн;

- 30.05.2017 вироком Деснянського районного суду міста Чернігова за частиною 1 статті 162, частиною 1 статті 185 КК України до покарання у виді штрафу в розмірі 1190 грн.

Вироком Новозаводського районного суду міста Чернігова від 26.10.2018 Х. визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України та, із застосуванням статті 69 КК України, призначено йому покарання у виді 240 годин громадських робіт. Вирок Деснянського районного суду міста Чернігова від 30.05.2017 ухвалено виконувати самостійно [99].

Ухвалою Чернігівського апеляційного суду від 19.04.2019 апеляційну скаргу першого заступника прокурора Чернігівської області Балєва Ю.О. залишено без задоволення, а вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 26.10.2018 - без змін [100].

Суд визнав Ч. винуватим у вчиненні злочину, згідно з яким 13.05.2018 шляхом вільного доступу, з вітрини магазину, повторно, відкрито, викрав чуже майно, чим заподіяв ФОП матеріальну шкоду на загальну суму 139,38 грн.

Верховний Суд у постанові від 29.01.2020 у справі № 751/3625/18 провадження № 51-3438км19 із посиланням на вимоги ст.ст. 71, 72 КК України прийшов до висновку, що положення ч. 3 ст. 72 КК України не тільки не виключають можливості застосування положень ст. 71 КК України щодо призначення покарання за сукупністю

вироки, але й прямо вказують на необхідність такого застосування. У той же час ч. 3 ст. 72 КК України передбачає не самостійне виконання вироків, якщо одним чи кількома з них призначено покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а лише неможливість складення цих покарань з іншими видами покарань при призначенні їх за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків і необхідність самостійного (окремого) виконання цих покарань.

Разом з тим, як встановлено судом касаційної інстанції, зі змісту судового рішення вбачається, що вказаних вище вимог судом апеляційної інстанції не виконано, покарання Ч. всупереч наведеному було визначено без урахування зазначених обставин, у зв'язку з чим касаційна скарга прокурора є обґрунтованою.

Згідно матеріалів провадження, Ч. до ухвалення вироку Новозаводського районного суду міста Чернігова від 26.10.2018 був раніше судимим. Так, вирок Деснянського районного суду міста Чернігова від 30.05.2017 Ч. було засуджено за ч. 2 ст. 162, ч. 1 ст. 185 КК України із застосуванням ч. 1 ст. 70 КК України до покарання у виді штрафу в розмірі 1190 грн., який, згідно матеріалів, до теперішнього часу не сплачений.

Не відбувши покарання за попереднім вирок, Ч. вчинив новий злочин, що відповідно до положень ст. 71 КК України є підставою для призначення покарання за сукупністю вироків.

Таким чином, при призначенні Ч. покарання за злочин, передбачений ч. 2 ст. 186 КК України вчинений до повного відбуття покарання за попереднім вирок, суд в порушення вимог закону, не призначив остаточне покарання за сукупністю вироків на підставі статті 71 КК України .

З огляду на це, Верховний Суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції належним чином не перевіряв доводів апеляційної скарги прокурора та не звернув уваги на допущене судом першої інстанції неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність при призначенні покарання, яке полягає у незастосуванні судом закону, який

підлягає застосуванню, а саме статті 71 КК України, оскільки суд не вирішив питання про призначення покарання за сукупністю вироків.

При новому розгляді в суді апеляційної інстанції необхідно врахувати наведене, ретельно, використовуючи усі процесуальні можливості та дотримуючись положень матеріального й процесуального закону прийняти законне і обґрунтоване рішення [101].

З огляду на зазначене, Верховний Суд постановою від 29.01.2020 у справі № 751/3625/18 касаційну скаргу першого заступника прокурора Чернігівської області задоволено. Ухвалу Чернігівського апеляційного суду від 19.04.2019 щодо Ч. скасовано і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

За результатами нового апеляційного розгляду 10.04.2020 Чернігівським апеляційним судом винесено новий вирок, яким вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 26.10.2018 в частині призначеного покарання скасовано та ухвалено новий вирок, яким Х. засуджено ч. 2 ст. 186 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до покарання у виді громадських робіт на строк 240 год.

На підставі ст. 71 КК України до призначеного покарання повністю приєднано невідбуте покарання за вироком Деснянського районного суду м. Чернігова від 30.05.2017 у виді штрафу в сумі 1190 грн. і остаточно за сукупністю вироків призначено покарання у виді громадських робіт на строк 240 год. та штрафу в розмірі 1190 грн., який постановлено виконувати самостійно [102].

Підсумовуючи зазначені судові рішення при призначенні покарання за сукупністю вироків, відносно І. у справі № 585/1603/17 та щодо Ч. у справі № 751/3625/18, можна із впевненістю вказати, що допущення судами типових і найбільш розповсюджених помилок викликано низкою цілком об'єктивних причин, які потягли за собою абсолютно недопустимі правові наслідки, як то притягнення І. до кримінальної відповідальності лише через чотири роки (в 2020 році) за вчинену ним крадіжку в 2016 році. При цьому,

Ч. у справі № 751/3625/18 притягнуто до кримінальної відповідальності лише через два роки (в 2020 році) за вчинену ним грабіж в 2018 році.

При цьому, до вже перелічених причин допущення «типових» помилок при призначенні покарання за сукупністю вироків, як то: висока завантаженість судів, їх низький професійний рівень, слід виділити іще одну причину - найбільшу кількість за всю історію існування інституту призначення покарання за сукупністю вироків згідно з нормами КК України, 2001 року внесення змін та зміну правил зарахування строку попереднього ув'язнення, визначених ст. 72 КК України.

Тому, з метою усунення вказаних причин допущення судових помилок пропонується окрім розвантаження суддів та підвищення рівня їх професійної майстерності, обмежити кількість можливого внесення змін до ст. 72 КК України в межах десяти років поспіль.

2.4. Пом'якшення покарання за сукупністю вироків із застосуванням ст.ст. 69 та 75 КК України

Розповсюдженою проблемою у правозастосовчій практиці судів першої та апеляційної інстанцій є питання доцільності пом'якшення покарання за сукупністю вироків із застосування ст.ст. 69 та 75 КК України.

Так, відповідно до вимог ч. 2 ст. 65 КК України особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів, а згідно з ч. 2 ст. 50 КК України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених.

Згідно зі ст. 69 КК України суд вправі застосувати її положення і призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті), лише за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з обов'язковим урахуванням особи винного.

Так, суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій подекуди при призначенні покарання за сукупністю вироків вважають за можливе застосування вимог ст. 69 КК України та призначають засудженим основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті).

Водночас, сторона обвинувачення не завжди вважає такі рішення мотивованим та обґрунтованими, з огляду на що оскаржує їх в апеляційному та касаційному порядку.

Зокрема, пропонуємо на прикладі матеріалів справи №713/970/18 розглянути проблему доцільності призначення засудженим за сукупністю вироків основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті).

Постанова Верховного Суду від 29.09.2020 у справі №713/970/18 провадження № 51-4336 км 19

Зокрема, вироком Вижицького районного суду Чернівецької області від 28.03.2019, залишеним без змін ухвалою Чернівецького апеляційного суду від 19.06.2019 Т. раніше судимого вироком Вижицького районного суду Чернівецької області від 19.10.2015 за ч. 1 ст. 185 КК України до покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн. повторно засуджено за ч. 3 ст. 185 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки.

На підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків, повністю приєднано невідбуту частину покарання за вироком Вижицького районного суду Чернівецької області від 19.10.2015 за ч. 1 ст. 185 КК України та остаточно призначено Т. покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки та штрафу в розмірі 850 грн.

На підставі ст. 75 КК України звільнено Т. від відбування основного покарання з випробуванням з іспитовим строком 1 рік з покладенням обов'язків, передбачених п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України.

На підставі ч. 3 ст. 72 КК України покарання за вироком Вижицького районного суду Чернівецької області від 19.10.2015 у виді штрафу в розмірі 850 грн. призначено виконувати самостійно [103; 104].

Постановою колегії суддів другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 23.01.2020 ухвалою Чернівецького апеляційного суду від 19.06.2019 щодо Т. скасовано і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції [105].

За наслідками нового розгляду в суді апеляційної інстанції, вироком Чернівецького апеляційного суду від 03.03.2020 вирок місцевого суду в частині звільнення від відбування призначеного покарання на підставі ст. 75 КК України з випробуванням та призначення покарання за сукупністю вироків на підставі ч. 1 ст. 71 КК України скасовано і засуджено Т за ч. 3 ст. 185 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до покарання у виді арешту на строк 3 місяці. У решті вирок суду першої інстанції залишено без змін [106].

Слід уточнити, що вироками Вижницького районного суду Чернівецької області від 28.03.2019 та Чернівецького апеляційного суду від 03.03.2020 у справі №713/970/18 Т. визнано винуватим та засуджено за те, що він, 10.04.2018 проник до підсобного приміщення, звідки таємно викрав належне потерпілому майно на загальну суму 887 грн.

При цьому, Т. раніше судимий вироком Вижницького районного суду Чернівецької області від 19.10.2015 також за крадіжку за ч. 1 ст. 185 КК України до покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн., який станом на час винесення нового вироку Т. не сплачено.

З огляду на зазначене, не погодившись з рішенням суду апеляційної інстанції потерпілий оскаржив його в касаційному порядку посилаючись на м'якість призначеного Т. покарання.

Водночас, Верховний Суд у постанові від 29.09.2020 у справі №713/970/18 провадження № 51-4336 км 19 доводи потерпілого щодо м'якості призначеного Т. покарання визнав необґрунтованими у зв'язку із наступним.

Так, на думку суду касаційної інстанції, апеляційний суд, змінюючи вирок в частині призначення Т. покарання та призначаючи його із застосуванням ст. 69 КК України, урахував ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, дані про особу винуватого та обставини, що пом'якшують покарання, та належним чином мотивував своє рішення в цій частині.

Зокрема, Верховним Судом, із посиланням на матеріали справи вказано, що Т. вчинив тяжке кримінальне правопорушення. При цьому, на думку суду касаційної інстанції, тяжких наслідків від вчиненого Т. кримінального правопорушення не настало.

Також Верховний Суд у постанові від 29.09.2020 у справі №713/970/18, зазначив про позитивну характеристику Т. та обставинами, що пом'якшують його покарання визнав: повне визнання вини, щире каяття, сприяння розкриттю злочину, відшкодування шкоди, тому можливість застосування

ст. 69 КК України, на думку касаційного суду є вмотивованою та обґрунтованою [107].

Однак, погоджуючись з можливістю застосування ст. 69 КК України, Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду про те, що призначене Т. покарання у виді арешту, яке не передбачене санкцією ч. 3 ст. 185 КК України є необхідним і достатнім для виправлення Т. і попередження вчинення ним нових злочинів.

Так, на думку колегії суддів касаційної інстанції, призначаючи Т. покарання у виді арешту суд апеляційної інстанції не дав належної оцінки тому, що останній вчинив тяжкий, умисний корисливий злочин. При цьому суд також належно не врахував попередню соціальну поведінку засудженого, направлену на вчинення умисних кримінально-караних діянь проти власності, тому покарання у виді арешту є м'яким і не буде сприяти виправленню засудженого.

За таких обставин, постановою Верховного Суду від 29.09.2020 у справі №713/970/18 вирок апеляційного суду повторно скасовано з призначенням нового розгляду в суді апеляційної інстанції [107].

За наслідками нового розгляду в суді апеляційної інстанції, вироком Чернівецького апеляційного суду від 29.12.2020, залишеним без змін постановою Верховного Суду від 27.04.2021 вирок місцевого суду в частині призначеного покарання скасовано і засуджено Т за ч. 3 ст. 185 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до покарання у виді 1 року позбавлення волі, із виключенням із кваліфікації застосування положень ст. 71 КК України.

При цьому, постановою Верховного Суду від 27.04.2021 у справі №713/970/18 при перегляді та залишенні без змін, вироку апеляційного суду від 29.12.2020, зазначено про правомірність виключення з оскаржуваного вироку суду першої інстанції від 28.03.2019 у справі №713/970/18 вказівку районного суду про призначення Т покарання на підставі статті 71 КК України, оскільки він 11.06.2019 сплатив штраф призначений за попереднім вироком від 19.10.2015.

Також Верховний Суд у постанові від 27.04.2021 у справі №713/970/18 наголосив, що оскільки Т повністю визнав свою вину у скоєнні крадіжки, щиро розкався у її вчиненні, сприяв розкриттю вчиненого злочину, відшкодував завдану шкоду, вартість викраденого майна становить 887,73 грн, ці обставини істотно знижують ступінь тяжкості скоєного і пом'якшують покарання, яке обґрунтовано призначено засудженому із застосуванням статті 69 КК у виді позбавлення волі на строк 1 рік, тобто нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією частини 3 статті 185 КК України, проте наближене до мінімальних меж санкції зазначеної статті [108; 109].

Аналізуючи розгляд судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій справи №713/970/18 можна прийти до наступних висновків.

Так, більше трьох років поспіль, з 10.04.2018 по 27.04.2021, тривали судові розгляди судами першої, апеляційної та касаційної інстанції справи № 713/970/18 та винесено 7 судових рішень (3 постанови касаційної інстанції, 2 вирокі і 1 ухвала суду апеляційної інстанції та 1 вирок суду першої інстанції) щодо вчиненого Т. кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст.185КК України, у зв'язку із чим нашою державою було витрачено значні ресурси, в тому числі людино години для призначення засудженому законного, обґрунтованого, необхідного і достатнього покарання.

Водночас, судом касаційної інстанції, в остаточній постанові від 27.04.2021, протиправно не враховано, що засуджений Т. сплатив штраф лише через 4 роки після його призначення за попереднім вирокіом від 19.10.2015 та уже у ході розгляду справи №713/970/18 судом апеляційної інстанції, що на нашу думку не може свідчити про зниження його суспільної непебезпеки та про обґрунтовану необхідність призначення йому покарання саме за сукупністю вироків.

Зокрема, незважаючи на висновки судів про винуватість Т у вчиненні вказаного кримінального правопорушення, саме 10.04.2018 та сплатою ним штрафу, який призначений за попереднім вирокіом від 19.10.2015 лише

11.06.2019, на нашу думку в діях Т беззаперечно наявні ознаки сукупності вироку, оскільки засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, тому судами апеляційної та касаційної інстанції у своїх рішеннях від 29.12.2020 та від 27.04.2021 усупереч вимог ст. 71 КК України виключено з оскаржуваного вироку суду першої інстанції від 28.03.2019 вказівку районного суду про призначення Т покарання на підставі статті 71 КК України.

Більше того, викликає глибоке занепокоєння висновок Верховного Суду у постанові від 27.04.2021 про наближення до мінімальних меж санкції частини 3 статті 185 КК України до 1 року позбавлення волі, оскільки мінімальна межа вказаної санкції є втричі більшою і становить - позбавлення волі на строк від трьох до шести років, що свідчить про очевидну невідповідність призначеного Т покарання навіть загальним вимогам призначення покарання.

Крім цього, на нашу думку, у постанові Верховного Суду від 29.09.2020 у справі №713/970/18 наявні два протилежні один одному висновки про можливість і неможливість призначення Т. покарання із застосуванням пом'якшуючих кримінально - правових норм, що беззаперечно негативно впливає на єдність та послідовність правозастосовчої практики.

Зокрема, про можливість призначення Т. основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті), з огляду на відсутність тяжких наслідків від вчиненого ним кримінального правопорушення, позитивну характеристику Т., повне визнання ним вини, щире каяття, сприяння розкриттю злочину, відшкодування шкоди.

Водночас, в цій же постанові від 29.09.2020 у справі №713/970/18 Верховний Суд вказав на неможливість призначення Т. арешту тому, що останній повторно вчинив тяжкий, умисний корисливий злочин, має негативну попередню соціальну поведінку, направлену на вчинення умисних

кримінально-караних діянь проти власності, тому покарання у виді арешту є м'яким і не буде сприяти виправленню засудженого.

Отже, рішеннями судів у справі №713/970/18, на нашу думку, підтверджується факт наявності в останньому та обов'язковому до виконання рішенні суду касаційної інстанції висновків, які прямо суперечать вимогам ст. 71 КК України, про неналежне вжиття протягом довготривалого часу відносно Т. кримінально-правових механізмів притягнення його до кримінальної відповідальності, що не відповідає загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості, обґрунтованості, індивідуалізації покарання та беззаперечно підриває авторитет органів судочинства та правоохоронної системи в цілому.

Абсолютно протилежними за своєю суттю є випадки фактичного пом'якшення покарання за сукупністю вироків із застосуванням вимог ст.75 КК України.

Так, у даній роботі нами досліджено вказану проблему фактичного пом'якшення покарання за сукупністю вироків із застосуванням вимог ст.75 КК України на прикладі справи № 484/3686/19 щодо засудженого А.

Зокрема, у справі № 484/3686/19 встановлено, що А., уродженець м. Первомайська Миколаївської області, громадянина України, розлучений, має на утриманні неповнолітню дитину, не працюючий, з повною середньою освітою, офіційно зареєстрований, раніше судимий 21.01.2019 Первомайським міськрайонним судом Миколаївської області за ч.1 ст. 185 КК України до 200 годин громадських робіт, з яких відпрацьовано 47 годин,

Вироком Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 19.11.2019 у справі № 484/3686/19 А. засуджено за ч. 2 ст. 389 КК України до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців та на підставі статей 71, 72 КК України сукупністю вироків, шляхом часткового приєднання до призначеного покарання невідбутої частини покарання за вироком Первомайського міськрайонного суду Миколаївської

області від 21.01.2019, до остаточного покарання у виді у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців 19 днів.

На підставі ст. 75 КК України А. звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 2 роки та покладено обов'язки, передбачені пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України.

За вироком суду А. визнано винуватим у тому, що він будучи засудженим за вищезазначеним вироком від 21.01.2019 до покарання у виді 200 годин громадських робіт, ухилився від відбування призначеного покарання, зокрема будучи ознайомленим з порядком та умовами відбування покарання та отримавши направлення до відділу благоустрою ЖКГ Первомайської міської ради, протягом березня-квітня 2019 року відпрацював тільки 47 годин громадських робіт, після чого, не зважаючи на неодноразові попередження працівників органів пробації щодо наслідків ухилення від відбування покарання, для проходження громадських робіт не з'являвся[110].

Апеляційний суд частково задовольнив апеляційну скаргу прокурора, змінив вирок місцевого суду в частині призначеного покарання, ухвалив вважати А. засудженим за ч. 2 ст. 389 КК України до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців та на підставі статей 71, 72 КК України за сукупністю вироків, шляхом повного приєднання до призначеного покарання невідбутої частини покарання за вироком Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 21.01.2019, призначив А. остаточне покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців 19 днів, на підставі ст. 75 КК України звільнив його від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 2 роки з покладенням обов'язків, передбачених пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України, а в решті вирок місцевого суду залишив без змін [111].

У касаційній скарзі прокурор зазначав, про неможливість застосування положень ст. 75 КК України до А., який неодноразово притягувався до кримінальної відповідальності та вже звільнявся судом від відбування покарання з випробуванням, однак належних висновків для себе не зробив та

вчинив новий злочин. Необґрунтованими, на думку прокурора, є і висновки апеляційного суду про те, що А. змінив свою поведінку, зробив належні висновки, працює та має міцні соціальні зв'язки, оскільки вони ґрунтуються лише на показаннях обвинуваченого.

Так, на думку Верховного Суду у справі № 484/3686/19 А. вчинив злочин невеликої тяжкості, має задовільну характеристику за місцем проживання, має на утриманні неповнолітню дитину.

При цьому, обставиною, що пом'якшує покарання А., суди визнали щире каяття, а обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого, суди не встановили.

Водночас, відповідно до висновку Верховного Суду викладеного у постанові від 08.10.2020 у справі № 484/3686/19 судом апеляційної інстанції не обґрунтовано можливість застосування до обвинуваченого положень ст. 75 КК України суд взагалі не вмотивував.

Відповідно до ст. 75 КК України передбачено, зокрема, що в разі, якщо суд при призначенні покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Таким чином, Верховний Суд у постанові від 08.10.2020 у справі № 484/3686/19 із посиланням на ст. 75 КК України, прийшов до висновку про невмотивованість рішень судів першої та апеляційної інстанцій про можливість виправлення засудженого без відбування покарання.

Так, судом касаційної інстанції у справі № 484/3686/19 наголошено на тому, що А. вчинив новий злочин, маючи непогашену судимість, до нього уже застосовувався інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, однак це не призвело до позитивних змін в його особистості і не створило у нього готовності до самокерованої правослухняної поведінки у суспільстві [112].

Крім цього, Верховний Суд у справі № 484/3686/19 констатував відсутність у матеріалах справи підтвердження належними доказами наявності у обвинуваченого А. міцних соціальних зв'язків.

Також касаційним судом у справі № 484/3686/19 наголошено на тому, що інформація про перебування на утриманні у А. неповнолітньої дитини та про наявність у нього роботи, судами попередніх інстанцій встановлена лише зі слів обвинуваченого.

На підставі викладеного, Верховний Суд, постановою від 08.10.2020 у справі № 484/3686/19 визнав неправомірним призначення А. покарання зі звільненням від його відбування на підставі ст. 75 КК України. Скасував ухвалу апеляційного суду і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

За наслідками нового розгляду в суді апеляційної інстанції, вироком Миколаївського апеляційного суду від 25.03.2021 частково задоволено апеляційну скаргу прокурора, вирок місцевого суду в частині призначеного покарання скасовано і засуджено А за ч. 2 ст. 389 КК України до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців та на підставі статей 71, 72 КК України за сукупністю вироків, шляхом повного приєднання до призначеного покарання невідбутої частини покарання за вироком Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 21.01.2019, призначив А. остаточне покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців 19 днів [113].

Таким чином, вироком Миколаївського апеляційного суду від 25.03.2021, виключено можливість звільнення А від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України.

Аналізом проблеми фактичного пом'якшення покарання за сукупністю вироків із застосуванням вимог ст.75 КК України на прикладі справи № 484/3686/19 щодо засудженого А. нами встановлено, що у постанові Верховного Суду від 08.10.2020 у справі № 484/3686/19 знову містяться два протилежні за своєю суттю висновки щодо характеристики обвинуваченого

А. та можливості призначення йому покарання зі звільненням від його відбування.

Так, Верховний Суд у справі № 484/3686/19 підкреслив невелику тяжкість вчиненого А. злочину, його задовільну характеристику за місцем проживання, щире каяття, та обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого.

Водночас, у цій же постанові Верховного Суду від 08.10.2020 у справі № 484/3686/19 вказано на вчинення А. нового злочину, маючи непогашену судимість, на попереднє застосування до А. інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням без відповідних позитивних змін в особистості А.

Отже, рішеннями судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій у справі № 484/3686/19, на нашу думку, підтверджується факт наявності в останньому та обов'язковому до виконання рішенні суду касаційної інстанції двох протилежних один одному правових висновків щодо можливості призначення А. покарання зі звільненням від його відбування, що не відповідає загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості, обґрунтованості, індивідуалізації покарання та беззаперечно підриває авторитет органів судочинства та правоохоронної системи в цілому.

Підсумовуючи зазначені судові рішення, якими призначено покарання за сукупністю вироків, відносно Т. у справі №713/970/18 та щодо А. у справі № 484/3686/19, на нашу думку, встановлено ряд типових і досить розповсюджених судових помилок у вигляді прийняття судами вищих інстанцій рішень, якими фактично пом'якшується покарання засудженим із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України на підставі протилежних за своєю суттю висновків щодо характеристики засуджених, вчинених ними правопорушень та можливості застосування ст.ст. 69, 75 КК України.

Вказане безумовно негативно позначається на єдності судової практики з призначення покарання за сукупністю вироків та призводить до

необґрунтованого пом'якшення покарання засудженим із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України.

Зокрема, станом на сьогодні, у судів першої інстанції відсутні норми прямої дії, які б регулювали суспільні відносини у вищезазначених непоодиноких випадках. При цьому, вказані обставини та прогалини, що закладені у нормах чинного КК України тягнуть за собою неоднomanітність у їх застосуванні судами, а також створюють можливості для зловживання при їх застосуванні, і мають потенційний корупціогенний ризик у правозастосовчій діяльності.

Тому, з метою усунення вказаних причин допущення судових помилок та обмеження широких дискреційних повноважень судів при застосуванні вказаних норм в інституті призначення покарання за сукупністю вироків пропонується внести зміни до ст.ст. 69, 75 КК України, в частині суворості і чіткої заборони при призначенні покарання за сукупністю вироків призначати основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті КК України, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, та двічі застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Частина 1 ст. 69 КК України доповнити та викласти в наступній редакції: «За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення за сукупністю вироків, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі...»

Аналогічно частину 1 ст. 75 КК України доповнити та викласти в наступній редакції: «Якщо суд, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення та за сукупністю вироків, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не

більше п'яти років, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням».

Перед розкриттям питання нового проекту КК України в частині призначення покарання за сукупністю вироків, необхідно зазначити, що до сучасної ст. 71 КК України двічі вносилися зміни, зокрема Законами України № 270-VI від 15.04.2008 та № 2617-VIII від 22.11.2018.

Водночас, вказані зміни не містили ні ґрунтовних, ні змістовних новацій, а лише виконували роль, так званого технічного удосконалення.

Так, Законом України № 270-VI від 15.04.2008 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», з метою виконання зобов'язань України перед Радою Європи щодо часткової декриміналізації діянь, а також запровадження більш диференційованого підходу до вибору мір покарання за злочини частину четверту статті 71 КК України після слів «за сукупністю вироків» доповнено словами «крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі».

Так, ч. 4 ст. 71 КК України в редакції від 01.10.2007 мала наступний вигляд: «Остаточне покарання за сукупністю вироків має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком».

З огляду на зазначене, ч. 4 ст. 71 КК України станом на сьогодні має наступну редакцію: «Остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за нове кримінальне правопорушення, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком».

Загалом змінами, представленими у Законі України № 270-VI від 15.04.2008 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», передбачено удосконалення положень 24 статей Загальної частини та 72 статей Особливої частини Кримінального кодексу України.

В основу Закону України № 270-VI від 15.04.2008 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» покладено принцип соціальної справедливості, згідно з яким кожна кримінально-правова санкція повинна не тільки відповідати ступеню суспільної небезпечності описаного в законі діяння, але й узгоджуватися з санкціями, передбаченими за вчинення інших злочинів такого ж ступеню тяжкості, а також давати суду можливість індивідуалізувати покарання з урахуванням обставин конкретного злочину.

Вдруге до ст. 71 КК України внесено зміни Законом України № 2617-VIII від 22.11.2018 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким слова в ст. 71 КК України «новий злочин», «один із злочинів є особливо тяжким», «злочинів», «нові злочини», «сукупністю злочинів» замінити відповідно словами «нове кримінальне правопорушення», «одне із кримінальних правопорушень є особливо тяжким злочином», «кримінальних правопорушень», «нові кримінальні правопорушення», «сукупністю кримінальних правопорушень».

Статтею 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю.

Вказана норма Конституції України, закріпила прямий обов'язок держави забезпечити право на життя і здоров'я тих, хто перебуває під її юрисдикцією, зокрема, через схвалення ефективних норм кримінального права, спрямованих на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень проти особи.

У тих же випадках, коли, незважаючи на усі вжиті державою заходи, кримінальне правопорушення все ж таки вчинено, потерпілій особі повинні бути надані належні процесуальні права та гарантії.

Слід наголосити про фактичну відсутність належних прав та гарантій потерпілих у кримінальних справах, в яких провадження зупинено, у нерозкритих кримінальних правопорушеннях, та які упродовж декількох років перебувають у провадженні судів різних інстанцій.

Так, до прикладу, у країнах ЄС потерпілому від насильницького кримінального правопорушення надається фінансова допомога від держави.

Зокрема, «потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень європейські держави зобов'язані оплатити лікування, до якого належить і госпіталізація. Родичам загиблих осіб унаслідок скоєння кримінального правопорушення покриваються витрати на їх поховання. Такі виплати надходять зі спеціального фонду, управління яким здійснюється у Міністерстві юстиції (Чехія, Нідерланди, Данія, Фінляндія, Швейцарія, Люксембург, Бельгія, Франції) або у Міністерстві соціальної політики (Німеччина, Австрія, Іспанія, Естонія). Для їх отримання потерпілий повинен звернутися із заявою до сервісної служби виконавчих органів влади та обов'язково поліції, адже держава зацікавлена у покаранні злочинця» (поясн записка).

Зокрема, досліджений нами приклад призначення С. покарання за сукупністю вироків у справі № 127/17744/17, яким приєднано до призначеного засудженому покарання, становить лише 1,61 % від невідбутої частини покарання, що беззаперечно свідчить на істотну диспропорцію, неадекватність між визначеним судом, хоча й у межах відповідної санкції статті, видом та розміром покарання та тим видом і розміром покарання, яке б мало бути призначене, що явно нівелює принцип справедливості та невідворотності покарання, в тому числі права на сатисфакцію потерпілих від вчинених відносно них злочинів.

На підставі зазначеного, з метою виключення аналогічних випадків призначення покарання за сукупністю вироків з визначенням і приєднанням явно несправедливої частини невідбутої частини покарання, та забезпечення права потерпілих на сатисфакцію від вчинених відносно них правопорушень пропонується внести наступні зміни до ч. 1ст. 71 КК України доповнити та викласти в наступній редакції: «Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком, яка не може складати менше 10 відсотків невідбутої частини покарання та присуджує до відшкодування у повному обсязі шкоду *завдану* потерпілому чи державі, кримінальними правопорушеннями».

Висновки до розділу 2

Отже, розкрито питання визначення ознак сукупності вироків. Аналізуючи практику Верховного Суду України та Верховного Суду щодо стану здійснення судочинства, встановлено, що при призначенні покарання судами загальної юрисдикції застосовувалися ст. ст. 70, 71 КК України до кожного п'ятого засудженого. При цьому, в сучасній судовій практиці існують різні правові позиції щодо застосування положень ст. 71 КК України, в частині відмежування сукупності кримінальних правопорушень від сукупності вироків, що мало своїм наслідком винесення судами багаточисельних вироків з порушенням вимог чинного законодавства та подальшим їх скасування чи зміною судами апеляційної та касаційної інстанцій.

Досліджено питання дотримання судами основних етапів при призначенні покарання за сукупністю вироків, які відповідно до ст. 71 КК України: призначенні покарання за новий злочин (кримінальний проступок), визначенні невідбутої частини покарання за попереднім вироком та встановленні остаточної міри покарання за сукупністю вироків.

Встановлено, що основні проблеми виникають у судовій практиці саме при встановленні невідбутої частини основного і додаткового покарань і відображення їх виду та розміру у новому вирокі. Оскільки вказаний процес, являє собою поєднання судової дискреції та імперативних вимог кримінального закону, виходячи з мети й принципів справедливості, співмірності та індивідуалізації покарання.

Досліджено правила складання покарань та правила зарахування строку попереднього ув'язнення визначені ст. 72 КК України, до вимог якої чотири рази вносилися зміни, що є найбільшою кількістю внесення змін за всю історію існування інституту призначення покарання за сукупністю вироків згідно з нормами КК України з 2001 року.

Вказане призвело до того, що найбільшу кількість помилок допускається судами саме з цього питання, в тому числі щодо зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання за ч. 5 ст. 72 КК України в редакції Закону України від 26.11.2015 № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». Так, встановлено, що лише у 2020 році Верховним Судом винесено більше 10 постанов, якими скасовані рішення судів першої та апеляційної інстанцій внаслідок допущення останніми зазначених помилок.

На підставі прикладів призначення покарання за сукупністю вироків, встановлено ряд типових і досить розповсюджених судових помилок у вигляді прийняття судами, в тому числі вищих інстанцій рішень, якими фактично пом'якшується покарання засудженим із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України на підставі протилежних за своєю суттю висновків щодо характеристики засуджених, вчинених ними правопорушень та доцільності фактичного пом'якшення покарання за сукупністю вироків. З огляду на вказане нами запропоновано їх удосконалення шляхом внесення змін до ст.ст. 69, 75 КК України.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні теоретичних положень кримінального права в частині призначення покарань за сукупності вироків та напрацювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення законодавства у цій сфері та практики його застосування. Головними теоретичними та прикладними результатами роботи є такі висновки:

1. Вивчення історико-правового розвитку кримінального законодавства стосовно призначення покарання за множинністю кримінальних правопорушень показало, що початок його відліку історичного розвитку на території сучасної України починається впровадженням християнства та прийняттям Руської Правди.

При цьому, і нормами Судебника короля Польського та Великого князя Литовського Казимира 1468 р., і нормам Литовських Статутів, і усними нормами козацького звичаю, і Угорським кримінальним уложенням про злочини і проступки від 1879 р. передбачалось особі, яка вчинила множинність злочинів, максимально сурове покарання у вигляді смертної кари.

У ХХ столітті нормами ст. 37 КК УСРР 1922 р. та ст. 36 Основ кримінального законодавства 1958 р. передбачено випадки вчинення особою протягом іспитового строку нового тотожного чи однорідного злочину та встановлено правило виконання, кожного вироку самостійно та правило поглинання з 1958 року. Встановлено, що більше 40 років в Україні призначення покарання за сукупністю вироків регулювалось нормами ст. 43 КК УРСР 1960 р. поняття, зміст та основні вимоги якої частково увійшли до ст. 71 КК України 2001 р.

2. Встановлення стану наукової розробки питань призначення покарання за сукупністю вироків у вітчизняному кримінальному праві дало

можливість вести мову про те, що не зважаючи на наявність в кримінально-правовій бібліографії наукових праць, які були присвячені дослідженню питань як, власне, множинності злочинів (кримінальних проступків), так і призначенню покарання, кількість спеціалізованих сучасних досліджень порядку призначення покарання за кримінальні правопорушення, вчинені в сукупності, є явно недостатньою. Наявні комплексні наукові розвідки, в яких призначення покарання за сукупністю вироків було презентоване як самостійна спеціальна засада призначення покарання, в сучасній вітчизняній доктрині кримінального права не вирішили наявні проблеми.

Виявлено, що нормами проекту КК України видалено колізії відмежування сукупності вироків від сукупності злочинів часом набрання попереднім вирокіом законної сили, що безумовно є позитивним зрушенням та узгоджується із загальними принципами презумпції невинуватості. Водночас, встановлено потенційно негативні норми проекту КК України, оскільки внаслідок зміни ознак сукупності вироків відбудеться суттєве затягування в часі притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності через необхідність значного часу для набрання законної сили попереднього вироку.

4. Встановлено, що призначення покарання за сукупністю вироків є самостійною засадою призначення покарання, якою закріплено спеціальні правила та умови застосування карних приписів щодо засудженого, який після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення. Це особливий правовий інструмент боротьби із закоренілою злочинністю, направлений на виправлення винуватої особи, до якої вже застосовувалися державно-правові заходи покарання.

5. Аналіз судових рішень відносно осіб, засуджених за сукупністю вироків встановлено, що переважна більшість із них має низький соціальний статус, жоден із них офіційно ніколи не працювали, рівень отриманої ними освіти рідко сягає вище загальноосвітньої середньої освіти. Водночас вказані обставини судами належним чином не враховуються та при призначенні

таким особам покарання за сукупністю вироків широко застосовується судова дискреція, у тому числі пом'якшується покарання із застосуванням положень ст.ст. 69, 75 КК України.

6. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації з удосконалення законодавства у сфері призначення покарання за сукупністю вироків:

- розроблено нормативні передумови удосконалення правил призначення покарання за сукупністю вироків, які стосуються визначення критеріїв відмежування сукупності вироків від сукупності злочинів (кримінальних проступків), значне обмеження судової дискреції в частині неухильного застосування судом касаційної інстанції норм кримінального права та визначення мінімальної межі невідбутої частини покарання за попереднім вироком, яка підлягає обов'язковому складанню з покаранням за новим вироком на рівні 10 %, із виключенням правової можливості пом'якшення таким засудженим покарання за ст.ст. 69 та 75 КК України;

- ч. 6 ст. 368 КПК України доповнити та викласти в наступній редакції:

«Обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду, які не можуть суперечити вимогам чинного законодавства України чи фактично створювати нові норми права»;

- ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнити та викласти в наступній редакції:

«Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду не можуть суперечити вимогам чинного законодавства України чи фактично створювати нові норми права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права»;

- ч. 1 ст. 71 КК України «Призначення покарання за сукупністю вироків» доповнити та викласти в наступній редакції:

«Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком, яка не може складати менше 10 % невідбутої частини покарання»;

- ч. 1 ст. 69 КК України доповнити та викласти в наступній редакції:

«За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення *та за сукупністю вироків*, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі...»;

- ч. 1 ст. 75 КК України доповнити та викласти в наступній редакції:

«Якщо суд, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення *та за сукупністю вироків*, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Офісу Генеральної прокуратури. (<https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>).
2. Офіційний сайт «United States Sentencing commission» (<https://www.ussc.gov/research/research-reports/length-incarceration-and-recidivism>).
3. Концепція соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.10.2008 №1385-р (<https://www.kmu.gov.ua/npras/168076257>)
4. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 510 с.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради*. 1996. N 30. 141 с.
6. Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ., 2005. 24 с.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. N 2341-III *Відомості Верховної Ради*. 2001. N 25-26. – 131 с.
8. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник / Под редакцией проф. Е.Л. Стрельцова. Х.: ООО «Одиссей», 2002. 672 с.
9. Ной И.С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве. М., 1962. 103 с.
10. Зубкова В.И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика. М.: Издательство «Норма», 2002. 304 с.
11. Пинаев А.А. Курс лекций по общей части уголовного права. Книга II «О наказании». Харьков юридический (Союз юристов Украины): 2002. 191 с.
12. История философии в кратком изложении / Пер. с чеш. И.И. Богута. М.: Мысль, 1991. 590 с.

13. 10. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: Навч. Посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст./ Уклад. В.Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 472 с.
14. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навчальний посібник. К.: Товариство «Знання», КОО, 1999. 662 с.
15. Швидько Г.К. Історія держави і права України: Хрестоматія для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів України. Дніпропетровськ, «Дніпрокнига». 2004. 344 с.
16. Заруба В.М. Руська правда. Семінар-практикум: Навч. Посібник. Д.: Дніпропетр. держ.ун-т внутр. справ, 2005. 96 с.
17. Заруба В.М. Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі (кінець VIII ст. – початок XIV ст.): навчальний посібник. К.: Істина, 2007. 128 с.
18. Біблія або Книги Святого письма Старого й Нового заповіту. Київ, 1988. 296 с.
19. Кондуфор Ю. Ю., Слабеев И. С. История Украинской ССР в десяти томах / Том второй. Развитие феодализма. Нарастание антифеодальной и освободительной борьбы (Вторая половина XIII – первая половина XVII в.). Киев, 1982. 591 с.
20. Ківалов С., Музиченко П., Панькова А. / Статути Великого Князівства Литовського у 3-х томах / Том II Статут Великого Князівства Литовського 1566 року. Одеса «Юридична література», 2003. 558 с.
21. Гужій О. І. Історичні зошити. Право в Українській козацькій державі (друга половина XVII – XVIII ст.). Київ, 1994. 121 с.
22. Ківалов С., Музиченко П., Панькова А. / Статути Великого Князівства Литовського у 3-х томах / Том III Статут Великого Князівства Литовського 1588 року. Одеса «Юридична література», 2004. 567 с.

23. Тарлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття: навчальний посібник з історії держави і права України. Львів. 2003 р. 157 с.
24. Бойко О. Д. Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, виправ., доповн. К.: Академвидав, 2005. 688 с.
25. Крупчан С., Крупчан Т. Новий довідник: Історія України. К.: ТОВ «Казка», 2005. 736 с.
26. Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю.І. Шевчука; 3-тє вид. перероб. і доп. К.: Либідь, 1993. 720 с.
27. Хрестоматія з історії держави і права України: навчальний посібник / Упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. К.: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
28. Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734-1775 рр.): навч. посібник. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 108 с.
29. Тихомиров М. Н., Елифанов П. П. Соборное уложение 1649 г. М., Изд-во М. ун-та, 1961. 424 с.
30. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: навчальний посібник для студентів вищих та середніх спеціальних юридичних навчальних закладів та факультетів. Львів: Світ, 2000. 120 с.
31. Кондуфор Ю.Ю., Сергиенко Г.Я. История Украинской ССР в десяти томах/ Том третий. Освободительная война и воссоединение Украины с Россией. Начало разложения феодализма и зарождение капиталистических отношений (вторая половина XVII – первая половина XVIII в.). Киев 1983. 719 с.
32. Історія держави і права України: Підручник / А.С. Чайковський (кер. авт. кол.), В.І. Батрименко, Л.О. Зайцев, О.Л. Копиленко та ін.; За ред. А.С. Чайковського. К.: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
33. Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов / отв. ред.: Козаченко И. Я., Незнамова З.А. из-во Норма, Инфра – М, 1998. 516 с.

34. Русское уголовное право. Лекции: Часть общая: В 2 – хт. Т. 2 / Таганцев Н. С. / сост. и отв. ред.: Загородников Н. И. М.: Наука, 1994. 393 с.

35. Бердичевський Я. М., Ладиченко Т. В. Всесвітня історія: Навч. посібник для 10 кл. серед. загальноосвітн. шк. Запоріжжя: Прем'єр, 2002. 496 с.

36. Кондуфор Ю.Ю., Артеменко І. І. История Украинской ССР в десяти томах / Том четвертый. Украина в период разложения и кризиса феодально-крепостнической системы. Отмена крепостного права и развитие капитализма (XIX в.). Киев 1983. 694 с.

37. История советского уголовного права / Герцензон А.А., Грингауз Ш.С., Дурманов Н.Д., Исаев М.М., Утевский Б.С. М.: Юрид. из-во МЮ СССР, 1948. 466 с.

38. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1952 гг. / под ред. Голяков И.Т. М.: Госюриздат, 1953. 463 с.

39. Сборник материалов по истории социалистического уголовного законодательства (1917-1937 гг.): учебное пособие. М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1938. 371 с.

40. Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву. М.: Госюриздат., 1960. 117 с.

41. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков: Право, 2000. 128 с.

42. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального Кодексу України. Київ: Атіка, 2001.655 с.

43. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2005 р. ([https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents))).

44. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2019 році (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Krumin_sudu_pravopor_2019.pdf)

45. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою від 01.06.2020 у справі № 766/39/17 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/89649276>).

46. Ухвала Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою від 27.08.2019 у справі № 766/39/17 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84006021>).

47. Дудоров О.О. Кримінальне право: навчальний посібник за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.

48. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

49. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою від 18.06.2019 у справі № 461/604/18 (с. 87).

50. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 29.03.2018 (провадження № 51-552км17, справа № 470/207/17).

51. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 30.01.2018 у справі № 766/39/17 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/71872061>).и

52. Вирок Апеляційного суду Херсонської області від 14.06.2018 у справі № 766/39/17 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74706989>).

53. Стрижевська А.А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2007. 201 с.

54. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [С.В. Албул, А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, В.Я. Конопельський, В.О. Меркулова та ін.]; за ред. д.ю.н., проф. О.В.Меркулової, д.ю.н., доцента В.Я. Конопельського. Одеса, 2017. 430 с.

55. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 23.02.2018 у справі № 461/604/18.

56. Вирок Апеляційного суду Львівської області від 14.06.2018 у справі № 461/604/18.

57. Нікіфорова Т.І. Проблеми призначення покарання за сукупністю вироків. *Університетські наукові записки*. 2017. № 62. С. 79–92.

58. Вирок Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 20.01.2020 у справі № 216/4902/19 (с. 96)

59. Кримінально-виконавчий кодекс України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

60. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою від 01.12.2020 у справі № 216/4902/19.

61. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 09.04.2020 у справі № 216/4902/19.

62. Вирок Дніпровського апеляційного суду від 16.12.2020 у справі №216/4902/19 у провадженні № 11-кп/803/316/21.

63. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с. I

64. Постанова Верховного Суду від 29.07.2020 у справі №467/418/18 провадження № 51- 10059.

65. Вирок Херсонського апеляційного суду від 09.11.2020 у справі №467/418/18 провадження № 11-кп/819/1034/20.

66. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою від 04.06.2020 у справі № 234/11612/18.

67. Вирок Краматорського міського суду Донецької області від 11.07.2019 у справі №234/11612/18.

68. Ухвала Донецького апеляційного суду від 18.08.2019 у справі №234/11612/18.

69. Вирок Донецького апеляційного суду від 21.12.2020 у справі №234/11612/18.

70. Кримінальний процесуальний кодекс України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

71. Гудима Д. В законодавстві України не закріплено поняття прецедент, однак це не означає, що де-факто його не існує», офіційний сайт «Судова влада України», 04.03.2019 <https://court.gov.ua/press/news/659343/>.

72. Про судоустрій і статус суддів: Закон України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

73. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 № 7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.

74. Постанова Верховного Суду від 02.06.2020 у справі № 539/482/18 провадження № 51-317км20.

75. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 27.03.2019 у справі № 127/17744/17

76. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 11.06.2019 у справі № 127/17744/17.

77. Постанова Верховного Суду від 23.04.2020 у справі № 127/17744/17.

78. Постанова Верховного Суду від 19.05.2020 у справі № 215/4630/18 провадження № 51-6181км19.

79. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 04.09.2019 у справі № 215/4630/18.

80. Вирок Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 26.06.201 у справі № 215/4630/18.

81. Постанова Верховного Суду від 04.03.2020 у справі № 202/8417/17 провадження № 51-2928км19.

82. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 05.11.2018 у справі № 202/8417/17 провадження № 51-2928км19.

83. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 18.03.2019 у справі № 202/8417/17 провадження № 51-2928км19.

84. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 05.11.2018 у справі № 202/8417/17 провадження № 51-2928км19.

85. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 18.03.2019 у справі № 202/8417/17 провадження № 51-2928км19.

86. Постанова Верховного Суду від 04.03.2020 у справі № 202/8417/17 провадження № 51-2928км19.

87. Дроздов О. Європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом. *Право України*. 2017. № 6. С. 110-112.

88. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

89. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

90. Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 16.04.2018 у справі № 450/793/18.

91. Ухвала Львівського апеляційного суду від 22.01.2019 у справі № 450/793/18.

92. Податковий кодекс України: закон <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

93. Постанова Верховного Суду від 11.02.2020 у справі № 450/793/18 провадження № 51-2143км19.

94. Євдокімова О. Щодо визначення базової одиниці обчислення розміру штрафу у Кримінальному кодексі України. *Кримінальне право*. 2017. № 9. с. 174–178.

95. Ухвала Львівського апеляційного суду від 22.01.2019 у справі № 450/793/18.

96. Закон України від 26.11.2015 № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» https://ips.ligazakon.net/document/view/T150838?ed=2015_11_26.

97. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 13.04.2018 у справі № 585/1603/17.

98. Вирок Сумського апеляційного суду від 28.03.2019 у справі № 585/1603/17.

99. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.01.2020 у справі № 585/1603/17, офіційний сайт «ЄДРСР», <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86989901>.

100. Галай А. Сучасні підходи до визначення строку попереднього ув'язнення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 59–66.

101. Закон України від 18.05.2017 № 2046-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення» https://ips.ligazakon.net/document/view/T172046?ed=2017_05_18.

102. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.08.2018 у справі № 663/537/17.

103. Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 26.10.2018 у справі № 751/3625/18.

104. Ухвала Чернігівського апеляційного суду від 19.04.2019 у справі № 751/3625/18.

105. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29.01.2020 у справі № 751/3625/18, офіційний сайт «ЄДРСР».

106. Вирок Чернігівського апеляційного суду від 10.04.2020 у справі № 751/3625/18.

107. Вирок Вижницького районного суду Чернівецької області від 28.03.2019 у справі №713/970/18.

108. Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 19.06.2019 у справі №713/970/18.

109. Постанова Верховного Суду від 23.01.2020 у справі №713/970/18.

110. Вирок Чернівецького апеляційного суду від 03.03.2020 у справі №713/970/18.

111. Постанова Верховного Суду від 29.09.2020 у справі №713/970/18 провадження № 51-4336 км 19.

112. Вирок Чернівецького апеляційного суду від 29.12.2020 у справі №713/970/18.

113. Постанова Верховного Суду від 27.04.2021 у справі №713/970/18 провадження № 51-4336 км 19.

114. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 19.11.2019 у справі № 484/3686/19.

115. Ухвала Миколаївського апеляційного суду від 18.02.2020 у справі № 484/3686/19.

116. Постанова Верховного Суду від 08.10.2020 у справі № 484/3686/19.

117. Вирок Миколаївського апеляційного суду від 25.03.2021 у справі № 484/3686/19.

118. Указ Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 «Питання Комісії з питань правової реформи»
<https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

119. Концепція реформування КК України
<https://newcriminalcode.org.ua/concept>.

120. Маловацький О. Вирішення проблеми кадрового голоду в судах має стати пріоритетом для держави, офіційний сайт «Судова влада України», hr.arbitr.gov.ua.

121. Проект Кримінального кодексу України, розроблений Комісією з питань правової реформи на виконання Указ Президента України № 584/2019 від 07.08.2019. <https://newcriminalcode.org.ua/>.

122. Аналіз здійснення правосуддя Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду у першому півріччі 2020 року (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KS_analiz_KKS_i_pivr_2020.pdf).

123. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування. Монографія. Тацій В. Я., Борисов В. І., Демидова Л. М. Право, 2017. 400 с.

124. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. за заг. ред В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.

125. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваїте, 2020. 560 с.

126. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України). Монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 340 с.

127. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.

128. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. порадник, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

129. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації). Монографія. О.Ф. Бантишев, О.В. Шамара. Луганськ. ТОВ «Віртуальна реальність». 2014. 240 с.

130. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором особам, наділеним владними повноваженнями під час виконання службових обов'язків чи іншим громадянам, що припиняли хуліганські дії : монографія. В. В. Шаблистий, О. А. Галемін ; за заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Шаблистого. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 164 с.

131. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. і допов. К.: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

132. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві/ Упорядник Вереша Р.В. К.,Алерта, 2021. 312 с.

133. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України : моногр. В. В. Шаблистий, В. Ю. Коломієць ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

134. Тютюгін В. І. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: навч.-практ. посіб. Х. : Право, 2014. 232 с.

135. Міщук Н. П. Питання застосування принципів поглинання та складання за сукупністю злочинів згідно з чинним КК України. *Право і суспільство*. 2006. Вип. 13. С. 191–193.

136. Міщук Н. П. Щодо призначення покарання за сукупністю ст.ст. 307, 309 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 4 (30). С. 191–193.

137. Міщук Н. П. Технічні помилки, що допускаються на практиці при призначенні покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 2 (31). С. 191–193.

138. Міщук Н. П. Призначення покарання за часів Київської Русі. *Вісник прокуратури*. 2007. Вип. 1 (67). С. 191–193.

139. Рішення Європейського Суду з прав людини від 17.07.2014. Справа «Омельченко проти України». URL : <http://ovu.com.ua/articles/24103-sprava-omelchenko-proti-ukrayini-zayava-34592-06>

140. Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання : Конвенція ООН від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_085

141. Про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Конвенція Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

142. Проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція ООН від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_789
143. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177#Text
144. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму : Конвенція ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_518
145. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.: Концерн «Видавничий Дім» «Ін Юре», 2003. 1196 с.
146. Науковий коментар Кримінального кодексу України / проф. Коржанський М.Й. К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. 656 с.
147. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2-го вид., переробл. та доп. / відп. ред. С.С. Яценко. К.: А.С.К., 2002. 968 с.
148. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. К.: Форум, 2001, у 2-х ч.
149. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. К.: Каннон, 2001. 1104 с.
150. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. К.: Атака, 2003. 1056 с.
151. Судово-практичний коментар до Кримінального кодексу України / упорядник і автор передмови М.І. Хавронюк. К.: Юрисконсульт. 2006. 550 с.
152. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ–ХХ ст.) : навч. посіб. / І. Й. Бойко. Л. : ЛНУ ім. І.Франка, 2013. 408 с.

153. Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник. Х. : Юрайт, 2012. 296 с.
154. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження) : монографія / В. М. Бурдін. Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 780 с.
155. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Р. В. Вереша. 2-ге вид. К. : Центр учб. л-ри, 2012. 320 с.
156. Грищук В. К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб : порівн.-прав. дослідж. : монографія / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. Л. : ЛДУВС, 2013. 248 с.
157. Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика : монографія. Х. : Право, 2013. 752 с.
158. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Х. : Одіссей, 2013. 376 с.
159. Зінченко І. О. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін. Х. : ФІНН, 2010. 256 с.
160. Зінченко І. О. Види множинності злочинів: кримінально-правовий зміст і співвідношення : наук. нарис. Х. : Юрайт, 2012. 64 с.
161. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / за ред.: О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. К. : Істина, 2010. 430 с.
162. Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні. К. : Юрінком Інтер, 2010. 192 с.
163. Киричко В. М. Практичний посібник з кримінального права України. Х. : ФІНН, 2010. 720 с.
164. Клименко В. А. Обмежена осудність: поняття, критерії та примусове лікування : монографія / В. А. Клименко, В. Б. Первомайський, Т. М. Приходько. К. : Атіка, 2011. 180 с.

165. Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Х. : НикаНова, 2011. 336 с.
166. Ковтун Н. Я. Види додаткових покарань для неповнолітніх : монографія. К. : Ін Юре, 2011. 08 с.
167. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
168. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред.: А. С. Беніцький та ін. К. : Істина, 2011. 1112 с.
169. Кримінальне право України. Загальна частина : навч.-метод. посіб. Міжнар. гуманіт. ун-т. К. : Фенікс, 2012. 112 с.
170. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред.: В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.
171. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.
172. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред.: В. Я. Тацій та ін. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 1-2.
173. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко. К. : Алерта, 2012. 316 с.
174. Лень В. В. Примусові заходи медичного характеру: цілі і підстави застосування : монографія / В. В. Лень, М. М. Книга. Запоріжжя : Дніпров. металург, 2011. 92 с.
175. Мала енциклопедія кримінального права / НАН України, Київ. ун-т права ; за заг. ред.: Ю. Л. Бошицького, З. А. Тростюк. К. : Кондор, 2012. 284 с.
176. Марчак В. Я. Обмежена осудність: психолого-правовий зміст : монографія. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 400 с.

177. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину. Х. : Право, 2010. 232 с.
178. Митрофанов І. І. Співучасть у злочині : навч. посіб. / І. І. Митрофанов, А. М. Притула. О. : Фенікс, 2012. 208 с.
179. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А. А. Музика, Є. В. Лащук. Х. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.
180. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк 9-те вид., переробл. та допов. К. : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
181. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография / Н. А. Орловская. Одесса : Юрид. лит., 2011. 618 с.

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міщук Н. П. Питання застосування принципів поглинання та складання за сукупністю злочинів згідно з чинним КК України. *Право і суспільство*. 2006. Вип. 13. С. 191–193.
2. Міщук Н. П. Щодо призначення покарання за сукупністю ст.ст. 307, 309 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 4 (30). С. 191–193.
3. Міщук Н. П. Технічні помилки, що допускаються на практиці при призначенні покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 2 (31). С. 191–193.
4. Міщук Н. П. Призначення покарання за часів Київської Русі. *Вісник прокуратури*. 2007. Вип. 1 (67). С. 191–193.
5. Міщук Н. П. Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків на українських землях, які перебували під владою Великого князівства Литовського та Польщі. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 177–181.
6. Міщук Н. П. Проблеми складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (25 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 145–148.
7. Міщук Н. П. Результати дослідження призначення покарання за сукупності вироків. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 травня 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 84–88.